

RATNACŪḌA RĀSA

L. D. SERIES 63

GENERAL EDITORS

DALSUKH MALVANIA

NAGIN J. SHAH

EDITED BY

DR. H. C. BHAYANI

L. D. INSTITUTE OF INDOLOGY AHMEDABAD 9

RATNACŪDA RĀSA

L. D. SERIES 63

EDITED BY

GENERAL EDITORS

DR. H. C. BHAYANI

DALSUKH MALVANIA

NAGIN J. SHAH

L. D. INSTITUTE OF INDOLOGY AHMEDABAD 9

Printed by

K. Bhikhalal Bhavsar

Proprietor

Shri Swaminarayana Mudrana Mandira

46, Bhavsar Society, Nava Vadaj,

Ahmedabad-380013

Published by

Nagin J. Shah

Director

L. D. Institute of Indology

Ahmedabad-380009

FIRST EDITION

December, 1977

“Printed with the Financial Assistance of the Government of Gujarat.”

PRICE RUPEES

Rs. 4 - P. 20

रत्नचूड रास

पंदरमी शताब्दीनी एक दृष्टांतकथायुक्त रास-कृति

(भाठ हस्तप्रतौने आधारे संपादित : पाठान्तर अने भूमिका साथे)

संपादक

डॉ. ह. चू. भायाणी

प्रकाशक

लालभाई दलपतभाई भारतीय संस्कृति विद्यामंदिर अमदावाद-९

પ્રધાન સંપાદકીય

ડૉ. હરિવલ્લભ ભાયાળી દ્વારા સંપાદિત પંદરમી શતાબ્દીની પ્રાચીન ગૂર્જર રાસકૃતિ 'રત્નચૂડરાસ' સૌપ્રથમ પ્રકાશિત કરતાં આનંદ ધાય છે. આવી અનેક પ્રાચીન ગુજરાતી કૃતિઓ જૈન મંડારોમાં ઉપલબ્ધ છે. તેમાંથી પસંદ કરી મહત્વની અપ્રકાશિત પ્રાચીન ગુજરાતી કૃતિઓનું પ્રકાશન કરવામાં આવે તો ગુજરાતી ભાષાના વિકાસ ઉપર સારો પ્રકાશ પડે. આ દૃષ્ટિએ અમે 'પ્રદ્યુમ્નકુમાર ચોપડે', 'ઉપદેશમાલા-બાલાવબોધ', 'સંધિકાવ્યસમુચ્ચય' અને 'શુંગારમંજરી' આ ચાર અપ્રકાશિત કૃતિઓનું પ્રકાશન હાથ ધર્યું છે.

ડૉ. ભાયાળીએ આ કૃતિના સંપાદનને અત્યંત પ્રમાણભૂત કરવા પ્રશ્નસનીય પ્રયત્ન કર્યો છે. ઉપરાંત, તેમણે ભૂમિકામાં કથાસાર અને રત્નચૂડ કથા સાહિત્યનું વિશદ આલેખન કર્યું છે. આવું સાદું સંશોધનકાર્ય કરી આપવા બદલ આપણે સૌ એમના ઋણી છીએ.

જૂની ગૂજરાતી સાહિત્યકૃતિઓના પ્રકાશનમાં સહકાર આપવા બદલ ગૂજરાત રાજ્યના ભાષા-નિયામક શ્રી હસિતભાઈ લુચ અને નાયબ ભાષાનિયામક શ્રી જોષીપુરાને હું અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું. આ ગ્રંથના પ્રકાશનમાં આર્થિક સહાય કરવા બદલ ગુજરાત સરકારનો હું આભારી છું.

લા. દ. ભા. સં. વિદ્યામંદિર,
અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૧
૧૫ નવેમ્બર, ૧૯૭૭.

નગીન શાહ
અધ્યક્ષ

विषयानुक्रम

भूमिका

१. आधारभूत हस्तप्रत-सामग्री	९-
२. कथासार	१०-
दृष्टांत-कथाओ	
(१) नटपुत्र रोहानुं दृष्टांत	१०-१२
(२) विधाताना पराजय पर सुबुद्धि अमात्यनुं दृष्टांत	१२-१३
(३) वढकणी सोढीनुं दृष्टांत	१३-१४
(४) चार मूर्खनुं दृष्टांत	१४-१५
३. रत्नचूड कथा-साहित्य	१६-१८
४. केटलाक कथाघटके	
रत्नचूड-रास (मूळ पाठ अने पाठांतर)	१-४८
परिशिष्ट (सं. १५५८नी प्रतनां महत्त्वनां पाठांतर)	४९-५०
महत्त्वना शब्दोनी सूचि	५१-५३
शुद्धिपत्र	५४-५५

रत्नचूड रास

भूमिका

१. आधारभूत हस्तप्रतसामग्री

श्री मोहनलाल दलीचंद देशाईअे 'रत्नचूडरास' (=र.रा.)नी चौदिक प्रतोनुं वर्णन आप्युं छे. आ उपरांत पण तेनी बीजी केटलीक प्रतो मळे छे. देशाईअे नेधिली प्रतोमां लेखनसंवत धरावती प्रतोमां १५७१, १६०७, १६०८, १६३९, १६५०, १६६१, १६६३, १६७६, १७९५ ए खालवाळी प्रतो छे. घणीखरी प्रतोमां रचनासंवत १५०९ आपेलो छे, परंतु अेक प्रतमां १५१४ अने बीजी एक प्रतमां १५०१ होवानुं देशाईए उतारा आपीने दर्शाव्युं छे. कोईक प्रतमां कर्ताना नामवाळी कळी नथी:

अहीं संपादित पाठ माटे बार हस्तप्रतो उपयोगमां लीधी छे, जेमांथी चार ओळी महत्त्वनी होईने तेमनो अंशतः उपयोग कर्यो छे. ग प्रत सं. १७१५नी अने च प्रत सं. १७२६नी छे. बाकीनी प्रतोमां लेखनसंवत नथी. आ उपरांत पाछळथी प्राप्त करेली सं. १५५९नी एक प्रतना महत्त्वना पाठांतर परिशिष्टमां नेांध्यां छे. उपयोगमां लीधेली प्रतो भारतीय विद्याभवन (मुंबई)नो हस्तप्रत संग्रह, अगरचंद नाहटानो संग्रह, ला. द. भारतीय संस्कृति विद्यामंदिर (अमदावाद)नो संग्रह तथा अन्य अंडारोमांथी प्राप्त करी हती. आमांथी क अने ग प्रत ते देशाईए नेधिली ५ अने ६ क्रमांकवाळी प्रतो छे. आ उपरांत अमदावादन डेलाना उपाश्रयना हस्तप्रतअंडारमी वे प्रतो पाछळथी जोवा मळी छे. तेमांनी १२३४९ क्रमांकवाळी प्रतमां १८ पत्र छे, ३४५ कळी छे, अने संवत १६९३ना माघ सुद १३ ने बुधवार ते लखायेली छे. अहींना संपादन माटे उपयोगमां लीधेल ग प्रत आ ज परंपरानी छे. डेलाना उपाश्रयनी बीजी प्रतनो क्रमांक १२३८६ छे. तेमां १२ पत्र छे अने लेखनसंवत १६३७ छे. ते 'ऊनाउया मध्ये' चेला हरजीअे लखी हती. आ प्रतमां रचना संवत १५०१ ('पनर एकोत्तरइ रविउ प्रबंध') आपेलो छे. बीजी प्रतनो पाठ साथे सरखाबतां आ प्रतना पाठो अनेक स्थळे फेरवेलो छे—काईअे पोतानी निपुणता बताववा मूळना पाठो वारंवार बदल्या होवानी चोक्कस छाप पडे छे. विविध प्रकारना प्रक्षेपो छे.

उपर्युक्त प्रतोमांथी क प्रतने ते जोडणीपद्धतिनी प्राचीनता जाळवी राखती होवाथी तथा प्राचीनतानां अन्य लक्षणोने कारणे, मुख्य गणी छे. ख, ग, घ, च, झ, ट, ठ ए प्रतोनुं अलग जूथ करी शक्या अने ला. द. विद्यामंदिरनी सं. १५५८ वाळी प्रत पण ए ज परंपरामां मूकी शक्या. आमां पण झ अने ट परस्पर घणी मळती छे अने तेमनो आधार एक ज होवानुं जणाय छे. ते बंने प्रतोमां केटलाक समान प्रक्षेपो मळे छे. ख प्रत आ बाबतमां तथा बीजी केटलीक विगतोमां झ, ट प्रतोथी जुदी पडे छे, च प्रतनुं बलण पण केटलीक बाबतमां अलग पडवानुं छे. ग, घ, च, छ, ज, झ, ट, ठ, ड ए प्रतोमां केटलोक अरसपरस प्रभाव पडेलो छे.

२. कथासार

तामलती(=ताम्रलिप्ति) नगरी, अजित राजा, मणिचूड शेट, सरस्वती शेटाणी. हीरामाणेकना हारना स्वप्ने पुत्र अवतर्यो. नाम रत्नचूड. मोटो थतां विद्या शीखवा माटे सौभाग्यमंजरी वेश्याने घेर तेने मूक्यो. विद्या शीखीने आव्यो एटळे पिताए तेने परणाव्यो. वेश्याने मळवानु बंध थयुं. तेना डंख मनमां राखीने एक वार वेश्याए तेने महेणुं मायुं के तुं तारा बापनी लक्ष्मी बापरे छे पण ते तो पोतानी माता साथे विलास करवा जेवुं गणाय. आथी रत्नचूड पिताने समजावी, पांच करोड द्रव्य तेनी पासेथी लई, मालथी वहाण भरी परदेश वेपार अर्थे नीकळथो. पिताए तेने चेतव्यो के कूटकटाह द्वीपमां तुं न जतो. त्यांनो राजा, प्रधान तथा चार शेट धुतारा छे.

बनवाजोग ते वहाण कूटकटाह ज आवी पहेंच्यां. चारेय शेट मळवा आव्या. एके भाणेजनुं सगपण काढी रत्नचूडने पोताने घेर नोतर्यो. शेटोए (दस करोडमां) बधो माल राखी लीधो अने उपरांत बदलामां कशाकथी वहाण भरी देणुं एवुं पण वचन आप्युं. रत्नचूडे पैसा मगाव्या त्यारे शेटोए कहेवराव्युं के तमारे माल तो बीजा कोई लई गया हरो, अमे नथी लीधो. रत्नचूड राजाने फरियाद करवा नीकळयो.

रस्तामां एक काणो मळयो. तेणे कहुं के तमारा पिता अही आवेला त्यारे मे तेमनी पासे एक आंख सौनी साक्षीए गीरो मूकेली, तो आ पांच सो दीनार ले अने मारी आंख पाछी आपो. रत्नचूडे जती वेळा आंख पाछी आपवा कबूल्युं. आगळ जतां माळी सामो मळयो. तेणे चासर हार भेट आप्यो. रत्नचूडे जती वेळा तेने 'काईक' भेट आपवानुं वचन आप्युं. आगळ जतां सुतार मळयो. तेणे पावडी भेट आपी. 'पछी तने राजी करशुं' एवुं तेने रत्नचूडे वचन आप्युं. आगळ जतां एक स्थळे चार वाणियाओ विवाद करता हुता के समुद्रमां केटळुं पाणी हरो ? तेमणे रत्नचूडने पण तेमां संडोध्यो अने ते जो साचुं ब कही शके तो तेनां वहाण हारे एवी शरत करी. आ बधा झगडा अने बांधामांथी छूटवा राजमान्य वेश्यानी सलाह लेवा मित्रे कहुं. एटळे रत्नचूड यमघंटानी पुत्री रणघंटाने त्यां पहेंच्यो. सौ यमघंटानी सलाह पूछवा आवे छे एवुं रणघंटा पासेथी जाणीने रत्नचूड स्त्रीवेशे रणघंटानी सखी तरीके, यमघंटानी पासे आडशे रह्यो.

एटलामां चार शेट आव्या. यमघंटाए तेमने कहुं के तमे रत्नचूडनां वहाण कशाकथी भरी आपवा कहुं छे पण जो मच्छरनां हाडकांथी भरी आपवानुं ते कहेशे तो तमे फसाशो. ज्यारे शेटो कहे छे के रत्नचूड तो नानो बायक छे, तेने एटली बुद्धि क्यांथी होय, त्यारे यमघंटा सात वरसनो होवा छतां प्रधानपद मेळवनार रोहानुं दृष्ट्यांत कहे छे.

(१) नटपुत्र रोहानुं दृष्ट्यांत

उजेणीनगरीनी पासे नटोनुं गाम. कसेलव नटनो पुत्र नामे रोहो. ते पांच वरसनो थयो त्यारे तेनी माता मरी गई. पिता बीजी स्त्री परण्यो. पुत्रने दुबळो पडेलो जोईने पिताए तेने नवी मा केवोक साचवे छे ते बाबत पूछ्युं. रोहाए कहुं, 'मारी पहेली मा जूठाबोली हती, ज्यारे आ साचाबोली छे. पहेली माता हु रमतो होउं ने ते जमवा बोलावती, त्यारे जो हुं

जमवा न जाउं तो “पछीथी हुं जमवानुं नहीं आपुं” भेम कहेती, पण तेम छतां, हुं मोडेथी जाउं तीये जमवा आपती, पण आ नवी माता आपेली धमकी बराबर पाळे छे. आ वात जाण्या पछी कसेलव पोते ज्यां जतो त्यां रोहाने साथे लई जतो. रोहाए मातानो मद उतारवानुं नक्की कर्युं. एक वार घरमांथी चंद्रना अजवाळामां आवीने पिता सांभळे तेम ते बोल्यो, “घरमांथी कोई पुरुष नीकळ्यो.” आथी पिता रोहानी नवी माता पर वहेमायो. माताए रोहाने पूछतां तेणे कहुं के मने तुं सारी रीते राखे तो हुं पितानुं मन तारा तरफ वाळुं. माता संमत थई. एक अजवाळी राते घरमांथी आवी रोहाए पिताने पोतानो पड्डायो बतावतां कहुं, “जो! पेलो पुरुष घरमांथी नीकळ्यो.” पहेलां जेनी वात करेली ते आ ज हतो एम पिताए जाण्युं एटले तेनो वहेम दूर थयो.

बाप साथे उजेणी गयेलो रोहो, बाप कशेक कामे जतां, सिप्रा नदीने तीरे रेतीमां उजेणी नगरी आलेखीने रमतो हतो. त्यां राजा घोडो खेलावतो नीकळ्यो. रोहाए राजाने कहुं, ‘तुं घोडो ऊमो राख, नहीं तो नगरनी पनीहारीओ कचराई जशे.’ राजाए कहुं, ‘तुं मारो घोडो झाली राख, हुं तारुं नगर जोडं.’ रोहाए कहुं, ‘हुं शुं तारो नेकर कुं?’ राजा रोहानी नीडरताथी प्रभावित थयो. राजसेवके रोहाने परिचय आप्यो अने असाधारण बुद्धिशाली हाईने तेने प्रधान बनाववा सूचव्युं. राजा विचारतो राजमहेले गयो.

राजाए नटोना गामने एक हाथी मोकलीने आदेश दीधो के हाथी मरी जाय तो ते समाचार आपवा नहीं, अने समाचार आप्या विना पण रहेवुं नहीं. हाथी मरी जतां गामना डाह्या वडीलोने रोहाए रस्तो सुझाड्यो अने ते प्रमाणे माणसे राजा पासे जईने हाथी खातो-पीतो, हरतोफरतो के श्वास लेतो न होवानुं जणाव्युं, पण मरी गयो एम न कहुं. राजाए जाण्युं के आ चतुराई रोहानी छे.

ते पछी राजाए बकरी मोकली अने सोंपती वेळा तेनुं जेटळं वजन हतुं तेटळं वजन अमुक समय पछी पाछी सोंपती वेळा होवुं जोईए एवो आदेश गामलोकोने दीधो. रोहानी सलाहथी दररोज खवरावीपीवरावीने बकरीने वाघ देखाडी राजानी शरत पूरी करी. ते पछी राजाए गाडुं भरीने तल मोकलवा अने ऊंधे मापे लेवा अने चत्ते मापे पाछा आपवा एवो आदेश दीधो. रोहानी सलाहथी तल अरीसानी ऊंधी बाजुथी मापीने लीधा, अने चत्ती बाजुना तेटला मापे मापी पाछा आप्या. राजाए मीठा पाणीनो कूवो मोकलवा आदेश दीधो, तो रोहाए कहेवराव्युं के ते अजाण्यो तमारे त्यां आबतां डरे, तो तमारे त्यांथी एक कूवो मोकलो जेनी कौटे बांधीने अमारा कूवाने मोकलीए राजाए एक ज कूकडो मोकलीने एने लडाववा कहुं. रोहानी सलाहथी तेने अरीसो देखाडीने तेना प्रतिबिंब साथे लडावी बताव्यो. राजाए ज्यारे रेतीनी वाट बणी आपवा कहेवराव्युं त्यारे रोहाए राजाने नमूनो मोकलवा कहुं. छेवटे पोताने मळवा आववा राजाए रोहाने आदेश मोकल्यो : तुं नहीं मलिन के नहीं नाहीने, नहीं वाहनमां के नहीं पगे, नहीं वाटे के नहीं आडवाटे, नहीं दिवसे के नहीं राते, नहीं अंधारे के नहीं अजवाळे, नहीं छायामां के नहीं तडकामां, नहीं भेट लईने के नहीं खाली हाथे—ए रीते आवजे. एटले नाहीने चंदननो लेव करी, घेटा पर सवार थई, पण भोंये अडे ते रीते वाट मरडतो जतो, पडवाने दिने, संध्यागणे, माथे चाळणी मूकीने ते राजाने जईने मळयो. राते ते राजाना रक्षक तरीके राजानी पासे सूतो.

પહેલા પહોર પછી રાજા જાગ્યો. રોહો ઝંઘી ગયેલો. રાજાએ તેને પાટુ મારીને જગાડ્યો ને પૂછ્યું, 'તું ઝંઘી ગયો હતો ?' રોહાએ કહ્યું, 'હું ઝંઘી નહોતો ગયો, પણ વિચારતો હતો કે બીજાં પણ છાણ કરે છે, પણ બકરી લીંદી કેમ કરે છે.' 'તો તેનું શું કારણ ?' રાજાએ ખુલાસો પૂછ્યો. રોહાએ કહ્યું, 'બકરીના પેટમાં સંવર્તક વાયુ હોવાથી ગોઠ લીંદી બને છે.' તે પ્રમાણે બીજે પહોરે રાજાએ રોહાને ધોકો મારી જગાડ્યો ત્યારે તેણે 'હાથી ગઢેલું કોઠું બહાર કાઢે છે ત્યારે તે ઉપરથી અકબંધ પણ અંદરથી પોછું હોય છે' તેના ખુલાસો 'જઠરાગિનના બઢે અંદરનું સત્ત્વ હરી લેવાય છે' એ રીતે આપ્યો. ત્રીજા પહોરે ચૂંટી ભરીને રાજાએ જગાડ્યો ત્યારે રોહાએ 'ખટાશથી દાંત કેમ અંબાઈ જાય છે ?' એ સમસ્યાનો ખુલાસો એમ કર્યો કે 'દાંત દુધ-માંથી ઝપડ્યા હોવાથી ખટાશથી ટાટા થઈ જાય છે.' ચોથે પહોરે જ્યારે રાજાએ તેને ચાબૂક ફટકારીને જગાડ્યો ત્યારે તેણે રાજાની પહેલેથી ક્ષમા માગીને તેને એક રહસ્ય જણાવ્યું કે રાજાને એક નહીં પણ પાંચ વાપ હતા. રાજાએ તેની માતાને પૂછતાં ખુલાસો મઢ્યો કે માતા એક વાર જ્યારે ઋતુમતી હતી ત્યારે તેણે કામભાવે તેના પતિ ઉપરાંત કુંભાર, ધોબી, વીંછી અને અશ્વપાલને જોયેલા. 'આ રહસ્ય તેં કઈ રીતે જાણ્યું ?' એવું પૂછતાં રાજાને રોહાએ કહ્યું, 'તમે મને જગાડવા પાટુ, ધોકો, ચૂંટી અને ચાબૂકનો પ્રયોગ કર્યો, તે અનુસાર મેં કુંભાર, ધોબી, વીંછી અને અશ્વપાલના જાતિગુણ તમને વારસામાં મઢ્યા હોવાની અટકલ કરી. રાજાએ પ્રસન્ન થઈને રોહાને પ્રધાનપદે નીમ્યો.

તે વેઢા કાળાએ આવીને પોતાની વાત કહી. યમઘંટાએ કહ્યું કે જો રત્નચૂડ સામો એમ કહેશે કે 'મારા પિતાને ત્યાં તો એવી ઘણી આંખો ઘરેણે મૂકેલી છે માટે તમારી બીજી આંખ મને કાઢી આપો, જેથી તેના તોલે જે થાય તે તમારી ઘરેણે મૂકેલી આંખ તમને પાછી સોંપું', તો તારી રહીસહી આંખ પણ જશે. બુદ્ધિશાઢી ગમે તેવી વિકટ પરિસ્થિતિને સુધારી લે છે તેના સમર્થનમાં યમઘંટાએ સુબુદ્ધિ અમાત્યનું દષ્ટાંત કહ્યું.

(૨) વિધાતાના પરાજય પર સુબુદ્ધિ અમાત્યનું દષ્ટાંત

ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠ નગર, પૃથ્વીચંદ્ર રાજા, સુબુદ્ધિ અમાત્ય. રાજાને ત્યાં પુત્ર અવતર્યો. છટ્ટોની રાત્રે તેના અક્ષર લખીને પાછી ફરતી વિધાત્રીને પૂછતાં પ્રધાને જાણ્યું કે એ છોકરો પારથીનેા ધંધો કરશે અને રોજ એક પ્રાણી મારશે. તે પ્રમાણે બીજો પુત્ર થતાં તેના ભાગ્યમાં શીંગડે ટાંડો અને પૂંછડે ટાંડો એક બઢદ હોવાનું વિધાત્રીએ કહ્યું. ત્રીજી વાર પુત્રી જન્મી અને તેના ભાગ્યમાં વેશ્યા થવાનું અને રોજ માત્ર એક જ ઘરાકની આવક હોવાનું વિધાત્રીએ જણાવ્યું.

એ પછી ઘણા દિવસે ગોત્રકલહ થતાં રાજાનો વિનાશ થયો, રાજ્ય ગયું અને રાજકુટુંબ વેરવિચ્છેર થઈ ગયું. તેને ફરી એકઠું કરી તેનું ભાગ્ય પલટવા પ્રધાન નીકઢી પઢ્યો. એક નગરમાં પારથી બનેલા મોટા રાજપુત્રનેા પત્નો લાગ્યો. તેને રોજનું એક જ પ્રાણી શિકારમાં મઢતું. દશા ચૂરી હતી પત્નીની સાઢી ઘરેણે મૂકીને પ્રધાનને જમાડ્યો. શિકારમાં પ્રધાન તેની સાથે ગયો. પ્રધાને તેને બીજા કોઈ પ્રાણીને ન મારતાં દરરોજ માત્ર શ્વેત ગજરાજને જ મારી તેના કુંભ-સ્થઢમાંથી મોતી કાઢવાનું બતાવ્યું.

ત્યાંથી તે ફરતો ફરતો બીજા પુત્રને ત્યાં ગયો. તેની દશા પણ ટરાબ હતી. તેને બઢદ પ્રધાને વેચી નખાવ્યો અને બીજે દિવસે નવો વઢદ તેને આંગણે આવી ઝમેલો તે બતાવીને કહ્યું કે 'દરરોજ વઢદ વેચી નાખજે, તને નવો નવો વઢદ મઢતો રહેશે.'

त्यांशी नीकळीने ते फरती फरती वेश्याने धांधो करती राजपुत्रीने त्यां पद्दोच्यो. तेने प्रथ ने एवुं शीखव्युं के सवा लाख आपे ते पुरुषने ज आदरवो.

आ प्रमाणे त्रण्येने आजीविका बाबत निश्चित करीने प्रधान निरांते सूतो. रात्रे त्रिधात्रीए आवीने पोतानी करुण दशा तेने कही; 'तें मारे माटे भारे उपाधि ऊभी करी. दररोज हाथी, बळद अने सवा लाखनी रकम मारे हाजर करवी पडे छे.' प्रधाने राज्य पाहुं आपवाना बदलामां ए परिस्थितिमांशी विधात्रीने मुक्त करी.

ते पछी त्यां माळी आव्यो. तेणे जणाव्युं के मारा चोसर हारना बदलामां रत्नचूडे मने 'काईक' आपवानुं कहुं छे पण हुं ए वहाने तेनां वहण पडावी लईश. यमघंटाअे कहुं के घडामां देडको राखीने तेमां तारो हाथ नखावतां 'अरे ! आमां तो काईक छे' एम तुं वोली ऊठीश एटले अे तने देडको भेट आपशे. एटलामां सुतार पण त्यां आवी पद्दोच्यो. तेणे कहुं, 'रत्नचूडे मने राजी करवा कह्युं छे, पण मने तेनां वहण आपशे तो ज हुं राजी थयो होवानुं कहीश.' एटले यमघंटाअे कहुं, 'राजसभामां राजा समक्ष तने रत्नचूड पूछशे के राजाने त्यां पुत्रजन्म थयो तो तुं राजी थयो के नाराज. एटले तारे कहेवुं ज पडशे के हुं राजी थयो. ज्यारे सुतारे एम कहुं के ए बाळकमां एदली बुद्धि क्यांथो होय, त्यारे यमघंटाए सात वरसनी वणिकवधूए अधुं राज्य बुद्धिबळे केम मेळव्युं तेनुं दृष्टांत कहुं.'

(३) वढकणी सोडीनुं दृष्टांत

एक गाममां रहेती सोढी भारे वढकणी. सोनी साथे झगडो करे अने बाथे आवे. गामना छोकाए तेनी साथे बोलवुं बंध कर्युं. एक वार तेना पडोशीने त्यां एक बाई महेशान तरीके आवेली. तेना सांभळतां तेणे पोतानी कामवाळीने हुकम कर्या, 'एक पाली खीचडी खांड अने तेमां एक माणुं मीठुं नाखजे.' ए सांभळी पेली परोणा तरीके आवेली स्त्रीए तेनी रसोई बगडशे एवी बीके भलाईथी तेने कहुं, 'बहेन, ते रांध्युं भळे न होय, पण सांभळ्युं ये नथी के खीचडीमां केटला मापे मीठुं नखाय ?' एटले सोढी ऊळळीने बोली, 'तुं पारकी फिकर करवा कां नीकळी पडी ? हुं शुं तारुं खावा आवुं छुं ? अने बहेन कहे छे ते शुं तारा बापनी बीकरी छुं ?'

आवी सोढी पोतानुं गाम छोडीने प्रतिष्ठानपुर पद्दोच्यो. राजसभामां जईने तेणे आह्वान आप्युं, 'मारी साथे वढवाडमां कोई ऊतरो. नहीं तो खड खाईने हार स्वीकारो.' राजाए दंडेशे पिटाव्यो के सोढीने वढवाडमां जे हरात्रे तेने अधुं राज्य अपाशे. ते नगरना एक शेठने त्यां सात पुत्रवधू सौथी नानी सात वरसनी. तेणे आ आह्वान स्वीकार्युं. राजसभामां जईने तेणे सोढीने पूछ्युं, 'तुं कई रीते वढवा मागे छे, अने वढवाडना केटला प्रकार होय छे ?' सोढी बोली, 'वढवाडनी रीत शी ने प्रकार शो ? मोमांशी नीकळ्युं ते भसी नाख्युं.' शेठनी वहुअे कहुं, 'सांभळ, वढवाड एक दिवसनी होय, छ मासनी होय, एक वरसनी होय के आखा जीवतरनी होय : भाडाने लगती, खेतरने लगती, पट्टाने लगती अने शाकनी एम वढवाडना चार प्रकार छे.' सोढी हारी गई. तेने गधेडे चडावीने काठी मूकी. शेठनी वहुने अधुं राज्य इनाममां मळ्युं.

તે વેઠા ત્યાં સમુદ્રવાદવાઠા ચાર વાણિયા આવ્યા. 'રત્નચૂડ સમુદ્રજઠનું' ચોક્કસ માંપ કેટલું છે તે કહી નહીં શકે, એટલે તેનાં વહાણ અમારાં જ થઈ શક્યાં છે' એમ તેમણે કહ્યું. યમવંટાએ કહ્યું, 'જો તે તમને એમ કહેશે કે નહીંનાં પાણી તેમાં આવતાં અટકાવો તો હું પાણા કેટલું છે તે કહી આપું, તો તમારી આશા ધૂઠમાં મઠશે.' વાણિયાઓએ કહ્યું, 'એટલી બુદ્ધિ રત્નચૂડમાં ક્યાંથી હોય ? એટલે યમવંટાએ તેમને ચાર મૂર્ખાઓની કથાના મૂર્ખ જવા કહ્યા, અને તેમની વિનંતીથી એ દષ્ટાંતકથા કહી.

(૪) ચાર મૂર્ખનું દષ્ટાંત

ઉજેળીના ચાર મૂર્ખાઓને રસ્તામાં મઠેલા એક સાધુએ ધર્મલાભ કહ્યો, એટલે તેઓએ અદરો-અંદર વાદ શરૂ કર્યો કે આપણામાંથી કોને ધર્મલાભ કહ્યો. પાછા વઠીને સાધુને પૂછતાં તેણે કહ્યું, 'તમારામાં જે સૌથી મોટો મૂર્ખ હોય તેને.' એટલે તે દરેક મૂર્ખે પોતાની ઉત્તમ મૂર્ખાઈની વાત કરી. પહેલાએ કહ્યું, 'હું મારી વહુને તેના પિયરને ગામથી તેથી લાવવા મારે ઘેરથી નીકળ્યો ત્યારે મારી માએ મને શીખામણ કીધી કે સાસરે તને જમવા બોલાવે તો તરત બેસી નહીં જતો, પણ થોડી તાણ કરાવવા નકાર મળજે. હું સાસરે પહોંચ્યો અને સાસુએ જમવા બોલાવ્યો ત્યારે મેં કહ્યું કે હું જમીને જ આવ્યો છું, માએ એટલું જમાડ્યો છે કે જરાયે ખૂંચ નથી. રાતે જમવા બોલાવ્યો ત્યારે પણ મેં ના મળી. વધારે તાણ કરીશું તો જમાઈને ઘોઠું લાગશે એવું સમજીને સાસુએ મને વધુ આગ્રહ ન કર્યો. રસોડામાં સૂવાની મારી વ્યવસ્થા કરી. ધૂંધ મૂંધ્યો થયેલો એટલે રસોડામાં છહેરા ચોખા હતા તેનો એક બૂકડો મર્યો. ત્યાં મારી વહુ રસોડામાં આવી માગ ગાલ ફૂલેલા અને કશું બોલું નહીં તે જોઈને તેણે મારી સાસુને બોલાવી. એકાએક તન્નિયત બગડી આવી છે એમ સમજીને તરત વૈથને બોલાવ્યો. તેણે મને તપાસ્યો અને મોંમાં ધોળા ચોખા મરેલા માઠીને વૈથે કહ્યું, "તમારા જમાઈને તાંદુલરોગ થયો છે. એ અસાધ્ય ગણાય છે, પણ હું એનો ઉપચાર જાણું છું. ઊરી લાવો એટલે ગાલ ચીરીને એ રોગનાં જંતુ બહાર કાઢું." સાસુએ તેને બદલામાં મેંસ આપવાનું કહ્યું. ઠીવ મગાવીને વૈથે એકાંતમાં મારી પાસે ચોખા થુકાવી નાખ્યા, અને મેંસ લઈને તે ચાલતો થયો. આમ મેં મૂર્ખાઈ કરીને સસરાનો મેંસ ઘોરાવો.'

બીજાએ પોતાની મૂર્ખાઈ વર્ણવી : 'એક વાર હું આણું કરીને સાસરેથી પાછો આવ્યો ત્યારે ગામ બહાર જ રાત પડી ગઈ. નગરનો દરવાજો બંધ થઈ ગયો, એટલે અમારે દેવઠમાં રાત રહેવું પડ્યું. વાત કરતાં બે પહોર વીત્યા. તે વેઠા મેં કહ્યું, 'આપણામાંથી હવે જે પહેલું મૌન તોડે તે દસ લાડવા હારે.' એવી શરત મારીને અમે સૂતા. ચોરને અમારો બધો સામાન લઈને નાસી જતો મેં જોયો, પણ શરત જીતવા ધાતર હું મૂંગો જ રહ્યો. આમ દસ લાડવા ધાતર મેં સર્વસ્વ ગુમાવ્યું.'

ત્રીજાએ પોતાની મૂર્ખાઈ વર્ણવી : 'મારી બે બેરીઓ ધૂંધ ઘગડતી તેથી મેં સેવા માટે મારો અરધોઅરધો દેહ તેમને વહેંચી આપ્યો. એક વાર હું બહારથી ઘરે આવ્યો ત્યારે એક સ્ત્રી જમવા બેઠેલી તેથી બીજીએ મારા બંને પગ ધોયા. તે જોઈને પહેલી સ્ત્રી ડોડી અને તેણે બીજીને સોંપાયેલો મારો પગ ભાંગી નાખ્યો. એટલે પહેલીએ મારો બાકીનો પગ ભાંગ્યો.'

ચોથાએ પોતાનું પરાક્રમ કહ્યું : 'મારે પણ બે બેરીઓ છે. એક વાર મારી બંને બાજુએ તે ધાતર પર સૂતી હતી, અને મેં તેમના પર મારો એકએક હાથ રાખેલો. તે વેઠા ઝંદર કીવાની

वाट लईने दोडयो. स्त्रीओ जागी जशे ए बीके में तेमना परथी हाथ न खसेड्या. परिणाभे त्यां आग लागी अने मारां दाढीमूछ बळी गयां.'

यमघंटाए कहुं के आम मूरख जातजातना होय छे.

आ रोते बधा कोयडाना उकेल जाणीने रत्नचूड त्यांथी सवारे पोताना उतारे गयो. पछी तेणे राजा पासे जईने फरियाद करी. यमघंटांनी सलाह प्रमाणे बधा धूर्तने तेणे महात कर्या. सोळ कोटि द्रव्य प्राप्त कयुं.

तेनी बुद्धिथी प्रसन्न थईने राजाए वरदान मागवा कहु एटले तेणे न्यायघंट बांधवानी विनंती करी. राजाए ते स्वीकारो अने फरी कशुं मागवानुं कहेतां तेणे रणघंटांनी मागणी करी. राजाए रणघंटांने बोलावोने रत्नचूडने सोंपी. पछी त्यांथी नीकळीने ते भोताने नगर ताम्रलिप्ति आव्यो. सौए स्वागत कयुं. रणघंटा, सुभगसंजरी अने रत्नश्री ए त्रण पत्नीओ साथे ते सुख-साहाय्यीमां रहेवा लाग्यो.

एकवार एक केवळी ते नगरमां आव्या, त्यारे रत्नचूडना पिताना पूछवाथी तेमणे रत्नचूडनो पूर्वभव कह्यो : नंदगाममां रहेती एक गरीब डोशीनी दीकरो थावर परबने दहाडे खीर खावानी हठ करी रडवा लाग्यो. पडोशणे सामग्री आपी. थावर खीर खावा वेठो ते वेळा एक मासो-पवासी साधु त्यां आव्या. थावरे खीर वहोरौवी. ए पुण्ये ते तमारा पुत्र रत्नचूड तरीके अवतर्यो. वे पाडोशणमांथी जे एके कुळमद सेवेलो, ते वेश्या त्तरीके अवतरी. बीजीए दाननी अनुमोदना करेली, ते रत्नश्री तरीके अवतरी. आम दानथी उत्तम कुळ, विद्या, लक्ष्मी वगैरे प्राप्त थाय.

दृष्टांत लेखे जोईए तो रत्नचूड एटले संसारी जीव, कूटकटाह द्वीप एटले संसार, वेश्ये ते गुरुउपदेश, बहाण द्वारा प्रवास एटले गर्भरूपे अवतरखुं. चार वाणिया ते क्रोध, मान, माया, लोभ. सुतारनी पावडी ते रागद्वेष, समुद्रनो विवाद करनारा वाणिया ते चार विकथा. रणघंटा ते सुभाषितबुद्धि अने यमघंटा ते मिथ्यात्वनी वृत्ति. आ थयो अंतरंग अर्थ.

गुरुनी देशनाथी वैराग्यभाव उत्पन्न थतां रत्नचूडे श्रावकधर्म स्वीकार्यो. ते मुक्ति पामशे. बृहत् तपागच्छना रत्नसूरिना शिष्ये संवत् १५०९ना भादरवा वद बीजने गुरुवारे रेवती नक्षत्रमां आ रास रच्यो.

३. रत्नचूडकथा-साहित्य

जिनरत्नकोशमां 'रत्नचूडकथा', 'रत्नचूडकथानक' के 'रत्नचूडचरित्र' एवा शीर्षक नीचे सात कृतिओनो निर्देश छे. तेमां देवेद्रगणि के नेमिचंद्रकृत 'तिलकसुंदरी रत्नचूड-कथानक अने 'रत्नचूड रास' नी वार्ता तहन भिन्न होईने तेमनी वच्चे कशो ज संबंध नथी. बाकीनी कृतिओमांथी जिन-वल्लभसूरि, राजवर्धन अने एक अज्ञातकर्तृक कृति विशे बीजी कशी माहिती उपलब्ध नथी. बाकी रहेल ज्ञानसागरकृत रत्नचूडकथानक^२ अने र. रा. बनेनी वार्ता एक ज छे. बने वच्चे घटना,

१. आ विजयकुमुदसूरि वडे संपादित थईने १९४२मां प्रकाशित थयुं छे.

२. यशोविजय जैन ग्रंथमाळा, क्रमांक १९१७; जर्मन अनुवाद हेर्टेल Indische Marchenromane, १९२२. 'जिनरत्नकोश'मां तेम ज 'जैन साहित्यना संक्षिप्त इतिहास'मां

ક્રમ, નિરૂપણ અને અભિવ્યક્તિનું ઘણું જ સામ્ય છે. વઠ્ઠી જ્ઞાનસાગર (સં. ૧૫૩૦ની આસપાસ વિદ્યમાન) પણ રત્નસિંહસુરિના શિષ્ય હતા. તેથી આટલું બધું સામ્ય જોતાં, અને ર. રા.ના કર્તા પણ કોઈ રત્નસિંહસુરિશિષ્ય છે એ જોતાં ગુજરાતી અને સંસ્કૃત રચનાના કર્તા એક જ હશે કે કેમ એવી શંકા કે સંભાવના સહેજે ઉપસ્થિત થાય. પરંતુ જેમ બંને કૃતિઓની વચ્ચે સામ્યનું પ્રમાણ ઘણું મોટું છે, તેમ જે તફાવત છે તે પણ સૂચક છે નટપુત્ર રોહાની દૃષ્ટાંતકથામાં જ્ઞાનસાગરની કૃતિમાં (૧) રાજાનું પોતાના ૪૯૯ મંત્રીની ઉપર નીમવા માટે એક મહામંત્રીની શોધમાં હોવું, (૨) રોહા માટેની કસોટીઓમાં એકદ્રવ્યમય, સ્તંભહીન, ઉચ્ચ પ્રાસાદ બનાવી આપવાનો પહેલો આદેશ; (૩) રત્નચૂડને માઠી મઠ્યાના પ્રસંગનો અભાવ; (૪) પાવઢી મેટ આપનારને યમઘંટા એ કહેલું સોમશર્માના પિતાનું દૃષ્ટાંત, જે શેખચલ્લીના જાણીતા કથા પ્રકારનું જ એક નિર્દર્શન છે; (૫) સાગરવાદી ઘણકોને યમઘંટા એ કહેલું ચાર મૂર્ખનું નહોં, પણ સોહીનું દૃષ્ટાંત; (૬) અનેક સ્થલે નાની નાની વિગતોમાં ફરક : આ બધા મેદો ઉપર્યુક્ત બંને કૃતિઓ એકબીજા ઉપર આધાર રાખતી નહીં, પણ કોઈક સમાન પૂર્વવર્તી રચનાનો ઉપયોગ કરતી હોવાનું પુરવાર કરે છે.

‘રત્નચૂડરાસ’ની અહીં ઉપયોગમાં લીધેલી બધી પ્રતોના પાઠ અનુસાર માઠી યમઘંટાને મળે છે, ત્યારે તેને યમઘંટા કોઈ દૃષ્ટાંતકથા કહેતી નથી. આ એક દેખીતો અપવાદ છે. યમઘંટાની સલાહ લેવા આવેલા બધા રત્નચૂડને છેતરવાના શરાદાવાઢા ઠગોને યમઘંટા પોતાની વાતના સમર્થનમાં એકએક બુદ્ધિચતુરાઈની કથા કહે છે, એટલે માઠીની સાથેની વાતમાં પણ તે આવી દૃષ્ટાંતકથા કેમ નથી કહેતી તેનો કશો સ્વાભાવિક છુલાસો નથી રચનાશૈલી આવી દૃષ્ટાંતકથાની અપેક્ષા ઊભી કરે છે અને તે કારણે તે સ્થલે એવી જ કથા ચૂટતી હોવાનો વહેમ પડે છે.૩ હવે અમદાવાદના ઢેલાના હસ્તપ્રતમંડારમાંની ૧૨૩૮૬ ક્રમાંકવાઢી ‘રત્નચૂડરાસ’ની સં. ૧૬૩૭માં લખાયેલી પ્રતમાં અન્ય પ્રતોથી અહીં જુદો પાઠ છે, અને માઠીને પણ યમઘંટા સસલાની ચતુરાઈવાઢી સિંહ અને સસલાની કથા કહે છે.૪ પરંતુ બીજી કોઈ પ્રતમાં આ પાઠ મળતો નથી, અને ઢેલાના મંડારવાઢી પ્રતમાં મળતો પાઠ અન્યથા પણ ઠેકઠેકાણે ઘાલમેલવાઢો છે (લહિયા એ કે કોઈ બીજા જણે રચના ઉપર પોતાનો હાથ અજમાવીને ઠેકઠેકાણે મૂઢ કૃતિમાં ફેરફાર કરેલા છે.) એ જોતાં આ કથા એક પ્રક્ષેપ જ જણાય છે. વઠ્ઠી ઘણીચરી પ્રતોમાં આપેલા રચનાસંવત ૧૫૦૯ એ વિગેષમાં આ પ્રતમાં સંવત ૧૫૦૧ આપેલો છે એ પણ સૂચક છે સં. ૧૭૧૪માં કનકનિધાને ૩૪ ઢાઢમાં રચેલો ‘રત્નચૂડ-વ્યવહારિ-રાસ’^૫ કે જે આપણા ‘રત્નચૂડરાસ’ને આધારે રચાયેલો છે, તેમાં યમઘંટા એ માઠીને આપેલી સલાહમાં આ સિંહ ને સસલાની કથા આવે છે તે જોતાં એવું ફલિત થાય છે કે કનકનિધાને ઢેલાના મંડારવાઢી પ્રત જે પરંપરાની છે તે પરંપરાની કોઈક પ્રતનો આધાર લીધો હશે.

જે યશોદેવગણિકૃત ‘રત્નચૂડકથા’નો ઉલ્લેખ છે તે મૂલ છે. તે નેમિચંદ્રવાઢી જ કૃતિ છે. જુઓ, ‘શાન્તિનાથ જૈન મંડારની તાઢપત્રીય હસ્તપ્રતોની સૂચી’ ભાગ ૨ (યા. ઓ. સિ. ક્રમાંક ૧૪૯, પૃ ૩૭૦-૩૭૩).

૩. ઉપર્યુક્ત જ્ઞાનસાગરના ‘રત્નચૂડ કથાનક’માં રત્નચૂડને મઢનારા ઠગોમાં માઠી નથી એ હકીકત નોંધપાત્ર છે.

૪. આ ‘પંચતંત્ર’, ‘કથાસરિત્સાગર’, ‘હિતોપદેશ’, ‘શુકસપ્તતિ’ વગેરેમાં જાણીતી કથા છે.

૫. સંપાદક ભીમસિંહ માણેક, ૧૯૦૭.

शुभशीलकृत 'प्रबंध-पंचशती' (के 'पंचशती-प्रबोध')मां ७३मो प्रबंध अन्यायपत्तन गयेला शेटपुत्रने लगतो छे तेमां रत्नचूडकथानो ज दूंक सार आपेलो छे. आडकथाओ गाळी नाखी छे. अन्याय राजा, अबिचारक मंत्री, सर्वग्राही आरक्षक, अशान्ति पुरोहित, गृहीतभक्ष शेट, मूलनाश शेटपुत्र— ए नामो रसत्रद छे, ते ज ग्रंथमां ५३४मा प्रबंधमां र. रा. वालुं वढकणी सोढीनुं दृष्टांत विगतो-वालुं अने वधु स्पष्ट छे.

आगमगच्छना मुनिर्हिहसूरिना शिष्य शिलरत्न, तेना शिष्य आनंदप्रभ, तेना शिष्य आनंद-रत्न, तेमना शासनमां थयेला महोपाध्याय मुनिसागर (के मतिसागर)ना शिष्य पंडित उदयधर्म-गणीए स. १५०७मां 'वाक्यप्रकाश-औक्तिक', स. १५४३मां 'मलयसुंदरीरास' अने स. १५५०मां 'कथावत्रीसी'नी रचना करी छे. ६ ए ज उदयधर्मे दान, शील, तप अने भावना उपर दृष्टांत-कथाओधी युक्त एवु संस्कृतमां 'धर्मकल्पद्रुम' नामनुं एक औपदेशिक प्रकरण पण रच्युं छे. ७ तेना आठ पल्लवमांथी सोथा पल्लवमां रत्नपालराजानी कथामां, ज्ञानगर्भ मंत्रीए पोताना राजानुं गयेलुं राज्य केवी रीते बुद्धिबळे पाळुं वाळुं ए लौकिक कथा शृंगारसुंदरी सुबुद्धिमंत्रीने एक दृष्टांत लेखे कहे छे. ('धर्मकल्पद्रुम', पल्लव ४. श्लोक ११६ थी १४५; गुजराती अनुवाद पृ. १६७—१७०). आ कथा ते र. रा.मां काणाने यमघंटा बुद्धिबळ उपर जे सुबुद्धिमंत्रीनुं दृष्टांत कहे छे ते ज छे 'धर्मकल्पद्रुम'मां कथा सक्षेपमां आपेली छे, परंतु घटनाअनो समान क्रम, केटलीक सूचक समान विगतो अने केटलुक शाब्दिक साम्य—ए बधा उपरथी लागे छे के कां तो तेना आधार 'रत्नचूडरास' होय अथवा तो कोईक त्रीजी रचना र. रा. अने 'धर्मकल्पद्रुम'वारी कथा ए बनेना समान मूळ तरीके होय. सुबुद्धिवाळी कथामांनो भागमां रोज एक भारवाहक, बळदवाळा बीजा राजपुत्रवाळो प्रसंग 'कवासरितसागर'नी एक कथामां वस्तुरूपे मळे छे. (जुओ, 'ओशन ओव स्टोरी', ५, पृ. १८५-१८६. नोर्मन ब्राउने आ कथाघटकनो विगते अभ्यास कर्यो छे. जुओ, 'स्टडीझ इन ओनर ओव एम. ०. डूमफिल्ड', १९२०, ८९-१०४.)

४. केटलाक कथाघटको

मूर्खकथाओ

टोम्पसननी कथाघटक-सूचिमां जे विभागमां क्रमांक १७००थी २७९९ मूर्खकथाओ माटे छे, तेमां मूर्खाईभयुं अज्ञान (१७३०-१७४९), मूर्खाईभरी गेरसमजो (१७५०-१८४९), हकीकतोनी मूर्खाईभरी अवगणना (१८५०-१९९९), मूर्खाईभयुं भानभूलापणुं (२०००-२०४९), मूर्खाईभरी दूंकदृष्टि (२०५०-२१९९), मूर्खाईभरी तर्कहीनता (२२००-२२५९), मूर्खाईभर्या वैज्ञानिक सिद्धांतो ने वादो (२२६०-२२९९), भोळगणा के बाघाईवाळा मूर्ख (२३००-२३४९), भडभडिया मूर्ख (२३५०-२३६९), कुतूहळवेला मूर्ख (२३७०-२३९९), मूर्खाईभयुं अनुकरण (२४००-२४४९),

६ 'जिन साहित्यनो संक्षिप्त इतिहास', पृ. ५१४, ५२४; 'जिन गूर्तर कविओ', १, पृ. ६२-६३.

७ दे. ला. जै. पु. ग्रंथांक ४०, १९१७; जै. ध. प्र. स., १९२८: कूबरजी आणंदजी कृत गुजराती अनुवाद, १९२८. हेटे छे जर्मनमां १९११, १९१२ अने १९१३मां आमांनी कथाओना अनुवाद करेल होवानुं विन्टनिट्रसे 'हिस्टरी ओव इन्डियन लिटरेचर', २, ५४५ उपर नोंध्युं छे. ब्रैलणकर ('जिनरत्नकोश', पृ. १८८) ९ पल्लव होवानुं कहे छे ते मूळ छे.

કેવઠ અક્ષરાર્થ પકડતા મૂર્ખ (૨૪૫૦-૨૪૯૯), મૂર્ખાઈમર્યા અતિરેક (૨૫૯૦-૨૫૪૯), મૂર્ખાઈ-મર્યા આભારદર્શન (૨૫૫૦-૨૫૯૯), કાયર મૂર્ખો (૨૬૦૦-૨૬૪૯), મૂર્ખાઈમર્યા છબરડા (૨૬૫૦-૨૬૯૯), સહેલાને અઘરું કરતા મૂર્ખ (૨૭૦૦-૨૭૪૯) અને પ્રકીર્ણ (૨૭૫૦-૨૭૯૯)—એ પ્રમાણે પેટા વર્ગીકરણ કરેલું છે.

ભારતીય કથાસાહિત્યમાં મુગ્ધકથાઓ—એટલે કે મૂર્ખકથાઓની પણ ઘણી લાંબી પરંપરા છે. 'બૃહત્કથા' પરથી રચાયેલ 'કથાસરિત્સાગર' અને 'બૃહત્કથામંજરી'માં મુગ્ધકથાઓનો ગુચ્છ આપેલો છે, તે 'બૃહત્કથા'ની કોઈ ઉત્તરકાલીન વાચના કે પાઠપરંપરામાં એ હોવાનું દર્શાવે છે. 'કથાસરિત્સાગર'માં ૫૬ જેટલી મૂર્ખકથાઓ આપેલી છે.^૮ ર. રા.ની પહેલી અને ત્રીજી મૂર્ખકથાનાં મૂળ આ ગુચ્છમાંની બે કથાઓમાં મળે છે. ૧૩૭મી (સાંહેસરામાં ૧૨મી) કથા એવી છે કે પહેલી વાર સાસરે ગયેલો મૂર્ખ રાંધવા માટે રાખેલા ચોખાનો છાનોમાનો વૂકડો ભરે છે, પણ સાસુ આવી પહોંચતાં તે મોંમાં જ રાખી મૂકે છે. જમાઈને કહ્યું ન બોલતો અને ફૂલેલા ગાલવાઠો ખાઈને સાસુએ બોલાવેલો વૈધ જેવો તે મૂર્ખનાં જડબાં પહોઠાં કરે છે તેવા જ મોંમાંથી ચોખા નીકળી પડે છે. ૧૩૫મી (સાંહેસરામાં ૧૦મી) કથા એવી છે કે જ્ઞાનવંતી બંને શિષ્યોને ગુરુએ ચોઢવા-પચાઢવા માટે પોતાનો એકએક પગ વહેંચી આપેલો. એક વાર એક શિષ્યની ગેરહાજરીમાં ગુરુએ બીજા શિષ્યને બંને પગ ચોઢવાનું વહ્યું, પણ તે શિષ્યે બીજા શિષ્યવાઠો ગુરુનો પગ ભાંગી નાખ્યો. બીજે દિવસે બીજા શિષ્યે પહેલા શિષ્યવાઠો પગ ભાંગ્યો.

તે જ પ્રમાણે કૂટકટાહમાં રત્નચૂડને માઠી ફૂલહાર મેટ આપે છે, ત્યારે તે માઠીને વચન આપે છે કે હું જતા પહેલાં તને કાંઈક આપીને રાજી કરીશ અને પછીથી માઠી તેની પાસે 'કાંઈક' આપવાની માગણી કરે છે. આની સાથે 'કથાસરિત્સાગર'ની મૂર્ખકથાઓમાંની ૧૨૦મી (સાંહેસરામાં ૭૫મી) કથા સરખાવી શકાય, જેમાં ગાઢું સમું કરી આપનાર મૂર્ખ તેને 'વદલવામાં હું કાંઈ નહીં આપીશ' કહેનાર ગાઢાવાઠાની પાસે 'કાંઈ નહીં' આપવાની માગણી કરે છે. અહીં જાતકકથામાંની અનુદ્ધને લગતી કથામાં, માતાએ વારંવાર ખાજાં મગાવનાર પુત્રને ખાજાં ચૂટી જતાં 'હવે નથી ખાજાં' એમ કહેવરાવ્યું ત્યારે પુત્રે 'નથી-ખાજાં હોય તો નથી-ખાજાં મોકલ' એવો સંદેશો મોકલ્યો તે પ્રસંગ પણ યાદ કરી શકાય.

ર. રા.ની બીજી મૂર્ખકથા એ 'મૌનપાલનની શરત' નામે જાણીતી કથાપ્રકૃતિનું નિદર્શન છે. (કથાપ્રકૃતિ ૧૩૫૧; કથાઘટક ક્રમાંક જે ૨૫૧૧ અને તેની નીચે આપેલ બ્રાઉન, ટેમ્પ્સન અને બેલિસ લગેરના સંદર્ભ; 'ફોક ટેથ્લ', પૃ. ૧૯૫). સૌથી જૂનું સ્વરૂપ બૌદ્ધ જાતકકથામાં મળે છે. આપણે ત્યાં પ્રચલિત કહેવત 'બોલે તે બે ધાયા'નો આધારભૂત દ્વચકો (પાંચ લાઢવામાંથી કોણ ત્રણ ધાયા અને કોણ બે તેનો નિર્ણય મામાભાણેજ મૂંગા રહેવાની શરત દ્વારા કરવા સંમત થાય છે અને બંનેને મરેલા માની સ્મશાને લઈ જઈ ચિતા પર પધરાવે છે ત્યારે મામો પોતે બે ધાયા અને ભાણેજ ત્રણ—એમ હારીને બોલી કહે છે ત્યારે તેમને ભૂત થયેલા માની પાંચેય ડાણુઓ નાસી જાય છે) પણ આ કથાનું જ રૂપાંતર છે.

૮ જુઓ, ટોની અને પેન્ઝરનો અનુવાદ, પ્રંથ ૫, પૃ. ૬૭-૧૭૧ (કથાંક ૮૫ થી ૧૫૩). આમાંથી મોટા ભાગની ભોંગીલાલ સાંહેસરાએ તેમના પંચતંત્રના ગુજરાતી અનુવાદમાં આપેલી છે. (પૃ. ૪૫૭-૪૯૭; કથાંક ૪૧ થી ૯૪).

समस्या उकेलतो बुद्धिप्रतिभावाळो बाळक; धुतारानगरी, न्यायघंटा

चार श्रेष्ठीने कहेलं नटपुत्र रोहकनु दृष्टांत औत्पत्तिकी बुद्धिना दृष्टांत तरीके आवश्यकवूर्णि', 'आवश्यकवृत्ति', जयसर्हिसूरिकृत 'धर्मोपदेशमाला-विवरण' तथा ते पछीना अनेक ग्रंथोमां भत्यंत जाणीतुं छे. आनी साथे समस्याउकेलना अने असाधारण बुद्धिप्रतिभा धरावता चमत्कारी बाळकना कथाघटको जोडायेला छे.

रत्नचूडनुं धुतारानगरीमां आवी पद्दांचवुं अने त्यां विविध धुताराओनी फसामणीमांशी शठं प्रति शाठयंत्रो सिद्धांत उपयोगमां लईने कूटनुं ए घटनाओ पण जाणीता कथाघटकोना निदर्शन रूप छे. शामळनी वार्ताओमां तथा केटलीक लोककथाओमां^९ धुतारानगरी, धूतणानगरी के ठगपुरपाटण ('प्रबंध-पंचशती'मां 'अन्यायपत्तन' तरीके) आपणने जाणीतां छे.

धुतारानगरीनुं नाम अहीं 'कूटकटाह' एवुं आपेलुं छे (पछी कनकनिधाननी कृतिमां ते 'कूपकटाह' बनी जाय छे!). आमां 'कूट' एटले 'कूड', 'कपटी' अने 'कटाह'. ए कटाहद्वीप तरीके 'कथासरित्सागर', 'समराइच्चकहा' वगैरे संस्कृतप्राकृत कृतिओमां वारंवार निर्देश पामेलो द्वीप छे. ते कथाकल्पित नथी, परंतु 'कडार' के 'किडार' तरीके ते प्राचीन शिलालेखोमां जाणीतो छे अने ते मलय द्वीपकल्पना दक्षिण भागमां पिनांग पासे आवेलो 'केदाह' के 'केदाह' नामनो द्वीप छे. 'कथासरित्सागर'नी गुहसेन अने देवस्मितानी कथामां ताम्रलिप्ताथी कटाह गयेला गुहसेनने त्यांना चार ठग वेपारीओनो भेटो थयानी जे वात छे ते 'रत्नचूडरास' परत्वे सूचक छे.

धुताराओनी सामे रत्नचूडे यमघंटानी सलाहथी जे युक्तिप्रयुक्तिओ प्रयोजी छे तेमां शब्द-छळनी युक्तिओ पण समावेश थयेलो छे—'काईक' आपवुं, 'कशाक'थी वहाण भरी देवुं, 'राजी करवुं' वगैरेनो शब्दार्थ लईने धुतारा छुच्चाई करवा मागे छे अने ते ज युक्तिथी रत्नचूड तेमने पाछा पाडे छे.

रत्नचूड न्यायघंट बंधाववानुं वचन राजा पासेथी ले छे. १६मी शताब्दीमां मुघल बादशाह जहांगीरे न्यायनी सांकळ बंधाव्यानुं जाणीतुं छे. पोतानां संस्मरणो 'तुलुक-इ-जहांगीरी'मां ते जणावे छे के^{१०} तेणे (साठ घंटीवाळी) वीश गज लांबी, चार मण सोनानी सांकळनो एक छेडो आगराना किल्लादा बुरज उपर जडेलो अने बीजो छेडो नदी कांटे एक पत्थरना स्तभ पर जडी दीधेलो. जेने अन्याय थयो होय अने न्याय न मळयो होय ते आ न्यायनी सांकळ लोंचे जेथी बादशाहने जाण थाय अने ते न्याय आपे. आनी साथे केटलीक किंवदंतीओ पण संकळायेली छे, जेमके नूरजहाने हाथे शिकार करतां अकस्मात धोबी वींघाई जाय छे तेनो न्याय धोबण न्यायनी सांकळ लोंची जहांगीर पासेथी मेळवं छे. न्यायघंट लोंचीने न्याय मेळव्यानी वात ई.स. १७८७मां विजयलक्ष्मीसूरिरचित 'उपदेशप्रासाद'मां दृष्टांतकथा लेखे आपेली छे. ते अनुसार कल्याणकटकना यशोवर्मा राजाए न्यायघंट बंधाव्यो ल्यारे तेनी कसोटी करवा राज्यनी अधिष्ठात्री देवी गायनुं रूप धरो घंट हलाकीने पोतानुं वाछरडुं कोईए कचरी नाख्यानी फरियाद करे छे, अने

९. जेम के 'लालिया धोका'नी अने 'वीरसंग'नी वार्तामां—जुओ 'चतुराईनी कथाओ', संपादक जोरावरसिंह जादव. (१९७६).

१०. जुओ रोजर्स अने वेवरीज्जतो अंग्रेजी अनुवाद, १९६८नुं पुनर्मुद्रण, १, पृ. ७; मजुमदार संग्रहित 'ध मुघल एम्पायर', १९७४, पृ. १७६.

तपासमां ते गुनो पाटवी कुंवरे कर्यानुं प्रगट थतां तेनी उपर रथ चलाववानी शिक्षानो अमल करतां राजा अचकातो नथी [जुओ 'उपदेशप्रासाद', भाग २, जैन धर्म प्रसारक सभा द्वारा प्रकाशित, १९१९, पत्र ६५पृ]. १७२०मां महम्मदशाहे पण न्यायनी सांकळनी प्रथा अपनावेली. ईरानना कोईक बादशाहे न्यायघंटनी व्यवस्था प्रथम शरू करी होवानो निर्देश छे. कोई आह्वान स्वीकारवानी तैयारी दर्शाववा द्वार रासे मूकेली भेरी के नगरा पर दांडी पीटवानी प्रथा अनेक प्राचीन कथाओमां जाणीती छे. र.रा.मां न्यायघंटनी प्रथानो निर्देश कोई पूर्ववतो कथामांथी (जेना मूलमां ईरानी बादशाहोने लगती ऐतिहासिक हकीकत होय) लेवायो होवानी अटकळ आपणे सहेजे करी सकीए.

र.रा.ने अंते (कडी ३३४-३३७)कथाने एक रूपक तरीके (परंपरागत परिभाषामां, दृष्टांत तरीके) घटावेली छे : रत्नचूड एटले संसारी जीव, कूटकटाह द्वीप एटले संसार वगेरे. आ रीते कथाने दृष्टांत लेखे गणीने तेनो 'उपनय' आपवानी (तेने 'अंतरंग बुद्धि'थी जोवानी) परंपरानुं अनुसरण 'ज्ञाताधर्मकथा', 'वसुदेवहिंडी', 'भागवतपुराण' वगेरेमां आवती केटलीक कथाओमां आपणे जोईए छीए. सुफी प्रभाववाळा अवधी प्रेमाख्यानक काव्योमां (जेम के जायसीकृत 'पदुमावत'मां) पण अंते कथाने रूपक तरीके घटाववानी प्रथा छे.

५. रचनाकाळ : कर्तृत्व

विविध प्रतीमां रचनासंवत १५०१, १५०९, १५१२ अने १५०४ एम जुदोजुदो आपेलो छे. आमांथी १५०९ ए वधु श्रद्धेय प्रतीमां मळे छे. एटले ई.स. १४५०-५३ने आपणे मान्य राखी सकीए. रासना कर्ता तरीके बृहत् तपागच्छना रत्नसूरिना शिष्यनो उल्लेख ३४६मी कडीमां छे. क, ख, ठ ए प्रतीमां तथा ला. द. त्रियामंदिरना संग्रहमांती स. १५५९ अने स. १६०७नी जूनी प्रतीमां आ कडी नथी. वळी ग प्रतमां 'रयणसूरिद'ने बदले 'जिनरयणसूरिद' छे. आथी कर्तृत्वनी अस्पष्टतामां संदिग्धता उमेराय छे. परंतु रत्नसूरिना ज शिष्य ज्ञानसागरे संस्कृतमां 'रत्नचूडकथानक' स. १५३०ना अरसामां रचेळुं छे ए जोतां र.रा. पण रत्नसूरिना ज कोई शिष्ये रच्युं होवानी पूरती संभावना छे, अने तेथी केटलीक प्रतीमां आ कडी कर्ताए ज रचीने उमेरी होवानुं आपणे मानी सकीए.

+

ऋणस्वीकार : आभारदर्शन

आ सशोधनकार्यमां नीचेनी संस्थाओ अने व्यक्तिओनी विविध प्रकारे जे कांई सहाय मने मळी छे ते बदल हुं सारी ऊंडी आभारनी लागणी व्यक्त करुं छुं. भारतीय विद्याभवन (मुंबई), अमरचंद नाहठानो संग्रह, ला. द. भारतीय संस्कृति त्रियामंदिर (अमदावाद), डेलाना एषाश्रयना भंडारना व्यवस्थापको तथा अन्य हस्तप्रत भंडारोने तेमनी हस्तप्रतीनो उपयोग करवा देवा माटे: मारा सहकार्यकरो श्री जेसिंगभाई, श्री बाबुभाई तथा डो. कनुभाई शैठनो हस्तप्रती, कथासंदर्भो वगेरे प्राप्त करवामां सहायभूत थवा माटे; नगीनदास शाहनो तथा गुजरात राज्यना भाषानियामकश्री-नो आ ग्रंथने प्रकाशन माटे स्वीकारवा माटे हुं आभारी छुं. श्री स्वामीनारायण मुद्रण मंदिर वती श्री भावसारे राखेली संभाळने लीधे पुस्तक छापवानुं काम सरळ बन्युं.

अमदावाद, फेब्रुआरी १९७८.

हरिवल्लभ भायाणी

रत्नसूरि-शिष्य-कृत रत्नचूड-रास

दृहा

सरसति-देवी-पाय रत्नचूड-शुण	नमी वर्णवडं	मागउं उचित पसाउ दान-विसइ जसु भाउ १
जंबूदीव-माहि तामलती-नयरी	अछइ तिहां	भरह-खित्त अति-चंग राजा अजित-नरिंद २
तिणि नगरिइं जण भोग-पुरंदर	जे वसइं भोगवइं	वर्ण अढारइ लोक सुख-संपति-सुरलोक ३

१. १. क. सरसतिषामणि, त. सामिणि; ख. पाइ, ग. घ. छ. झ. ट. ठ. पब.

२. ख.ग. छ. ट. मागिसु, घ. ठ. मागिसि, च. झ. मागुं, ड. मागिस, ढ. मागु,
त. मागु; ख. छ. पसाय, ग. उचत, घ. वचन पसउ, च. चित्ति पसाउ, ड. उचित.
३. क. रत्नचूड °, झ. ढ. रत्नचूड ° ग. च वर्णवुं, घ. वर्णवू, झ. वरणवउ, ठ. ढ.
वर्णवू, ढ. त. वर्णवु. ४. ग. च. छ. ड. ढ. त. ° विषय, ठ. दाषवषि, क. ढ. जसवाउ,
ख. जसु भाय, ग. घ. च. झ. ठ. ड. जस भाउ, छ. जस भाय, ट. ज भाउ.

२. १. क. जंबूदीपिहि, ख. जंबूदीवह. घ. ढ. जंबूदीप °, च. छ. झ. ट. त.
जंबूदीप °; ठ. जंबूदीव, ड. जंबूदीम, घ. छ. ° मांहि, झ. ट. ठ. ड. ढ. ° मक्षारि,
त. महा; ख. छइं, च. अछिं, झ. ट. ठ. ड. ढ. वर. २. क. भरतक्षेत्र, ख. च. ड.
भरतक्षेत्र. ग. भरतखेत्र, घ. च. त. भरतक्षेत्र, ट. भरहखित, ठ. भरतक्षित; ३. क. तामलती, °
ख. तामलती ° ग. तामली, ग. ठ. तामलती; ख. छ. झ. ट. त. नगरी, च. गमरी ढ.
नयरी; ठ. जिहा, ड. जिहां. ४. ख. ° नरिंद, ग. छ. ° निरिंद, ठ. ° निरिंद.

३. १. ख. त. तीणइ, ग. तिणी, च. तेणि, छ. ढ. तेणी, ठ. तणि, ड. तेणि; ख.
नरीयरी, ग. छ. झ. ट. ठ. ड. नयरी, घ. नयरी, च. नयरी, ढ. नगरी, त. नगरीइं; ख.
'जण' नथी, ग. छ. जन, च. जे जन, ख. झ. ट. बहूजण, ठ. जे जिण, ड. ढ. जे जण;
ग. वसइं घ. वसइ, ठ. विसइ. २. क. ग. छ. झ. ठ. ड. वरण, घ. अरण; क. अढारइं,
च. अढार वर, छ. अढारे, ठ. अढारि, ड. अढारेइ. ३. क. भोगवइं, च. भोगवे, झ. ट.
अनोपम भोगवइ. ४. ख. सुव, ° छ. झ. ठ. ड. सुष; क. संपन, च. संपति; ख. घ. संयोग.

रत्न-१

चउपई

सरोवरि वावि करी अभिराम विविध वृक्ष छइं ते वन-माहि	तिहां पाखलि फिरतां आराम वसंत वास वसइ परवाहि	४
पोढां मंदिर पोलि पगार जिणहर मणहर तोरण-माल	हट्ट श्रेणि नवि लाभइं पार लंका-नी परि झ क-झमाल	५
चउरासी चउहटां अति-चंग कोटीधज दीसइं अति-घणा	नव-नव उच्छव नव-नव रंग लखेसरी-नी नहीं तिहां मणा	६
मांडइं दोसी भव्य कपट्ट माणिक-चउकि जवहरी रह्या	भरियां दीसइ सोनी-हट्ट माणिक-मोती-हीरे सख्या	७

४. १. ग. घ. च. झ. ट. ठ. ड. सरोवर, ढ. सरोवर करी ते अति अभिराम.
२. क. ढ. ते, ख. छ. तेह, झ. तिहा, ठ. तिहि; ख. घ. झ. फिरता, ठ. फरता. ड.
फरतां; ग. 'आराम' नथी. ३. ख. ग. झ. ट. ठ. त. विवध, ढ. विव; घ. वृक्ष; ख. घ.
'छइं' नथी, ग. झ. ड. ढ. त. छइ, च. अछि, छ. ते छइ, ठ. छि; घ. जे वनसार, च.
° माहिं, ड. ए वनमाहिं. ४. क. वसंत वसइ सदा वनमाहि, ग. वासि, परिवाही, घ.
वसइ वास नव जोअण वर, च. संत वास वसें पुरमाहिं, छ. मास वसइ वनमाहि, झ. ट.
मास दीसइ उछहि, ठ. मास वशि वनमाहि, ड. मास वसइ वर माहिं, ढ. मास रभइ तीणइ
ठाहं, त. वासि वसइ वनमाहि.

५. १. क. छ. झ. ट. ठ. ड. गढगढ, घ. तु. पोडा; ठ. पोल. २. ग. च. हाट,
ठ. ढ. हट; क. ख. न; क. लाभइं, ठ. लाभि; ड. पारइ. ३. ख. जेणहर, ठ. जिणिहर;
क. दीसइं, ख. मरणहर, ग. ठ. ड. मणिहर, घ. मुनिवर, च. छ. मनोहर; ढ. त. मुणिहर;
क. नाल, ख. पोलिपगार, छ. दीसइ साल, ढ. पोलि पगार. ४. क. छ. लंकांनी, ठ. लंकानि,
ड. परइं, ढ. परइ.

६. १. घ. ठ. ड. त. चुरासी, च. चोरासी, ड. चुरसी; क. चउटां, ख. च. ढ.
चहुटां, घ. ठ. चुहटा, ट. चउहटा, ड. चहुडां. २. त. नयरमाहि उत्सव नव रंग ('नवनवा
रंग' सुधारीने); ग. घ. झ. ट. ढ. उछव, च. ओछव; क. नवल रंग. ३. ग. च. कोटी-
धज, ढ. कोटिधज; ख. 'दीसइ' नथी, च. दीसें, ठ. दीशि; ट. अति घणां. ४. क.
लपेसरीना, ग. त. लखेसरीना, घ. लखेसरी, च. लेखेसरीनी, छ. लपेसरी तणी, झ. लापेसरीनी,
ठ. लपेसरी; क. 'नहीं' नथी, ख. नथी, 'तिहां' नथी, ग. झ. ट. नहीं, छ. 'तिहा' नथी,
ठ. ड. तिहा नहीं, ढ. नहीं काइ, त. नहीं काइ.

७. त. मां ७ थी १० कडी नथी. १. च. माडे, ठ. माडे, ठ. मांडि दोशी, ढ. माडइ;
क. मोटा पट्ट, ख. भइरव पाट, ग. घ. झ. ट. कपट, च. भलां जिहां पट्ट. ड. भवि, ढ.
कापडहाट. २. क. ग. च. ड. भरीआं, घ. छ. झ. भरीयां, ट. भरीआं, ठ. भरीइयां, ढ.
सभर भरिया; च. दीसें, ठ. दीशि, ढ. छइ; ख. ° हाट, ग. ढ. ° हट. ३. क. ° चउउकि,
घ. माणिक मोती, च. ° चोक, छ. ° चउक, ठ. ढ. चुकि; ड. ° चुक; ग. झ. जवहरी,

सुरहिया	फोकलिया	सोनार	ताई	तेली	न	लहुं	पार	
तंबोली	मरहट	धीहटी	एक	मांडई	नेसती	फडहटी		८
सूत्रीया	पट्टा	पारिख्य	लोहटिया	बंधारा	लख्य			
चीतारा	मीणारा	बहू	आविउ	विक्रय	लभई	सहू		९
गांधी	साकरिया	गुलियार	सूखडिया	सहजिइं	सुविचार			
सागउटइ	सोहइ	फल-रासि	दीसइ	रेड	चडया	आकासि		१०

घ. जवहर, च. जवेहरी, ड. जवहीरा; क. झ. ट. रहिया. ठ. रिहा, ड. रहा. ४.
क. ° हीरा, ख. ° हरि, ग. ° मोति, ° घ. हीरे चूनी लाले, च. हीरे माणिक मोती, छ.
° हीरइ, ट. हीरे मोती; क. लहिया, च. जड्जा, छ. प्रह्या, झ. ट. सहिया, ठ. ड. सहा.

८. त. मां नथी. १. क. ग. सरहीआ, घ. छ. झ. ट. सुरहीया, च. सरहिया, ठ. ड. सरहीया,
ड. सरहीआ; क. च. ठ. ड. फोकलीआ, ग. घ. छ. झ. ट. ड. फोकलाया; ड. 'सोनार ने बदले
'सार'. २. झ. ड. नइ, ठ. नि; क. लभई पार, ख. ग. लहुं, च. लहुं, झ. लोहार, ट. लहु.
ठ. लुह पार, ड. लहुं ते पार. ३. क. थोटी, ख. अरहंड, ग. मरुमंड, घ. मणीयार, च. गांधी,
छ. मुरहट, झ. ट. मणीहटी, ठ. ड. मरहट, ड. सुरहीया; ख. घ. च. झ. ट. ड. धीवटी,
ग. धावटी छ. धीवटी, ठ. धीववी, ड. घणा ४. ड. अवर हाटनी नही कांड मणा; क. मांडई,
च. मांडी, छ. 'एक' नथी, जड्ज, झ. ड. 'एक' नथी, ड. आंडि; ख. नेसीती; ग. नेसत, घ.
नीसे, च. ते तस, छ. नेसहट, झ. ड. नेस्तीहटी, ठ. नेसट, ड. नीसति; ख. फड्जहटी, ड. फलहटी.

९. त. मां नथी. १. क. ड. सूत्रीआ, ग. सूत्रीया, घ. छ. झ. ट. ठ. सूत्रीया, च. सूतरीया;
ख. पट्टा, ग. पट्टया, घ. पट्टसूत्रीया, च. छ. ठ. ड. पट्टा, झ. ट. पट्टसूत्रीया, ड. पाट्टया; क. परक्ष,
ख. ठ. पारिष, ग. च. पारखी, घ. पारक्ष, छ. पारषी, झ. ड. पारिष्य, ड. पारिक्ष. २. क.
लोटाआ, ख. लोहटीया; ग. च. झ. ड. लोहटीया. घ. लोटीया, छ. ट. लोहटीआ, ठ. लोहटीया.
ड. लोहटीआ; क. बंधारा; क. ख. घ. ड. लक्ष, ग. च. लखी, छ. लषी, झ. ठ. ड. लष्य. ३. ख. चीतारा,
छ. चितारा; क. मीणारा, ख. छ. मणियारा, घ. मोची छइ, च. झ. ट. मणीआरा, ड. बंधारा;
ग. घ. बहु. ४. क. ग. झ. ठ. आविउं, ख. वेचइ, घ. आवइ, च. आव्युं, छ. आव्यउ; ख.
विकइ, ड. विकइ; घ. लेखा सहू, च. लभे, ठ. लभि.

१०. त. मां नथी. १. ख. गांधी, च. वारु; क. च. ड. साकरीआ, ग. घ. छ. ठ. साकरीया, झ. ट.
सागरीया, ड. साकरया; क. घ. ड. गलीआर, ख. गलियार, ग. झ. ट. ठ. गलीयार, च. छ. गुलीआर;
ड. मणीयार. २. क. ड. सूषडीआ, ख. सूषडिया, ग. घ. झ. ठ. सूषडीया, च. सूखडीआ, छ. सूषडीआ
ट. सुखडीया, ड. सूखडिया; क. सहजइं, ग. ट. सहजि, घ. झ. सहजिइं, च. सहजि, ठ. ड.
सहिजि, ड. सहजइ; ग. ड. ड. सविचार. ३. ख. सागहटइ, ग. सागुटइ, घ. सागरहटइ, च.
सागुठि, छ. सागउटि, झ. ट. सागवटइ, ठ. सागुठि, ड. सागुटि, ड. सागुहटइ; क. सोह. ठ.
सोहि, ड. दीसइ; घ. फल सार, छ. फलनी रासि, ठ. फलनी रासि. ४. घ. इस्यां अपूरव.
चहुटां सार; क. दीसइ, ठ. दीशि, ड. दीस, ड. तेहना; च. चेडा चेडी, छ. एक चडया,
ठ. चडिया, ड. रेडि. ड. चडीया; च. आवास, छ. आवासि, ठ. आकासि.

वस्तु

तीणि नयरीय, तीणि नयरीय, वसइं विवहारि

तेह माहि एक मूळिगउ मणिचूड श्रेष्ठि तिहां जाणउं
सयल-सजन-नइ पोखतउ दानि मानि गुणि करी वखाणउ
प्राणप्रिया तसु सरसती रूपिइं रंभवतार
तसु कूखिइं ए अवतरिउ सुभ-वेलां सुविचार ११

इहा

सुपनंतरि पेखइ निसिहिं हीरा-माणिक-हार
एह जि अरथ पसाउ करि कहुउ प्रिय कवण विचार १२
पुत्र ज होसिइ तुम्ह तणइ सुपन-तणइ आधारि
फलिउ मनोरथ तुम्ह तणउ सुंदरि एह विचारि १३

वस्तु

नवह मासह, नवह मासह, रहिउ गब्भम्मि

अट्ट दिणंतर अगला शुभ-मुहूरति शुभ पुत्र जनमिउ
सुपनंतर अणुसारि तिय पुत्र-नाम तीणइ हरखि दीधउं
सगां सणीजां हरखियां वद्धावइ वर नारि
रतनचूड सुत जनमियउ उच्छव घरि घरि वारि १४

११. १. क. तीणइ, घ. छ. ठ. ड. तेणि, च. तेणइ, ड. तिणइ; ग. घ. झ. ट. ठ. ड. नयरी, च. नयरइ, ड. नयरइ, त. नायरि; ढ. 'विवहारि'ने बदले. 'सविचारि'. २. 'एक'ने बदले : कमां नथी, ख. जे, ग. ट. ड. ए, च. ते सह मांहि. ३. क. ख. ग. घ. च. छ. त. 'तिहां' नथी. ४. नइ : क. ते, ख. च. छ. ड. तिहां, ग. मां नथी, च. जन, ठ. तिहा. ७. ढ. रुहिहि. ८. 'ए'ने बदले: ख. ड. मां नथी, घ. च. ढ. सुत, झ. सुर; ख. च. अक्तर्यउ. ९. छ. सुत सार.

१२. १. क. तिसिइं, घ. अनइं, च. करी, झ. देषी तिसइ, ठ. नि कहि, ड. वहुइ, ढ. निसि समनातरि पेखीउ. २. क. माणिकि जडीउ हार, छ. झ. ढ. माणिक सार. ३. ट. प्रसाउ, क. करउ, ग. कर ४. क. प्रीउ, घ. प्रीऊ, ट. त. प्रभु, झ. सुपनविचार.

१३. क. होसइं, ख. होरयइ, ग. घ. ड. होसइ, च. झ. ठ. होसि, छ. हुशइ, ढ. हसइ, त. हुइसि. २. च. सुपनंतरि अनुसारि, ढ. अनुसरि ३. घ. फलइ, अम्ह तणा, च. अम तणा, छ. सुभ तणउ, ढ. त. आपण.

१४. १. ख. ज. झ. ट. गर्भवासि, ठ. तस गर्भी, ड. तस गर्भ, ढ. गर्भ माहि. २. क. दिणंतरि, ख. दिणत्तिरि, च. दिनंतरि. ३. घ. जायु, ज. सुभवेला सुत जममिउं. ४. तिह, ग. तीहं, घ. च. छ. तिहां, झ. तव, ट. तीय, ठ. ड. तीह, ढ. लगी. ६. क. नामि ए हरषि, ख. एह दीधउं, ग. ए हरखित धूय. घ. रत्नचूड तसु नाम धायु, च. तिहां रतनसारं अनुसारि दीधउ, छ. ठ. नाम ए हरषि, ज. पुत्र देषि मनि हरष पामिउं, ड. नाम हरषइं सु

चउपई

धाधइ कुमर अतिहि सुविशाल	रतनचूड	मेल्हिउ	नेसालि	
आगइ कुमर ज वेश्या-तणइ	मेल्हीता	विद्या सीखणइ		१५
सोभागह ऊपरि मंजरी	वेश्या	नामि सुभगमंजरी		
पाठित गुणित लिखित सुविशाल	भरह-भेद	सीखवियउ बाल		१६
विद्या सीखी घरि आवियउ	बापिइं	बेटउ परिणावियउ		
विलसइ वसुहां नव नव भोग	वेश्या-सरिसउ	टल्लिउ संयोग		१७
वेश्या मन-माहि चितइ इसिउं	पी न सकउं तउ	ढोली सकउं		
विद्या कल सीखवियउ सही	मुझ सामुहउ	पणि जोइ नही		१८
एक दिवसि चउहटा-मझारि	मित्र वि-च्यारि	अछइ परिवारि		
वेश्या नारि मिली तिणि ठामि	बोलाविउ	पुण लेई नाम		१९
कहि नइ मडफर एवडउ किसिउ	जाणइ चंद्र	अमावसि जिसिउ		
बाप-तणी लखमी विलसंति	माइ-सरीखी	लोक भणंति		२०

ढ नामिहि हरख इउ. ६. ज. सणीजा सवि मिली, त. सणीजा सह मिली. ७. च. छ. झ. ट. नरनारि, ढ. धावइ वर बाल. ८. घ. रतनचूडजन्मह तण. ९. च. उछवि करि घरि नारि, ढ. उछव जय २ कार. ढ. मां आ पछी आटलो पाठ वधारे : चंदु जेम बीजइ तण, रूपइ मनप्रथण अवतार.

१५. उहीं च. ना उपल्य हांसियामां— 'वार थिकी नइ क्षीधो आदेश ए' देशी—एटछं उमेरेलुं छे; १. घ. सुत अनोपम अतिहि, च. कुमर तिहां सुवि. ° २. ढ. सुपिउं नेसालि. ३. 'ज'ने बदले : क. घरि, ख.मां नथी, घ. जो, ज. लु, ढ. जे. ४. क. मेल्हाता कल्य °, ग. घ. मेल्हाता, च. मेहली सीखव्यो विद्या खास, छ. मेल्हतां तिहां, झ. ट. त. मेहलीता, ढ. मेहलिउ तिहां, ढ. मूकीता.

१६. १. मं. घ. जोतां गेह ऊपरि, च. आंभा ऊपरि जिम. २. क. सुभाग सूंदरी, ख. सोहगसुंदरी, घ. सुहगसुंदरी, छ. ठ. ड. सोहागसुंदरी, ज. झ. ट. सोहगमंजरी, ढ. सोहग-ऊपरि, त. सुहगसुंदरि, ३. क. सिवाय बधे 'पठित.'

१७. १. ख. विद्य, झ. ट. कामकला, ठ. 'कल' उपर 'स' उमेरीने 'सकल', ढ. कली, अन्यत्र बधे 'कला'.

१९. १. क. च. चउटा, ख. झ. चुहटा, ग. घ. ज. चहुटा, छ. चउहटा, ठ. चिहुटा, ड. चुहुटा, ढ. लु हाट, त. चुहुटा ३. ग. त तीणइ च. तेणइ.

२०. १. क. कहि न आडंवर, ख. बिहा नउ, ग. कहि नं, घ. मंडलि फिरइ ए कसूं, च. कहि रे, छ. कडिषउ एवडो, ज. दर्प, झ. ट.न गर्व, ढ. मरहट, त मरट. २. क. अमावाश्या नउ चंद्रमा जिसिउ. ३. क. लिविमी, ख. ग. ड. ढ. ज. लक्ष्मी. च. लखमि, छ. ठ. लषमी, ज. झ. लिषमी. ४. छ. सरीसां, ठ. शरीसु.

तीणि वयणि दूहविउ कुमार साचउं वयण तु एह जि सार
 घरि आविउ मुख-छाया खिसिउ वर्षाकालि हुइ दर्पण जिसिउ २१
 तातिइं पूछिउं वछ कालमुहउ काई चिन्ता हुइ ते कहउ
 धन केतलउं तुम्हे आपउ सही विवसाय-विण हुं जीवउं नही २२
 तात भणइ तई बोलिउ किसिउं अम्ह मनि हालाहल हुइ जिसिउं
 धन्न घणउं छइ घरि आपणइ भोगवि भोग तुं निश्चलपणइ २३
 वलि वलि काई कहउ तुम्हे तात हूं नवि मानउं एह जि वात
 ऊछीनउं धन तुम्ह तणउ लेसि देसाउरि विवसाउ करेसि २४

दूहा

पुत्र-तणां वयणह सुणी बाप कहइ तिणि खेवि
 देशांतरि जुगतउं नही जावा नही दिउं हेवि २५
 बे कर जोडी वीनवउं तात सुणउ तुम्हे वात
 वेगि सजाई वाहण-तणी करिवा दिउ मूं तात २६

वस्तु

ताति मन्निय, ताति मन्निय, वयण सुविसाल
 पंच कोडि द्रव्य अप्पिय सजन मित्र पुण साथिइ थप्पिय
 पायक सइ पंच पुण वाहण-मडिइ बहु वस्तु घातिय
 तात तणा चरणह नमी अनइ मोकलावी माइ
 बापइं सीखामण कही कूटकटाहि म जाइ २७

२१. १. क. ख. घ. झ. तिणि, ग. तीणइ, च. तेणइ, छ. तेणे, ज. ढ. तेणि, ड. तिणइ; ख. कुपिउ, ग. हे मित्र, घ. ढ. दुमीउ, च. दुहवाणो, छ. दूमयउ, ज. ड. दूमिउ, त. दूमीउ. २. क. वयण सुणिउं तिणि वार, झ.ट. जि संसारि, ३. क. मुखि ज्ञांषु थयु, घ. तिसिओ, च. किस्यु, ज. इसउ, झ.ट. किसिउ, ढ. जिस्यु, त. असिउ, घणुंखरं 'छाया'. ४. क. सूर हुइ जिसउ; ख. जिसउ; ग. दर्प, जिस्यो; घ. वर्षाकाल, जिसओ; च. हुइ दर्पण जिस्यु; ट. सिउ; ठ. जसिउ; ड. जिसउ; ढ. वृक्षा०, जिस्यु; त. हुइ दर्पण.

२२. १. क. 'वछ' नथी; ग.घ.च.ड. 'काइ' नथी; च. बापि; झ.ट. बापिइ; ढ. तात भणइ वछ चिन्ता किमी; त. भणइ. २. ख. ते कहउ मनि वसिउ; च. अम्हनइ कहो; झ. अमनइ कहउ; ट. अमनइ कहु; ढ. आज नवी तम हीयउइ वसी; त. कुणइ दूहव्यावूं कुहु. ३. ग. अम्हे; त. मुन्न आपु. ४. त. विवसा करं हूं परदेसि जई.

२३. २. ख. हालाहल सणु; ग.च.झ. हालाहल जिस्युं.

२४. १. झ.ट. कहिसिउ तात. ३. क. तुम्ह कइ हं लोस; ग. लेसु. ४. क. करोस; ग. करेसु; झ.ट. जइ जइ विणज.

२५. १. क.ग.च.ठ. वयण; ३. क. देसंतरि; ग. देसंतर; च.ट. देसाउरि.

२६. १. ख. ठ. मुन्न; ग. सुणि न; घ. सुणु हिव; च. सुणे तुं; ४. क.ग.ट. दइ तूं मात; ख. तुम्हे; घ. दिइ; च. दे तुं मात; ठ. दिउं मात.

२७. ३. ख. सुवन; ग. पुत्र; च. मित्राणि. ४. क. सइ पंवास. ५. झ. मांहि. ७. क. मोकलावइ.

चउपई

कुमर कहइ तुम्हे कहिउं स्या भणी	ते कारण तुम्हे कहउ	आफणी	
बलतउं तातइ बोलिउं इसिउं	सांभलि वच्छ दीप छइ	जिसिउं	२८
तीणइ दीपि वसइ जे लोक	सांझइ बोलिउं विहाणइ फोक		
राति दिवसि तिहां कूड-प्रपंच	ऊदाली लिइं नही खलखंचि		२९
अर्धांगुलि राजा परधान	सेटि च्यारि तिहां कूड-निधान		
लोभनंदि लोभाकर बेउ	लोभसमुद्र लोभसागर तेउ		३०
तात-सीखामण हियडइ धरी	चालिउ कुमर स वाहण भरी		
पूरियां प्रवहण वाय-नई प्राणि	कूटकटाहि गयां निरवाणि		३१
पूछिया लोक कवण ए दीप	कूटकटाह जिसिउं हुइ सीप		
तातिइ वारियां आबियां तिहा	कुमर भणइ हिवइ जईयइ किहां		३२

गाथा

मणसा चितइ अन्नं अन्नं पुण होइ दैवजोगेण	
मणसा वि जं न चितइ तं तं होइ विहि-निउगेण	३३

दूहा

कुमर भणइ सुणि मित्र तूं आपणि कीजइ किम्म	
काई बुद्धि विभासीयइ छयल न छलियइ जिम्मउ	३४
मित्र भणइ सुणि तूं कुमर वाहण कंठि धरेउ	
जं होसिइ तं जाणिसिउ बुद्धिइं करिसिउं भेउ	३५

२८. आरंभे च.मां हांसियामां : राम सीता धीज करावइ रे. १. क.ग.घ.च ट. भणइ; ख. तणी. २. क. कारण कहियो हित भणी; ख. आफिणी; झ. तेह वात मुझ.

२९. ३. क. देसि. २. क.ख.ग.घ. बोलइ; ख. व्यांहणइ; ग. व्याहणइ; झ.ट. सवारे. ३. क. करइ कू.ड०.

३०. १. ख. अर्द्धोणि; ग.ठ. अर्ध गलि; घ. अर्द्ध गलइ; च. अर्ध गली; झ. अर्धा गलि; ट. अर्धामल.

३२. २. क. ए कहीए द्वीप; ठ. ए कवण सदीप. ४. क. भणइ हवइ जइइ कहु किहां, ग. जाईस्वियइ, घ. जइसइ.

३४. १. क. मित्तजी. ३. घ. सहइ मनमां विमासीउ. ४. क. जेणि, ख. छली न सकइ जिम; ग. छलय; घ. छलि म; च. छलइ.

३५. २. ख. धरेसु; झ. ट. धरेइ. ४. ख. बुधि भली करेसु; ग. करेसु.

चउपई

वाहण कंठिइं आव्यां सही	गाम-माहि तव वात जि हुई	
सेठि च्यारि हियडइ गहगहिया	वाहण पाखलि आवी रहिया	३६
तीणइ कुमर बोलाविउ ताम	कहउ तुम्हारउं किसिउं नाम	
कुग बंदिर था तुम्हे आविया	सी सी वस्तु तुम्हे ल्यावीया	३७
कुमर भणइ सुणउ तुम्हे नाम	तामलती नयरी अम्ह ठाम	
मणिचूडाभिध कहियइ वाप	नामइं लीधइं नासइं पाप	३८
च्यारिइ बोल्या हरखिइं हसी	एह वात अम्ह मनि उलहसी	
भूला भूला आव्या ठामि	हरख हूउ तुम्हारइ नामि	३९
रत्नचूड कुमर अम्ह नाम	दीठउं अभिनवउं तुम्हारउं गाम	
वणिगे चिहुं बलतू वोलियउं	दूध-माहि साकर घोलियउं	४०
एक भणइ हिव सुणि भत्रीज	आज अम्हारइ आखा-त्रीज	
थाहर जोतां सगपण मिलिउं	घेवर-माहिइं जिम घृत ढलिउं	४१
बीजउ भणइ तुम्हे ऊठउ सही	मंदिर आपणइ आवउ वही	
तिणि वारइ त्रीजउ बोलियउ	चउथउ वाहइ विलगी रहियउ	४२
मित्र भणइ तुम्हे सुणउ कुमार	काई लिउ करिवानइ जुहार	
अणजाणिइ जउ सगपण मिलिउं	जाणइ बीज-तणउं चांद्रिणउं	४३

३७. ३. क. घ. मंदिरि थी; ख. ग. मंदिर था; च. बंदिर थी; ठ. मंदिर थिया; झ. ट. थानकि थी. ४. ग. मोतीषालइं वधावीया; घ. च. झ. ट. ठ. मोती थाल भरी वधावीया.

३८. १. क. ठ अम्ह; च. अम्ह गाम; झ. ट. माहरुं ठाम. २. क. ठ. गाम; ट. तामलवती.

३९. २. क. ख. अम्हनइ; ख. अपदसी. ३. ख. भलइ. ४. क. हरषी शई हिव ताहरइ; ख. हरषास्यइ; ग. हरखी सिउं; घ. हरख्या हिवइ.

४०. १. क. मुझ; घ. च. अम्हारुं; ट. माहरुं. २. क. दीठउं अम्हे, ठाम.; झ. ट. एह अपूरव. ३. घ. बोलावीउ; च. बोलाविओ. ४. ख. साकरमाहि दूध ज मिलियउ; च. भेलीओ.

४१. ३. क. वाहन जोतां; च. ठाहर. ४. क. बीअ जि ढलिउं; ख. घ. बीअ ज. ग. घीय ज.

४२. २. क. ग. ट. भाई; ख. राई; घ. झ. ठ. भाई; ३. झ. ट. ऊमहिउ.

४३. २. झ. ट. श्रीफल.

लीधां कापड	कसमस	द्राख	चारुहली	सिउं	वानी	लाख	
चालिउ	कुमर	मिलेवा	भणी	आगलि	आवी	बहिनर	घणी ४४
भाई	प्रतिइं	ते दिइं	आसीस	अम्ह	मनि	पहुती	आज जगीस
ऊतावली	तिहां	दिइं	अंघोलि	भोजनि	सालि	दालि	घृत-घोल ४५
कुमर	आरोगी	ऊठिउ	जाम	हीडोलाटिइं	पउठिउ	ताम	
ततखिणि	आठ्या	च्यारइ	सेठि	आवी-नइं	बइठा	पग-हेठि	४६
इक	पग	चांपइ	वालइ	वाउ	इक	बीडी	दिइ पान जि खाउ
कुमरि	चित्तिउ	अइसिउं	जाम	ओलग	सारइ	सारउं	गाम ४७
च्यारिइ	पूछइं	वस्तु	ज किसी	कहउ	साचउं	तुम्हे	हुइ जिसे
कुमर	भणइ	वस्तु	अम्ह	तणी	साहली	कउची	आछी घणी ४८
तुम्हे	कही	वस्तु	छइ	जेतली	इहां	माठइं	आवी ततेली
एवंकारइं	निरतउं	कहउ	वचन	तु	तुम्हारउं	साचउं	हउ ४९
कुमर	विचारइ	हियडइ	ईम	सिट्ठपणइं	ए	च्यारइ	सीम
सरिखा-सरिखउं	जउ	थाईयइ	सिट्ठिइं	सिट्ठ	तु	पजाइयइ	५०
कुमर	भणइ	सर्वाकइ	सही	दस	कोडि	सरवालइ	कही
वाहण-वस्तु	उतारउ	सहू	वलतउं	भरि	आपेसिउं	बहू	५१

४४. १. ग. कसमसि; च. कसमसी. २. क. नवली नव लाश्य; घ. लीधा मोदिक आबा साख; च मित्र थईनइ मिलिआ लाख.

४५. १. झ. ट भणी. ३. ख. ग. घ. ठ. हुई. ४. झ. बोलि.

४६. १. क. अरोगी. २. क. ° लाषाटइ; ख. डोल ताला इव च्छाया ताम; ग. हीडोलाषाट डाली छइ ताम; घ. वांधी छि ताम. ४. क. बइठा कुंअरना

४७. १. क. घाटइं; ठ. याति. ३. क. ए आउं जाम; ख. मन करि. ४. क. करइ, सहू; झ. ट. ठ. सवलउं.

४८. १. क. वाणिज. ४. क. ख. ग. ट. सालही कुची; ग. चोल ज घणी; घ. सखरी वस्तु छइ अम्ह घणी; च. सारी उंची; ठ. कुछी.

४९. १. क. जे भली. ३. क. कहुं; ग.ट. कहु. ४. क. हूउं; ग. रहु; च. झ. ट. लहु; ठ. बहु.

४९. पछी च. मां वधारो : हवडां ग्राहक नधी कोय, माठइ द्रामि न धाय सोय; माहो-मांहि ते करइ पारसी, कुयरि वात न जाणी किसी.

५०. २. क. सिद्धपणइ, भीम; ग. सेठपणइ, च. सेठ खल ए; झ.ट. सिद्ध बणिक. ४. क. सिठ प्रइ सिठ जि थाईइ; ग. पईजाईइ; च. तो पणि कुणहिं नवि वाहिइं; ठ. भाविइ.

५१. १. क. सवि अंके हुई; च. होय; ठ. हई. २. क. ठ. थई ग हुई; च. जोय.

सघली वस्तु समोपी जाम विहिची विहिची लीधी ताम
 द्राम मगाव्या तेणइं वारि भणइं लीधा ते जूआ च्यारि ५२
 वाणिउत्रि पाळइ आवी कहिउं जेणइं लीधउं ते अम्हे नहु
 कुमर भणइ सांमलि तूं मित्र आतां दीसइ खरउं अखत्र ५३
 मित्र भणइ राउलि जाउ आज राउ टाली नवि सीझइ काज
 ए तु झगडउ पळइ होइसिइ हूं न जणाविउ राउ इम कहिसिइ ५४

दुहा

कुमरिइ जाम इम चोतविउं	जाणिउं	राउलि	जाइ	
शुक्राक्ष तव एकलउं	आविउं	तीणइ	ठाइ	५५
काणउं बोलइ सुणि कुमर	आविउं	हूतउ तुम्ह	तात	
आंखि मेलही मइं गरहणइ	सहु-को	जाणइ	वात	५६
ते आपउं तुम्हे द्रव्य लिउं	पंच	सयां	दीनार	
कुमर भणइ मित्र ए किसिउं	कहउं	तुम्हे एह	विचार	५७
मित्र भणइ सुणि तुं कुमर	हिवडां	लीजइ	अर्थ	
चालइ तिम चलावियइ	अरथिइ	टलइ	अनर्थ	५८
पंच सयां दीनार लेइं	कुमर कहइ	सुणि	वच्छ	
जातां चक्ष जि आपिसिउं	हिवडां	छांडउं	कचच	५९

५२. २. क. ततषिणि ताम; च. वहिलां वहिलां; ठ. विणगे विहची. ३. क. जेणइ; ग. वारोवारि. ४. घ. सेठि ते; ठ. वस्तु लीधी ते.

५३. १. क. वाणत्रि पाळउं; ग. झ. वाणुत्र. २. झ. ट. वस्त लीधी. ४. क. करिउं; ठ. वडउ.

५४. २. क. नही. ४. घ. च. जाणूं; ठ. मुझ.

५५. १. घ. जो मनि; च. हीइ. २. ग. घ. जाउं. ३. घ. अेक मिलिउ.

५७. २. ख. सइ; ग. सइ; ठ. सि. ३. क. ग. मित्रह किसिउं; ख. तुं कहउ; झ. ट. तव मित्र सिउं.

५८. १. क. सांमलि कु °; ग. कुमरह. २. ठ. हवणा.

५९. १. ग. सइ; ठ. सि. २. क. ठ. मित्रा; ग. घ. वत्त: च. वात. ३. ख. ग. घ. आंषि जि. ४. क. ग. ठ. बत्थ; घ. वथ; च. छोडो झगडा जाति.

५९. पछी ख.मां आटछुं हांसियामां वधारे: ए कम षोटाड दीसइ सही, हिव आपण जीपीसि नही; जे टूकउ ते तरइ हाथ, तेह सउं किम दिवराइ बाथ. ५०. पछी च.मां वधारे: क्षणेन लभ्यते यामो यामेन लभ्यते दिनम् । दिनेन लभ्यते कालः कालः कालो भविष्यति ॥६०

१. क. रंजीउ. २. क. भेटिउ; झ.ट. मिलीउ. ३. क. मेलही,

चउपइ

राज-भवनि चालियउ कुमार चउसर लेई कीधउं भेटणउं	आगलि माली भेटियउ सार कांई जातां आपिसिउं तुम्ह तणउं	६०
सूत्रधार मिलियउ सइं फेटि हिवडां जाउ तुम्हारइ ठामि	वारू पावडी कीधी भेटि रुलियाइति करिसिउं जातां गामि	६१
आगलि देखइ इक प्रासाद तेह माहिलउ बोलइ एक	वणिग च्यारि तिहां करइ विवाद एह कुमर आपेसिइ छेक	६२
तीणइं बोलइं कुमर जि हसिउ समुद्रि नीर अछइ केतलउं	कहउ तुम्हारइ झगडउ किसिउ तुम्हे कही आपउ हुइ जेतलउं	६३
च्यारिइ बोलइ पांच पांच कोडि जेह नउं वचन चडइ परमाणि	वाहण तुम्हारउं सरिसउं जोडि रिद्धि सघली तेहनी निरवाणि	६४
कुमर भणइ तुम्हि जाउ ठामि सूरिज संध्या जाई मिलिउ	झगडउ भांजिसि जातां गामि कुमर विमासी पाछउ वलिउ	६५
मित्र भणइ तुम्हे कीधउं किसिउं वलतउ कुमर ज बोलइ इसिउं	राय-प्रतिइ तुम्हे सिउं आइसिउं झगडा विलगा कीजइ किसिउं	६६
कवण कवण तुम्ह झगडा हूया मिलियउ माली पणि रथकार	नामि प्रमाणि कहउ जूजूया वणिगे चिहूं लगडी वार	६७

६०. पछी च.मां वधारो; वली कुमर राउलि चालिउ, सूत्रधार आगलि आविउ; तेणइ मेहली आगलि पावडी, कुयरि दीठी अति रुयडी.

६१. १. क. सफेटि; च. संफेटि; ठ. साफेटि.

६२. १. क.ग. प्रसाद. ४. क. आ, करी छेक; ठ. ऊतर.

६३. २. क. 'कहउ' नथी, छइ किसिउ, ३. क. छइ कहु. ४. क. 'तुम्हे' नथी.

६४. १. घ. पांच सि; च. च्यारि च्यारि. ४. ग. ऋद्धि.

६५. २. क. भांजउ; ग. भांजीसइ; ठ. रलीभाइति करसिउं. ३. ४. घ.मां नथी. ३. क. नइ जई; ग. संध्यां जई.

६६. अहींनां चरण ३-४ क.ठ.मां २-३ छे. क.ग.घ. 'विलगा'ने स्थाने 'लगो'; च. मां अहींनुं चोथुं चरण व्रीजा चरण तरीके छे. ४. क. विम्मासणि हवइ कीजइ किसिउं; च. कहु तुम्हने ऊपजइ जिस्युं; ठ. कूडकटा साचु हुइ जिसिउं.

६७. क. नइ; झ. काणउ माली.

कुमर भणइ हिव कीजइ किसिउं कहउ तुम्हारइ ऊपजइ जिसिउं
 मित्र भणइ साहस म म छंडि एहविइ बीहइ भागी गंडि ६८
 मित्र भणइ तूं सांभली वात जे मानीतूं राउलि पात्र
 तेह तणइ घरि जाइजइ आज सरसिइ सघळउं ताहरउं काज ६९
 कणय दउढ सउ बांधी गांठि मागणहार भरावइ मूठि
 गहिगहितु महिमहितु गयउ वेश्या-मंदिरि जाई रहिउ ७०
 कवण कवण जाणीतूं पात्र जमघंटा नउं सहूइ छात्र
 रूपइं रणघंटा निहालीयइ ओ बइठी पइलइ मालीयइ ७१
 जोई कुमर सु चितइ जाम आगलि आवी दासी ताम
 पधारउ मंदिरि आपणइ अम्हे नावउं तेडइ तुम्ह-तणइ ७२
 पाछी दासिइं जई कहियउ घणउं रणघंटा-हीउं रणझणिउं
 ततखिणि ऊठी आवी ताम पधारउ तुम्हे पग दिउ आम ७३
 कुमर पहूतउ मंदिरि जिहां हींडोलाट ढाली छइ तिहां
 जात-खेव आप्या दीनार हरखिइं हरख मिलिउ तिणि वार ७४

दूहा

पुञ्ज-भवंतरि उलसी नयणे अमीय झरंति
 मण मगण सही प्रेम-रस तिहां तिहां हसीय मिलंति ७५

६८. १. ग. हिवइं. २. ग. मत; ट. तुम्हनइ. ४. क. अेहवी मोटी लागी राडि; ग. एहवां भागी बीहइ; घ. बापडी. झ.ट. अेहवी वातइ; ठ. राड. ६७. चं.मां आ प्रमाणे; अेह गोम खोटाहूं सही, हवै आपण जीवूं नहीं; जे टुका ते नेरी हाथि, तेइ स्युं किम देवराये बाथ.

७०. १. च.झ.ट. घांच सइ. ४. क. घरि जई ऊभु रहिउ; ग. वेसाहरि आगलि; घ. घरि आगलि; ठ. वेश्याहरि.

७१. १. क. कहु कहिनां कहीइ तुझे पात्र. ४. क. मोटइ; घ. अलइ बइठी; ठ. ऊचि.

७२. १. क. जावउं; ख. जउ, काम; ग. जाउं; च. जावुं; झ.ट. जोतु, काम. ३. क.ठ. आवी कहिउं.

७३. ३. ठ. वेश्या ऊठी.

७४. १. झ. तिहां. २. क. हींडोला; च. हींडोलाखाट; झ.ट. जिहां. ३. क. जातां खरच; च. द्रव्य लाख.

७५. २. क. नयणां; ठ. नीर. ३. क. सगण सुगणसिउं; ठ. सगुणा सगुणि; घ. अमीयरस; च. मणि माणिक तिहां.

रंग-सुरंगा	वयण	तिहां	बोलइ	अबला	बाल	
फलिउ	मनोरथ	अम्ह-तणउ	सफल	जनम	सुविशाल	७६
कुमार	बईठउ	तिणि	समइ	आगलि	उच्छव-रंग	
रणघंटा	नाटक	करइ	जाणइ	अपछर	अंगि	७७
कला	बहुत्तरि	परिकरी	वीनवीउ	कुमार		
दृष्टि	तुम्हे	दीधी	नहीं	अम्ह	नाटक	इक-वार
						७८
हे	सुंदरि	सुकला	भली	तइं	कीधी	सुविशाल
चिंता-सायर		मूह-नइं	कहि-नइं	कहुं	वर	बाल
						७९
कहउ	स्वामी	चिंता	किसो	जे	हुइ	हियडइ
तिणइं	दुखिइं	हूं	दुखिणि	मुझ	आगलि	कहउ
						देव
						८०

वस्तु

निसुणि सुंदरी, निसुणि सुंदरी, पुन्व वरतंत
वाइं वाहण आवियां इणइं बंदिरि तडि कंठि लग्गिय
सेठि च्यारि तिहां आविया विविह वस्तु तेणिइ जि लिद्धिय
सांझइं द्राम मगाविया मुकरि गया तिणि वारि
काणउ माली चाखडी वणिग क्हा ते च्यारि ८१

चउपई

चिंता एह तुम्हे परिहरउ दुक्ख सुक्ख मनहियडइ धरउ
जमघंटा छइ माहरी माइ तेह कन्हलि बुधि पूछइ राइ ८२

७६. ४. ठ सुंदहि एह विचार.

७७. क.ग.च. रचइ. ४. क. रंग.

७८. १. ठ. परवगी. २. घ. नवि भीनु. ३. क.ठ. तुम्हो नवि दिद्ध पुण; ख. न वीयण;
च. न वीध पणि. ४. च. ए नाटक अम्ह सार.

७९. १. क. तुझ कला. २. क. कीधर. ३. ग. सुह^०; झ.ट. हुं पडिउ; ठ. मूरहि.

४. क. कहि तु कहुं वर बोल.

८०. ३. ४. च. लाज तजी मुझ आगलिं साचुं कहु प्रभु हेवि.

८१. ३. क.घ.झ.ट. मंदिरि; ख.ग.ठ. मंदिर; च. आणे तटे प्रवेसी कीधो. ४. क. तव.
६. झ.ठ. पावडी. ७. ग. विणग; झ.ट. विलग्ग; ठ. वाहिया ते जाणि.

८२. १. क. एह जि चित्त मनि. २. क. तुम्हे म; ख. मति; झ. मनि. ४. क. कनइ;
घ. कहि पूछिसिउ जाय; च. कहि.

तिहां पूछेवा आवइ सहू बुधि जूजूई कइ छइ बहू
 वयणअह्वारउं मन-माहि धरउ पुरुष-वेष हिवडां परिहरउ ८३
 नारि-वचन मन-माहि धरी पालटिउ वेस साडी करी
 पाए नेउर-रणज्ञणकार वेश्या-नई जई किद्ध जुहार ८४
 जमघंटा पूछइ ए कवण सहियर नात्रइ ए छइ रमणि
 एतलउ ऊतर आपिउ जाम च्यारिइ सेठि पहुता ताम ८५
 पाछिलि जई-नइ बइठा तेउ नारि भणइ तुम्हे लेज्यो भेउ
 रतनचूड आविउ छइ आहां जमघंटा पूछइ तव लाह ८६
 चिहुं बोलिउं अम्ह होस्यइ लाहु बुद्धि-तणउ अम्ह करउ पसाउं
 कइउ रे तुम्हे कहिउं छइ किसिउं जातां वाहण भरी आपिसिउं ८७
 रे रे तुम्हे वरांस्या मूलि लभपणा-नई पडिसिइ धूलि
 ए मागिसिइ मसानां अस्ति करसिइ कवण तुम्हरी पस्ति ८८
 ए एतलउं न जाणइ बाल अम्हे आपिसिउं कूडा परवाल
 कूडां माणिक कूडां ठीक तेह-तणी वालेसिउं नीक ८९
 नान्हउ एह न जाणइं किसिउं राखे मनि विम्मासउ इसिउं
 सात वरस-नइ बुद्धिई करी प्रधान-मुद्रा रोहइ वरी ९०
 सेठि भणइं ते रोहउ किसिउ एह वात अम्ह नइ उपदिसउ
 जमघंटा भणइ सांभलउ सही मन-वचनिइं काया-सिउं रही ९१

❀

ऊजेणी-परिसरि छइ गाम नटावा-नउं रहिवा-ठाम
 कसेलवट्ट नटावउ वसइ प्रेमवती प्रिया-सिउं हंसइ ९२

८३. २. क. कहुं छउं; ग. कहिसइ.
 ८४. २. ठ. सजाई करी. च. पहिर्यो त्रिवेष. ४. क. करिउ.
 ८५. २. क. सहीधणू अनइ सगपण; ख. छइ. सगपण रमण. ग. ठ. सहीयपणइ छइ ए
 सगपण; घ. सहीधरपणू छइ ए सगपण; च. सखीभणि एह सगपण.
 ८६. १. क. वेइ; ख. ग. घ. च. वेउ. ३. क. आज; ग. घ. च. झ. ट. साह. ४. क. ते
 साधिइ अम्हे मांडिउ काज; ग. ठ. कुण लाव्या लाह.
 ८७. १. क. कहइ च्यारि. २. क. तुम्हे; ग. तम्हे. ३. क. कां रे.
 ८८. १. क. वणशशिउ २. क. ° पणइ पणि. ४. ख. पुस्ति; ग. पक्षि.
 ८९. १. ग. एतली बुद्धि. ३. ग. कूडि ठीक, च. अकीक. ४. क. ठ. वाहेसिउं.
 ९०. १. क. म जाणउ.
 ९१. १. ख. नइ सांभलि सही. ४. क. कही; च. थिर रही.
 ९२. १. झ. ठ. नाटकीया. २. ख. नयर नटावा; च. नर. ३. ग. कसेलव; घ. कुशल;
 च. भरह. ठ. वसेल.

तेह नउ बेटउ रोहउ जाणि पांच वरस-नउ हूउ प्रमाणि
 पणि तु तेहनी माइ जि मुई वापिइ तय बीजी संग्रही ९३
 वापिइ पूछिउ वछ कां दूबलउ सीदाइ कइ पहुचइ रुलउ
 रोहउ भणइ सुणउ तुम्हे ताय साचा-बोली एह जि माइ ९४
 पहिली जूठा-बोली हती एह बात तुम्हे सुणउ वीनती
 आवि वच्छ सीरामण लेउ मउडउं भोजन हूं नवि देउं ९५
 रमी करी हूं जातउ जाम ततक्षणि भोजन देती ताम
 एक वात सुणउ तुम्हे सही पहिली जूठा-बोली कही ९६
 आह जि साचा-बोली इसी जिमवा तेडइ मनि ऊकसइ
 जउ तिह्वारइ हूं नवि गयउ भोजन-नउ सांसउ तव थयउ ९७
 बाप भणइ ए साचउं कहिउं वचन एहनउं मन-माहि रहिउं
 जिहां जाइ तिहां लेई साथि जिमाडइ पणि आपणइ हाथि ९८
 रोहा-मनि विमासण इसी एह-नउ मद ऊतारउं घसी
 चंद्र-तणइं अजूआलइ रही रोहइ वात विमासी कही ९९
 रोहइ वात जणावी इसी घरह तणी ए रीति जि किसी
 एक पुरुष जूउ नीकलइ बाप-तणउं मन तिहां खलभलइ १००
 ताहरी मा दिउं भूंडी रांड इच्छां हींडइ आपणइ मांड
 वंडपण-तणी विमासणहारि मइ परिग्रही अइसी नारि १०१

९३. पछी च.मां वधारो : व्याधि हुइ तो वेदन लहइ, सूकातो जाय न सारो रहइ; एक वार रोहो दूबलो दीठ, पिता तण मनि आरति पयट्ट.

९५. ३. क.ग. दिउं; ख.घ. वीउं; ठ. वेउं. ४. क. पछइ; ख. लहउं; ग. दिउं; घ.ठ. दीउं.

९६. १. क. रमी २; ग. रमीभमी; घ. रही रमी. ३. ४. क मां नथी. ३. ग. वात तम वीनती. ठ. वीनती. ४. ग.ठ. हती.

९७. १. क. इसिइं; ग. सही. २. क. उवसइ; ख. उलसी; ग. उलसइ; झ. ऊकसी. ठ. ऊषसि.

९८. ४. क. संदेह जि. ख. तणउ संदेह भणउ; ग. तणु तु संदेह भयु; ठ. संदेह.

९९. १. ख.झ. वसी. २. क. धरिउं.

१००. १. ख. विमासी झ. बोली. २. क. परि, किसी; ठ. परि कीजि किसी; झ. घरणि तणी ३. ग. जोउं; घ. जोऊ; झ. जोवउ; ठ. जोइ. ४. क. तिणि.

१०१. १. ख. 'दिउ' नथी; ग. मा तउ; च. छि: झ.ट.ए. २. क. ओ छांहीइ हींडइ ते मांड; ख इउं हियडइ. ४. क. आणी एहवी कुनारि; घ ठ. परहरी; च. एहवी; झ. परिहरिवी एह जि

हिव चिता न करइ तेह-भणी वात वांकी थई तुणि जि तणी
 कहि रे रोहा तूह जि वात कांई न बोलइ ताहरउ तात १०२
 रोहउ भणइ सुणउ तुम्हे माइ तुम्ह सिउं रूठउ माहरउ ताय
 कहि रे रोहा ते स्या भणी हूं सिउं जाणउं वात तुम्ह तणी १०३
 किम्हइ मानइ ते परि करउ तूं तउ माहरइ सगउ दीकिरउ
 रोहउ बोलइ ततखिणि हसी एक वात पणि छइ जि इसी १०४
 भोजन-वख-न्हाण-अंघोलि साचवणी जउ करिसिउ गोलि
 एह वात आदरिसिउ तुम्हे सनसुख कंत करेसिउ अम्हे १०५
 माइवचन जउ पालइ इसिउं रोहा नइ मनि तउ वीससिउं
 एकदिवसि रोहउ इम भणइ पइलउ पुरुष तात आंगणइ १०६
 बाप भणइ तुम्हे कहउ ते किहां छाया पुरुष दिखाडिउ तहां
 आगइ पुरुष दिखाडिउ एह हा तात तुम्हे जाणउ तेह १०७
 तात-तणी जउ कासलि टली माइ-तणी तउ पहुती रूली
 दिनि दिन सश्रूषा अति भली रोहा-नइ मनि गमइ जेतली १०८
 बाप वेठउ बे साथइं गया ऊजेणी-माहि जई नइ रह्या
 राउलि जावउं छइ मूहनइं सीरामण देवासु तूहनइं १०९
 सोरावी रोहउ ऊठीउ तात जि आपणि राउं गयउ
 नगर फिरी जोयउं तिणि बालि रमतउ गयउ सिप्रा नइ पालि ११०
 आलेखी ऊजेणी सार गढ मढ मंदिर पउलि पगार
 रमलि करंतउ आविउ राइ घोडउ खेलावइ तिणि ठाइ १११

१०२. १. क.च. तणी; ग. हवई, २. ख. तू णिज; घ. एह ज.

१०४. १. झ. मनाई. २. ग. तुह जि; तुंहि ज. ४. ख. एक; ग. पुण; झ.ट. दीसइ.

१०५. २. ख. बोलि; ग. करि रंगरोलि; घ. धोल. ३. ग. आदरसिउं अम्हई. ४. ग. करेज्यो तहइ; घ. करेयो तुम्हो.

१०६. २. ग. रोहानुं मन; च. तेह ज वस्युं.

१०७. १. ख. कुहु दे; च. कहि रे. २. झ.ट. नही तेह.

१०८. १. क. तणइ मनि संका घ. टली; घ. कसमल. २. क.ठ. पूगी, घ. आस्या फली. ३. झ.ट. करइ. ४. क. तेतली; ख. ति करइ; झ.ट. गमतइ षरइ.

१०९. १. क. जि साथइं.

११०. २. ग.झ.ट. राजा भवनइ; घ. साथि लीओ. ३. क.ठ. ठाइ; ग.घ. तीणइ ठामि, च. ठाय. ४. क. रमतइं; नदी माहि; ग.च. रमतु १ गयु शिप्रा नदी माहि. घ. ° नदी ताम.

१११. ३. ग. राउ. ४. ग. खेलाविया तीणइ ठाउ.

रे क्षत्री तूं घोडउ राखि आगिलि साहमुं जोइ-न आंखि
पाणोहारि हीडइ छइ बहू नगर-माहि झगरासिइ सहू ११२
राइ भणइ तूं घोडउ साहि नगर तुम्हारउं जोऊं माहि
वलतउं रोहउ बोलइ इसिउं जण तुम्हारउ हूं छउं किसिउं ११३
राइ नगर दीठउं सश्रीक छोकरडउ केहवउ निरभीक
पाल्लि परिघउ आविउ ताम कहउ बालक-नउं किसिउं नाम ११४
कसेलवट-नउ ए दीकिरउ बुद्धिवंत छइ ए छोकरउ
रोहउ कहियइ एह-नउं नाम वसइ वासि नटावा-गामि ११५
एह-नी मति दीसइ छइ खरी प्रधान कीजइ परीक्षा करी
राउ विमासी राउलि गयउ कोहेडउ एक अपूरव भयउ ११६
हाथी एक वडउ पाठविउ पाल्लि बोल इसिउ आठविउ
मूउ इहां न कहिवउं सही अणकहिवइ पणि रहिवउं नही ११७
हाथी तिहां दिवंगत हूउ लोक विमासइं बोल जूजूउ
कहइ नइ हिव कीजीसिइ किसिउं राउलउं वचन आविउं छइ इसिउं ११८
परिसरि आवी बइठा बहू राउरउं जण ए जाणइ सहू
आडंबर मंडाणउ इसिउ तेह-माहि-थउ कसेलवट खिसिउ ११९
रोहउ भणउ असूरा तात तउं नवि जाणइ गाम-नी वात
राउलउ हाथी गाम-माहि मूउ तेह-नउ ऊतर कुणइं नवि हूउ १२०

११२. ३. ४. ग. मां ऊलटांसुलटां; ग. डगरासि; च. हींइइ छइ; ठ. सहित.

११३. ४. झ. नफर.

११४. १. क. ख. श्रीकार; घ. तव सही, च. नर. २. क. करिउ विचार. ३. च. पायक.

११५. १. ख. हुं कसेलवनु; ग. कसेलवनु; घ. कसल नटावाउं; च. भरत; ठ. कसेलहत्य.

११६. ४. क कुहेडउ, कहिउ; ग. कोहिडु; च. कयो; ठ. कोहेडिउ, कहिउ.

११७. २. ठ. ऊारि. ३. क. म कहिसिउ. ४. ग. पुण.

११८. ४. झ. राउलि ऊतर सिउ आपसिउं.

११९. १. ख. परसइ; ग. फरस. २. ख. झ. वचन जणाव्यउं; ग. जाणो; च. छल. घ. फलहि; च. पासे. ३. क. आडइ धंधु मांडणउ इसिउ; ग. आ डांधु; घ. कुहिडु; च. आडो मांडण; झ. षोर्षींदर. ठ. उडवल. ४. ख. माहिलु; ग. कसेलव न; घ. कसलु; च. भरत नटावो; झ. किणइ न ऊतर थाइ किसिउ; ठ. अवसरि बिठा विमासि हसिउ.

११९. पछी झ. ट. मां वधारी; कसेलवट तेह मांहि अछइ, किणइ ऊतर दीधु पछइ । वात विमासी सहू ऊठीया, सांज सपइ सहू को घरि गया.

१२०. १. ख. अबूज्या, झ. असूया.

वस्तु

कुमर पभणइ, कुमर पभणइ, निसुणि तूं तात
 कवण कवण ते हाथीउ, कवणि कवणि मोकलिउ किणि परि
 वल्लतउं तातिइं इम भणिउं, निसुणि वच्छ तूं ए वटंतर
 आइस राउलु इम अछइ, चारउ पाउ नित्त
 मूउ पणि म जणाविसिउ अणकहि म रहिसिउ वत्त १२१

चउपई

वल्लतउं रोहउ बोलइ हसी एह वात विमासण किसी
 हूं जाणउं ए एतली वात तुम्हे न जाणउ माहरा तात १२२
 कहि रे रोहा वात जि किसी तुम्हे जाउ परिसरि उल्हसी
 जई-नइ कहउ हूं भंजिसि वाद करावउ रोहा-नइ सोद १२३
 रोहउ तेडिउ तीणइ ठामि तिहां बोलाविउ सघलइ गामि
 पच्छेडउ पहिरणि ओढणइ खोलइ वइठउ बापह तणइ १२४
 एक एक-नइ करइ छइ सान मुहडइ हजी गंधाइ थान
 आ भांजेसिइ झगडउ सार जाणपणा-सिरि पडिसिइ छार १२५
 हूं आविउ छउं झगडउ भांजिवा बुद्धिचंत छउ तुम्हे नव-नवा
 गाम-गरास भोगवउ तुम्हे तुम्हे भांजउ कइ भांजउं अम्हे १२६
 गाम-लोक बोलइ सुविचार प्रास तुम्हारउ करिसिउं सार
 वेगिइं ए ऊकेलउ सही जं कहिसिउ तं करिसिउं रही १२७
 रोहउ बोलइ तीणइ वारि तेडउ वणिग लिखइ जे सार
 नीर न पीइ चारि नवि चरइ ससइ न वासइ हींडइ फिरइ १२८
 जणं तेडउ मोकलिसिउ जेउ तेहनइ हूं कही आपउं भेउ
 गज मूउ राजा जव कहइ एह वात तउ सामी लहइ १२९

१२१. ५. ख. वरतंत. ग. वत्तंतरि; झ. वृत्तांत जिण परि. ठ. वृत्तांतर. ६. घ. नित २
 चारी पाईओ. ७. ग. चारज्यो पाइज्यो; घ. नीर बहुल भत्त.

१२२. ३. ख. सघली.

१२३. २. ख. परसइ; ग. परस; घ. परखुल; च. पुरमां. ४. ख. कराव्यउ रोहानइ;
 घ. देवरावु.

१२५. १. क.ग. कहइ. २. ख. अजी.

१२६. १. ग.घ.झ. अम्हे आव्या. ३. क.घ. छउ तुम्हे.

१२८. १. क. परोहित भणइ.

१२९. १. ख. भणइ तेडउ.

लेख लेई-नइ पहुतउ जाम सविवेकिइं तिहां वांचिउ तीम
 गज मूउ कहइ राजा हेव अम्हे न कहउं तुम्हे कहउ छउ देव १३०
 कहि रे लेख लिखाविउ कुणइ रोहइं पुत्र कसेख तणइ
 बुद्धि रोहा नो सुणी जव राइ राजा-हियडइ हरख न माइ १३१
 बलती छाली मोकली एक चारउ पाउ तुम्हे सविवेक
 तोली आपउं तोली लीउं अधिकी ओछी नवि सांसहउं १३२
 आणी बांधी रोहा-नइ बारि छाली-नइ मन वंछित चारि
 नाहर देखाडइ दिनि दिनि सही मान-प्रमाणिइ छाली रही १३३
 राइं छाली अणावी जाम तोली जोई पहुती ताम
 कहि रे छाली राखी कीम नाहर दृष्टि देखाडी तीम १३४
 राइं तिल-गाडउं मोकलिउं साथिइं वचन इसिउ आठविउं
 तिल लेज्यो तुम्हे ऊंधइ करी तेल आपज्यो पाधरइ भरी १३५
 तिल लोधा दर्पण-सिउं भरी तेल-ठीप सघलइ विस्तरी
 बुद्धि प्रपंची जाणिउ राइ हियडा माहि हरख न माइ १३६
 इहां जोइथइ छइ मीठउ कूप रोहा-प्रतिइं कहावइ भूप
 मोटा भुइं नान्हउ वीहइ एह वात विचारउ हियइ १३७
 तुम्हे तउ पोतइ छउ सुविवेक नगर-माहिलउ मोकलउ एक
 तेह तणइं कोटिइं नांगली इहां नउं मोकलीइ बली १३८
 कुर्कुट एक मोकलीउ राइ झझाडिवा-नउ करउ उपाय
 दर्पण आणिउ तीणइ ठामि झझाडी मोकलीउ गामि १३९
 बलती वाटि जि वेळू तणी राजा कहइ तुम्हे वणिज्यो वणी
 बलतउं रोहइ कहाविउं हेव निमूनउ मोकलज्यो देव १४०

१३१. २. च. भरत तणो तेणि. ३. क. आलिउं.

१३४. २. क. तोळइ बहुती तेतली ताम; घ. तोली लीधी ते परि. ४. क. दिष्टइ राषी ईम.

१३५. १. झ.ट. आठविउ. २. गघ. पाठविउं; च. पाठव्युं. ३. क. त्यल. ख. मोकलयो. ४. ग घ.झ. मोकलज्यो.

१३६. १. च. दर्पण तलइ करी. २. ख. पाधरइ; ग. टीपउं; घ. समि; झ. विस्तारी दीध. ३. घ. प्रपंचइ. ४. च. अचिरज थाय.

१३७. १. क. आंहां, भोटउ; झ. कूड. २. झ. मोकलीउ इउ. ३. ख. मोटा थकउ.

१३८. ४. आंहां धउ; ख. आवइ; घ. ईहांधु; च. आ गामनो.

१३९. ४. क. झझाडवा.

१४०. १. ठ. वणो वाटि. ४. च. भंडारथी वाती.

राजा बोलइ चडी अहंकारि ए रोहउ तां दीसइ अपारि
आगइ समस्या पूरी घणी हिवइ बुधि जाणीसिइ एह-तणी १४१

वस्तु

राउ पभणइ, राउ पभणइ, निर्माण तू नट्ट
मइल-सहित नवि आविवउं, स्नान यान नवि पाय चल्लिय
मारगि उनमारगि पुण, दिवस-राति अंधारि अजूआलिय
छायां तावडि नाविवउं भेटि न ठालइ हाथि
आयस हूअउ राउलउ सचलउं करउयो साथि १४२.

दूहा

चंदन ऊगटणउं करी हुडि आरोहिउ जाम
चालइ वाट जि मरडतउ पग भुंइ फरसइ ताम १४३
पडिवइ हूंती तीणि दिणि संध्यां मिलियउ सूर
माथइ दीधी चालणी चालिउ हरखइ पूरि १४४
ऊजेणी थिउ दूकडउ प्रिथवी लीधी हाथि
आयस कीधउ राउलउ वाप अछइ पुण साथि १४५
ईसिउ वेस ज तसु तणउ हूउ हासाकार
गाम जि जोवा ऊलटिउं राजा किद्ध जुहार १४६

चउपई

राउ भणइ रोहा ए किसिउं मइ कीधउं जिम तुम्हि आयसिउं
कसेलवट-नइ कहइ छइ राउ रोहउ इहां रहिस्यइ तुम्हि जाउ १४७

१४१. च. मां ३-४. चरण १-२ तरीके छे. १. ग. वली. ३-४. च. जो इहांथी
मोकली घणी, तो इहांथी मोकलस्युं घणी ४. ग. जाणेसिउं बुद्धि; घ. जाणसूं बुद्धि.

१४२. १. च. नंदन. २. ग. मलण °; घ. मल्लिवा; च. मल ३ ग. पागि; घ.
पाग. ६ ठ. नवि पंधि चलीय. ८. क. एहवउं; ग. हवउं; घ. ग्रह उतावउ. ९. क. कुशल क°.

१४३. २. ग. हड; ठ. हुड.

१४४. १. झ. पूनिम.

१४५. ग. दूकडउ थिउ; घ. दूकड थयु. ठ. थो दूकडि. २. झ. माटी.

१४६. २. क.ठ. हाहाकार.

१४७. २. ख. तुम्हारउ; घ. अम्हे कहिउं जिम; झ. उपदिसिउं. ३. ग. कसेलव °;
घ. कसलवन °; च. भरतने. ठ. कसेलहत्य.

अंग-ओलगू राखिसि राति	मोकलिसिउं मोटइ परभाति
रातिइ राजा पउढिउ जाम	ऊलग सारइ जागइ ताम १४८
सुख-सिञ्ज्या रा पउढिउ सही	रोहा-नई तव निद्रा हई
पहिलइ पहरइ जागइ जाम	रोहा-नई बोलावइ ताम १४९
पाटू मेहलि जगावइ राइ	कहि रे रोहा सूतउ कांइ
ना जी हूं जागउं छउं ताय	चिंता छइ मुझ-नई मन-माहि १५०
जागिउ राजा पूछइ वात	एह-नउ अरथ कहउ तुम्हे तात
बीजउं चउपउं छाण जि करइ	छाली-नी लौंडी कुण घडइ १५१
राजा भणइ न जाणउं अम्हे	एह संदेह जि भांजउ तुम्हे
संवर्तक वाउ अछइ पेट-माहि	तीणइ लौंडी वाटुली थाइ १५२
हूं सूउं छउं निश्चंत थई	तउं रूडइ जागेजे भई
राजा जागिउ बीजइ पहरि	रोहानइ पणि छइ विवहुरि १५३
बोलाविउ तउ बोलइ नही	गोटीलइ जगाडिउ सही
तिहारनी मुझ निद्रा टली	राजा जागिउ पूछइ वली १५४
कहि रोहा तइं चिंतिउ किसिउं	हाथी कउठ गलइ मुखि जिसिउं
आखउं मेहलइ ते नीहारि	पुदगल लुहइ तेह-मझारि १५५
राउ भणइ रोहा कहि वत्त	एह न ऊपजइ अम्ह-नई तत्त
कउठ कठिण ऊपरि पुण जाणि	हरियइ पुदगल अगनि-पराणि १५६

१४८. ग. झ. राखिसु. ३. झ. निद्रा हई. ४. झ. तुं जागे रे भई.

१४९. २. ठ. मां नथी.

१५०. १. ग. ठ. जगाडिउ; घ. च. जगाड्यु. ३. क. स्वामि; च. मारी जगाड्यो. ४. क. थई छइ सामि; ग. घ. अछइ मुझ मन.

१५२. २. च. एहनो उत्तर आपो.

१५३. १. ग. सूतो. २. क. तुं जो; ग. तु जु, जागि; घ. तु जु जागइ. ४. ख. झ. थई; ग. जोइइ विन्नु हर; घ. अछइ पुण बिहु हई.

१५४. २. क. गोटीलइ जगाविउ; ख. झ. कोटी लइ; ग. जगाव्युं. घ. जगाविउ.
३. क. 'मुझ' ने स्थाने 'ते'; ठ. मू. ग. च. ते रोहानी निद्रा. घ. रोहो कहइ; झ. तव रोहा नइ.
४. क. जगावी; ग. जगाइतु पूछउं. ठ. पूछि छि.

१५५. २. क. लीइ मुखि सिउं; ग. गलीइ मुख सिउं, च. मुख स्युं. ४. ग. च. न हई.

१५६. १. ख. एह; घ. सुणि; च. वत्तांत; झ. एय २. क. एहउं; ख. झ. अम्हे न जाणु एह नउ भेय; घ. च. चित्ति; ठ. एहवूं, तात.

त्रीजि पहुरि रा सूतउ वली रोहा-नी तु आंखि जि मिली
 पुनरपि राजा जागि बईठ राइ रोहउ सूतउ दीठ १५७
 चिहुंटीइं चबकाविउ सार रोहा सूतां हूई वडी वार
 ना जी हूं जागउं छउं ताय चिंता अछइ मुझ-नइं मन-माहि १५८
 राजा बोलइ पुण तु हसी रोहा एवडी चिंता किसी
 खाटउं देखी दाढई नीर आवइ ते कहउ साहस-धीर १५९
 राजा कहइ न जाणउं अम्हे एहनउं ऊतर आपउ तुम्हे
 दूधइं दाढ ऊपनी जाणि खाटि नीर आवइ निरवाणि १६०
 चउथइ पाहरि रा सूतउ वली निद्रा कीधी रोहइ रुली
 रा जागिउ संचल हूउ घोर रोहा-नइं देखइ अघोर १६१
 चाबकइ सटकावइ जाम रोहउ ऊठी बइठउ ताम
 राजा रीसिइं बोलइ इसिउं रोहा वलि वलि सूतउ किसिउ १६२
 सूतउ नथी विमासण देव कहि रे चिंता किसी छइ हेव
 राउलउ छल जो हूं नवि लहउं वचन एक अपूरव कहउं १६३
 वचन अम्हारउं एह ज सही धीर-सुपारी रोहइ लही
 कहि स्वामी हूं पूछउं वात अछइ तुम्हारइ केता तात १६४
 रोहा तुम्हे तु बुधिइं कल्या पणि तु वली अम्ह माहि भिल्या
 स्वामो तुम्हारइ पांच जि तात न मानउ तउ पूछउ मात १६५
 ऊठउ राजा गयु आवासि पूछइ वचन जि माता-पासि
 अम्ब अम्हारइ केता वाप कूडउं कहउ तउ तुम्ह-नइ पाप १६६

१५७. २. च. निद्रा मुंकी रोहा दली.

१५८. १. क. चउटीइं; ग. चमकाव्यु; घ. चमकाविउ; झ. चटकाविउ. ३. ख. ग. घ. व. सही; च. वली. ४. क. ख. थई; ग घ. च. झ. माहरइ हईइ चिंता थई (घ. वली).

१६०. २. च. एहनो संदेहे भाजुं. ३. क. दाढ पची ते; च. उपन्नी.

१६१. २. क. मूकी रोहा वली; ख. वली; ग. मुंकी रोहा दली. घ. मूकी रोहा वली; ठ. मली; च. रोहा निद्रा आंख ज मिली. ३. ख. चउर; झ. चोर. ४ घ. अघोर; च. अघोरि; झ. रोहानइ वाजइ छइ घोर.

१६३. ३. ग. छण; घ. राउ जाणइ; च. राउलि अवगुण हूं; झ. राउली धीर सोपारी लहुं.

१६४. १. ग. तद्धारुं. २. क. ° सोपारी रानी; ग. ° सोपारी रोहा नइं हुई, च. सुपारी. ३. च. कहुं.

कहि-नईं पुत्र किसिउं छइ काज इणि वचनइ लीधइ हुइ लाज
कहिसिउ वचन जिह्वारइ माइ धान-पाणी तउ मईं लेवाइ १६७

हूं जहींइं हूती रतिवंत दृष्टिइं पडिया पांचइ कंत
कुंभार धोत्री वृश्चिक जाइ चउथउ पांडव पांचमु राइ १६८

पाछउ आविउ पूछी वात कहि रोहा किम जाण्या तात
निद्रा-माहि जु वालिउं चेत तात कही आप्या संकेत १६९

पाटू गोटीलउ चिहुंटीउ चउथउ चाबक तुम्हे दीउ
पाटूयइं जाणिउ कुंभार धोत्री वीछी पांडव सार १७०

सभा-माहि राइं इम भणिउं इह-नी बुद्धिइ हीउं रुणझणिउं
प्रधान-मुद्रां दीधी जाम हरखिउ राजलोक सहू गाम १७१

प्रधान-मुद्रा रोहइ लही रखे जाणउ बुधि सूझइ नही
विवहारीया हुइ बुधिवंत परमेश्वरि कीधा धनवंत १७२

इम करतां काणउ आवियउ यमघंटाइ बोलावियउ
रत्नचूड कुमर आवियउ तुम्ह-नइ लाभ किसिउं फावियउ १७३

लाभ हुणहारउ अम्ह-नइ अछइ कणय पांच सइ आप्या पछइ
जातां तुम्हारी आपसिउ आंखि च्यारि जणा कीधा तिहां साखि १७४

काणइ वात जि बोली इसी तिणि वातिइं यमघंटा हसी
पह वात हिव कीजइ किसी ताहरी डाबी आंखि जि खिसी १७५

१६७. १. क ए पूछि सिउं काज. २. क. घणी आवइ. ४. ख. अन्न.
१६८. ३. ग. ताय.

१६९. ३. घ. जगव्युं. ४. क. तैतलइं; ग.च. तह्मिइं कही आप्या देव संकेत;
घ. तुम्हे कही.

१७१. ४. रोहानइ कीधो परधान.

१७२. १. क. लेइ. ३. घ. धनवंत. ४. घ. बुद्धिवंत, ठ. रधिवंत.

१७३. २. ख. भलाविल. ३. च. अव्यो छइ साह. ४. ग. लाबीउ; च. यमघंटा
पूछइ कुण लाह; झ. पाबीउ.

१७४. १.घ. लाभ घणु अम्हनइं होइसि. ३. घ. अछइ. ३. क. अम्हारी आपसइ;
ग. तुझनइं आपीसि. ४. ग.घ. कीधा छइं.

१७५. २. क. बोलइं; घ. बोलइ. ३. ख. हुइसइ इसी; घ. तुम्हे कहू छु कसी
४. ग. डाबी बीजी.

माहरा बाप-नइं आंखि जि घणी न जाणीइ केही तुम्ह-तणी बीजी काटी मूकउ हेव समवडि तोली आपउं तेव	१७६
एवडी वात न जाणइ तोइ वय-वय मानिइं बुद्धि ज होइ गयउं राज सुबुधिइं वालियउं विहि लिखियउं नामउं टालियउं	१७७
क्षितिप्रतिष्ठ नगर तूं जाणि राजा पृथवीचंद्र वखाणि सुबुधि प्रधान अछइ तेह-तणइ राउ अपुत्रियउ सहू को भणइ	१७८
ईछइ पूछइ ता हूउ पुत्र छट्टी जागइ सघलउं गोत्र सगउं सणीजउं सूतउं जाम प्रधान रहिउ दीपांतरि ताम	१७९
निसीथ-रात्रिइं आवी विहि इ अक्षर लिखी-नइ पुणिइम कहइ आहेडी होसिइ ए सही एक जीव मारेसिइ रही	१८०
प्रधान सुणी-नइं झांखउ थयउ कालिइं बीजउ वेटउ भयउ छट्टी रात्रिइं आवी विहि इ अक्षर लिखी-नइ तव इम कहइ	१८१
सींगइं खांडउ पूछइं बंड बलद सांपजसिइ एक अखंड तं निसुणी चमकिउ परधान राज-काजि पुणि छइ सावधान	१८२
त्रीजी वारइं पुत्री हूई दीपह छांहइ जोइ रही छट्टी-दिवसि विही इम भणइ होसिइ मंदिरि वेश्या-तणइ	१८३

१७६. २. क.ग. जाणुं. ३. च. जिमणी; झ. देव ४. क ततपिणि, आलउं देव;
ग. ततक्षण तोली आपुं जाम; घ. तिम ते, जेम; च. ततखिण; झ. हेव; ठ. देव.

घ.मां आटले सुधी पाठ छे. पछीना पत्रो खूटे छे.

१७७. १. झ. सोइ. २. क. एवडी बुद्धि न माइ. ४. ग. वही.

१७९. १. क. इम करंतां हूउ पुत्री; ख.झ. एक वार तसु; ग. ईछइं पडिछइं हुउ.
२. ग. जागरण.

१८०. ख. निसि घरि; ग.च. आवइ वहई, झ. मध्य रात्रि तिहा. २. ठ. सुषे.

१८१. ३. ग. आवइ वहइ. ४. क. एहव; ग. कोरि; ठ. कोहरी.

१८२. २. क. पामिसइ; ग. सांपडिसे; च. सांपडस्ये; झ. एहनइ होसिइं एक ज सड.

१८३. ३. झ. रातिइं आवी भणइ. ४. च. जास्यइ; झ. ए थाएसिइ गणिका तणइ.

पक पुरुष दिन दिन आंबडइ	बीजउ पुरुष नहीं सांपडइ	
प्रधान हियइ विमासइ घणउं	राज जातउं देखउं एह-तणउं	१८४
दिवस घणा जउ हूआ सही	गोत्र-माहि वढवाडि ज हुई	
राजा विणठउ भागउं राज	कुटंब विखूउं पडियउं आज	१८५
कुटंब प्रधान एकठउं करी	हिवइ जोउं राजा-नउं चरी	
फिरतउ एकइं नगरिइं चडिउ	आहेडी तिहां दृष्टिइं पडिउ	१८६
देखी नयणे आविउं नीर	साई दीधउं साहस-धीर	
कुटंब-तणी हिव कहु-नइं वात	घरह भणी पधारउ तात	१८७

✽

दूहा

कहइ कुमर तूं किम करइ	भाई बहिन किहां पुत्र	
दिन दिन किम तूं जोगवइ	किसिउं ताहरउं सूत्र	१८८
एक जीव जउ मइं मरइ	बीजउ नासी जाइ	
भाई बहिन न जाणियइ	माहरउं सूत्र ए ताय	१८९
कलत्र-कन्हइ इम पूछियउं	कांइ ऊगरियउं आज	
हूंतउं तेह जि बावरिउं	किम कीजइ हिव लाज	१९०

१८४. १. क. नितु नितु; ग. आवी जुडइ, झ. प्रति सांपडइ. २. ग. बीजु पण तो; झ. आभडइ. ४. क. राजसूत्र किं रहिगइएहनउं

१८५. २. क. वढावडि थई; ग. थई; झ. वढावडि हुई; ४. ख. विखूउउ विणठउं काज; ग. विखूहउं; झ. गयुं कुटंब दिसोदिसि भाजि.

१८६. १. क. प्रधाननूं; ख. प्रधानउं; ग. प्रधाननु २. ख.ग. फिरी; च. फरी; झ. राजकुमर नइ फिरी; ठ. फिरी.

१८७. १. ख. दृष्टिइं; ग.झ. दृष्टिइं आवतुं नर. २. ग. लीधूं, धरी; झ. दीधी.

१८८. १. ख. कहि उपाइ तउं; ग. ऊया; च. उपाय; झ. कहि अऊया. २. झ. बहिनर; ठ. कहि. ३. ग. दिन किम २.

१८९. १. क. भइ; ग. जो मिलइ; ग. पूछीउं; झ. मइं.

१९०. १. क. मइं; ख. मइं पूछिउं. ४. क. कहइतां आवइ लाज; ग. आज, च. मां अहींना १, ३, ४=१, २, ३. चोधा चरण तरीके 'नाम धरावीइ आपण राज'.

बालक	पंथी	परहुणउ	चोर	मागण	नइ	प्रेत	
आथि	न जाणइ	घर-तणी	हियडइ	नही	सचेत	१९१	
साडी	मूकी	गरहणइ	करउ	साचवणी	आज		
घरि	प्रधान जि	आवियउ	नवि	कीजइ	तउ	लाज	१९२
घरणिइं	आवी इम	कहिउं	ऊठउ		बुद्धि-निधान		
तीणि	वारि ते	बिहु	जम्या	राज-पुत्र	परधान	१९३	
आम	तात तुम्हि	घरि रहउ	हूं	जाउं	छउं	रानि	
आहेढउ	करिया	सही	अम्ह-नइं	एक जि	ध्यान	१९४	
प्रधान	वलतउ इम	कहइ	हूं	आविसि	तुझ-साथि		
हरिण	जि लागउ	मारिवा	प्रधान	विलगउ	हाथि	१९५	
आगलि	हाथी	ऊमटिया	टोलइ	मिल्या	बि-च्यारि		
बाण	ज ताकी-नइ	रहिउ	प्रधान	कहइ	म मारि	१९६	
चिहुं	दंतूसलि	आवियउ	धवलउ	जे	गजराज		
प्रधानइं	इम	आइसिउं	आ	तूं मारि-न	आज	१९७	
ततखिण	बाणिइ	आहणिउ	हस्ती	गया	पराण		
काती	लेई ते	फिरिउ	मूरिख	तूं नवि	जाणि	१९८	

१९१. १. क.ख.ठ. पही, ग. पहि; च. बेटी. ३. च. वेदन न. ४. क. सावचेत;
ख. नइ जाण; च. चितइ एम; झ. नुहइ.

१९२. पछी झ.ट.मां वधारो : मेहली साडी गरहणइ बाणिउं घृत पकवान ।
शाक अनइ दही घोल घण कीधा ऊन्हा धान ॥

१९३. २. ख. हवइ प्रधान; ग.च. हुउं धान; झ. ह्या अन्न नइ पान; ठ. हवूं
धान परधान.

१९४. ३. ठ. भणी.

१९५. २. ग. आविसु तन्न; झ. आविसु तुझ संघाति. ४. क. विलगु; च. मां चोथुं
चरण खूटे छे.

१९५. २ पछी झ.ट.मां वधारो : बे जण अटवी चालीया करता बहु परि वात ।
आगलि टोलां ऊमटियां हिण तणा बहू साथ ॥

१९६. च. मां १ थी ३ चरण खूटे छे.

१९७. १. ख.ग. आवीउ; च. आविउ. २. ख. भद्र जाती; ग. जां.

१९८. १. ग. मारिउ.

इहांथी मोती काढि तूं कुंभस्थल स विडारि	
नितु नितु एहवड मारिजे बीजउ जीव म मारि	१९९
माणउं मोती लेइ करी वल्लिया बिन्हइ साथि	
नगर-माहि ते आविया जां घरि आपणइ आथि	२००
हूं जाउं छउं जोइवा बहिन-भाई-नी सुद्धि	
तुझ-नइं मइं ए बुद्धि कही इणि परि लेजइ रिद्धि	२०१

✽

तिहां थउ प्रधान चलियउ जोवइ कोहरी घर	
आगलि दीठउ आवतउ लेवा जातउ भर	२०२
बिहुइ ते साई मिल्या पछइ कुटंबह घात	
वली वली केहूं पूछसिउं देविइ कीधउ घात	२०३
कहउ तुम्हे किणि परि अछउ निरवाहउ छउ कीम	
चारि-भारउ एक वेकीइ दिन नोगमीइ ईम	२०४
मिलिया बे जण घरि गया घरिणी पूछइ वात	
ए कुण आविउ प्राहुणउ कंत कहइ अम्ह तात	२०५
पूछइ भोजन काई अछइ घर-माहि राखइ देव	
सुणी प्रधान जि इम कहइ पोठी वेचि न हेव	२०६

१९९. १. ग. आखां मोती; झ. था. २. च. ° स्थलने° विदारि.

२००. २. क. बिहुइ; ग. बिहुइ. ४. क. थई आपणइ घरि; ग. घर आपणउ; ठ. जे रहिवा घरि.

२०१. ४. झ. लेयो.

२०२. २. क. जोइ कुमरीअ; ख. जोई फिर २ देस; ग. जोतो नगर फिरंत; च. जोइ कुंवर घरवार; झ. जोतु सवि घरि बारि; ठ. परि. च.झ.ट. घरि. ४. ख.ग. भार.

२०३. १. ग. बिहुइं. ३. ख. बाधव सुधि प्रधानइ कही; ग. काई; झ. भाई सुद्धि प्रधानइ कही. ४. ख. बहिन न जाणउ वत; ग. कीधउ; झ. बहिन न जाणु तात.

२०४. ३. ख.झ. वेची करी; ग. भरी नइ; च. थेचीइ; झ. खड.

२०५. २. ख.झ. परहुणउं.

२०६. १. ग. पछउं. २. ख.झ. नहि देव. ४. ख. वेचउ घेव; ग. वेचो; झ. वेचउ.

पोठी	वेची	आणियउं	भोजन	कीघउं	सार	
वे	जण	जीमी	ऊठिया	असूर	थयउ	ति-वारि २०७
कुमर	भणइ	जाउं	चारि-नइं	घरि	रहिउयो	तुम्हे देव
असूर	थिउं	छइ	वापडी	सांझ	पडी	छइ हेव २०८
विहाणउं	थिउं	तव	उठीयउ	जोइ	जाम	कुमार
आगिलि	दीठउ	पोठीउ	जाणइ	तेह	जि	सार २०९
भाई-नइं	सघलउं	कहिउं	दीठउं	जेह	वृतांत	
मुखीउ	करी	हूं	आवीउ	धन	मेलसिइ	अनंत २१०
पोठी	वेचे	दिन	दिनइ	एहबु	आविसि	नित्त
बहिनि-तणी	सुधि	हूं	करउ	आविसु	लेई	वत्त २११

*

चउपई

ईम कही चालिउ परधान गाम एक पुणि बुद्धि-निधान
 नगर-नाइका-पाडा-भणी दीठी बेटी राजा-तणी २१२
 कहउ वच्छि तुम्ह वरतणि किसी वलतूं बोलइ लाजी जसी
 एक पुरुष आवइ सांझ-उरउ तीणइ नवि सूझइ घर-नउ वरउ २१३

२०७. ४. क. छइ बारि; ख. झ. केम ल्यावीस्यइ च्यारि; ग. किम आणीसइं सार;
 च. किम आणिस्ये चारि.

२०८. झ.ट.मां आ प्रमाणे : तुम्हे घरि रहियो तातजी, हुं जाउं छउं हेव ।
 चारि लेवानइ कारणि, भारु ल्यावउं देव ॥

३. क. थयुं; ख. वाटडी; ग. थउं, वापडी.

२०८. पछी झ.ट.मां वधारो : तव प्रधान वलतुं भणइ, असूर थयुं छ आज
 राति समइ तुं घरि रही, प्रभाति जाए काजि.

२०९. १. झ. प्रहि बहिसी तव. २. ग. जाइं. ४. ग. तेहनी.

२१०. १. ग. भाईना, झ. वुं; २. ग. तत्त. ४. ग. मेलइ ए, ठ. मेलइ अत्यंत.

२११. १. ग. दिन २ एहवो आनेसे नित्त; २. क. पाविसि नित्त; ख. तउं गमे काल;
 ग.झ. तुं इम गमजे काल. ३-४. ख.झ. जाउं छउं जोइवा बहिननी करु संभाल.

२१३. १. क. कुंअरि. २. क.झ. इसी. ३. क. ऊरु; ग. अरो; च. रहियो.
 ४. ग. सिमइं.

वचन अम्हारउं तूं इम जाणि साचउं होसिइ ते निरवाणि
सवा लाख जे आपइ दान तेह पुरुष-नइ देजे मान २१४

रांधिणि-पांहि रंधाविउ कूर वासउ रहउं छउं थयउं असूर
एह वात मई निश्चल कहीं प्रभाति ऊठी आविउ सही २१५

एती वारि नवि आविउ कोइ तुणिउ विगूचासइ विहाणइ जोइ
रातिइ एक पुरुष आवियउ सवा लाख पणि तेणइ दियउ २१६

प्रधानि पूछिउं को आवीउ रातिइ एक आविउ भावीउ
सवा लाख तूं लेजे ईम एक पुरुष टाली तुझ नीम २१७

कुटंब सघलउं सुखीउं कीध चिंता-रहइ देसवटउ दीध
सविहू-नइ जई दीधी धीर निचित थई-नइ सूतउ वीर २१८

*

विवहरि रातिइ आवी विहिइ वली वली तेह जि इसिउं कहइ
तूं तउ सूतउ निश्रंत थई चिंता सघली मुझ-नइ भई २१९

एती वारि आवियउ कुण विहि कहइ सहू जाणइ पुण
मुझ-सिउं काज अछइ केतलउं जे प्रसाद कीधउं एतलउं २२०

२१४. ३. ग. दाम. ४. ग. देज्यो ठाम.

२१५. १. ग. पइ. २१५. पछी झ.ठ.मां वधारो : कुमरी वात विमासी सोइ, छयल पुरुष
पणि नावइ कोइ । सवा लाख पणि देसइ जेह, पुरुष 'आदरसिउ निश्चिइ' तेह.

२१६. ने बदले झ.ट.मां आ प्रमाणे : ईम करंता संध्या हई तुणि तणी विमासण थई ।
एतलइ एक पुरुष आवीउ सवालाष पणि तेणि आपीउ ॥ कुमरी मनमाहि हर्ष अपार प्रधानवचन
फलीइ ते सार । प्रभाति ऊठी मंत्रीस्वर गया लाजइ कुमरी ऊमा थया ॥ २१६. १. ख.ग.
अत्यार लगइ; च. सांझ लगि नवी. २. ख. तु गूचस्यठ इ वाहणनउ तोइ; ग. तोणि विगूचिस
व्याहणइ तोइ; च. इणि नइ विगूचिस, सोइ; ठ. तुणि. ४. ख. दीणइ दिउ; ग. मां नथी.

२१७. १. ग मां नथी.

२१८. २. क.ख देसुठउ; ग. देसोटो; ठ. देसटउ. ४. ख. हई.

२१९. १. झ. थध्यरात्रि तिहां. २. ख. पणि तहनइ; ग. पुण २; झ. मंत्री प्रतिइ इंसिउं.

२२०. ने बदले झ.ट मां आ प्रमाणे : सुणि वचन जागिउ तिणि वारि, मंत्री कहइ कवण
तूं नारि । विधात्रा छइ माहहं नाम, अम्हनइ तइ सवि दीधां काम ॥ २२०. १. ख. अत्यारइ;
ग. अत्यारे; च. अत्यारि. २. ग. कहिउ साहु जाणो; च. विहाणइ करी हीइ.

हूं संचित तइं कीधउ सही तुझ-नइ चिता किसी ही नही
ऊठि-न तूं आवि मुझ-साथि हाथी पोठी बदरउ हाथि २२१

पूरव पोलिइं आवी जोइ अम्ह विवस्था एहवी होइ
आवी दीठउं जव परधान विहि बोलाविउ लेई नाम २२२

आनावेखणउं मुझ-नइं छोडि हूं वीनवउं बे कर जोडि
प्रधानि बलती वात जि कही राज आपउ तउ छोडउं सही २२३

विहि आपिउं तव सघलउं राज लोक-तणउं तउ सीधउं काज
भाई-बहिनि तिहां सहू आवीउं लोके पुनरपि वद्धावोउं २२४

सुबुधि-अमातिइं वालिउं राज तिम ए सघलउं करिसिइ काज
एतलउ बोल काणा-नइं कहिउ तेतलइं माली आवी रहिउ २२५

✽

यमघंटाइं पूछिउं तिहां कहु दे लाभ तुम्हारउ किहां
मइं कीधउं चउसर भेटणउं कहइ काई आपेसिउं घणउं २२६

ए जाणइ छइ काई एक द्योस हूं तु एहनां वाहण ल्योस
तउं जाणइ छइ हूं ई सुजाण वाहण-नउं विती पडिसिइ पहाण २२७

कहउ-नइ तुम्हे कहिउं स्या-भणी काई घट-माहि लिउ आफणी
जिम हाथ घालिसि लेवा-भणी डेडक विलगोसिइ आफणी २२८

२२१. पछी झ.ट.मां वधारो : स्वेत मद्र हाथो परचंड, सींगइ पूंछइ षांडउ संड। सवा
लाव सिउं पुरुष ज सार, त्रिण्ह ऊभा पोलिहूयारि ॥ २२१. २. च. तुझ आगलि हूं आवी रही.
३. च. पूठि. ४. क. बदरा करि; ख. बदर; च. बदिरो झ. जिम देखाडउं सघली आथि;
ठ. बिदरउ.

२२२. १. ख. अम्ह नइ अवस्था इसी; च. अवस्ता सी. ४. ख.झ. बुधिनधान; च. देई मान.

२२३. १. ख. होइ; ग. अन्ननइं. ४. ग. आपइ; ठ. आपि.

२२५. १. च. महर्ति. २. ग. तिम तेहि ए; ठ. तिम तु तेह.

२२७. १. ग.ख. देसि. २. ग.च.झ. लेसि; ठ. लिउस.३. क. हूं अ. ४. ख. वाहण
छतउं; ग. वाहणना वतु, च. ताहरि मुडि; झ. वाहण जातां.

२२७. पछी झ.ट.मां वधारो : यमघंटा कहि सांभलि वात, एह वाणीउ घेलसिइ घात।
घडामाहि डेडक दाषिसिइ, जणसाषिइं एहवउं भाषिसिइ ॥

२२८. १-२. झ.ट. काई एक घडा माहि छइ जेय, माली हिबइ तुम्हे लिउ ते. २.क.
लिय शा भणी; ग. खउली. ३. ग. घालस्यउ. २२७. च.मां आ प्रमाणे : घडामाहि डेडक
घालसि, ते उ लेई आगलि मेलहसि; घडामाहि घालसि हाथ, कांइ कांइ माहि छि सोमनाथ.

घडा-माहि काईं छइ सही एतली बुधि ऊपजसिइ नही	ओसींकल हूया अम्हे भई तुम्ह पाखइ कुण जाणइ कही	२२९
इम करतां आविउ रथकार मई पावडी मूकी पग-द्वेठि	कहउ तुम्हारउ किसिउ विचार कहइ रुलियाइत करिसिउं सेठि	२३०
हूं रुलियाइत थाइसि नही यमघंटाइ बलतउं कहिउं	वाहण आप्या-पाखइ सही विमासिउं ते हियडइ रहिउं	२३१
राजसभां लेई जासिइ सही तूं रुलियाइत कइ कालमुहु	राय-नइ वेटउ आविउ भई श्यामवर्णं तु राय-थिउ मूउ	२३२
बुद्धि नही सूझइ एतली सात वरसनी वणिग-नी वहू	तुम्हि जाणउ छउ पणि जेतली अर्ध राज तिणि लीघउं सहू	२३३

❀

सेठि-वहू-नउ किसिउ आमलउ गाम सभोतरि सोढी वसइ	सावधान थई सहू सांभलउ कलि-कंदल तसु मनि उल्हसइ	२३४
त्रिकि चच्चरि पाडोसिणि-साथि विढवाडि पणि एती सीम	करइ वढावडि आवइ बाथि भणइ लोक बोलावा-नोम	२३५
कउअचि सइरि लागि खाजूइ पाडोसि आविइ एक परहुणइ	फड फड रांड वढावडि जूइ घरि आएसइ ते रांधणइ	२३६

२२९. १. ग. अलइ. ४. क.ख.ग. सही. २२८ च.मां आ प्रमाणे : एतलि ए ओस्येंकल थयो, सारो बोल माली नि कइओ; माली कहि बुद्धि उपजसि नही, तुम्हनि टाली कुण जाणे कही २२८ पछीतो च.नांनो वचारावो खंड परिशिष्टमां आपेलो छे.

२३०. १. क. कहितां.

२३१. १. ग. थाइस्युं. ३. ग. इम कहइ. ४. ग. मनमाहि रहइं.

२३२. ४. ख. राई हाथइं; ग. रीइ हाथइं. च. नही कहि तो मारितो मुओ.

२३४. १. २. च.मां नथी. १. झ. गामि सावत्थि. ३. ख. सीमानि ४. ख. कलहां; ग. कलह.

२३५. २. ग. वढविठि बाथोबाथि; च. वढावडि; ठ. वढवाडि ३. झ. वढवाडिनी. ४. ख.झ. बोलेवा.

२३६. १. क. कऊअछि शरि, ख. कऊअचि; ग. कऊचि रस लागइं. च. कूअचि; २. ख. वढवाडि; ग. राठि वढावडि जोई; च. वढवाकारणि ते फुरफुरइ; झ. वढइ फूफूइ. ३. ग. पाडोसणी. ४. क. करइ रांधणउ. ३. ४. च. मां : बहिन कहि प्रणाम जे करि, ते साथि वढीनि मरइ.

खीचड पाली एक जि खांडि माणउं मीठउं घालि न रांडि
 एह वात परहुणइ सांभली कहइ बाई तइं बोलिउं वली २३७
 रांधिउं नथी तु सांभलिउ नही एह वात तइं इम काई कही
 खाइ आपणउं बोलइ फोक ताति पराई करइ जि लोक २३८
 बाई कही रे तइं छोकरी हूं सिउं ताहरा बाप-नी दीकरी
 विठकणी पणि ते जाणी रांड जोतरी गाडल टलीइ मांड २३९

❀

पोठी पल्हाणी गई मरहट्टि पइठाण-पुर तव पडिउं ट्रेठि
 राज-भुवनि ए जई-नइ रही खड-पूलउ तिहां मूकिउ सही २४०
 वादि वढावडि जे को सज्ज आणि सभां तूं नरवर अज्ज
 जउ को ताहरइ नुहइ वीर खड खाउ नइं पीउ नीर २४१
 रांड सांड नइ छाकिउ भांड एह त्रिहु-प्रति टलियइ मांड
 पणि तउ एणि बोलिउं इसिउं कहउ प्रधान हिव कीजइ किसिउं २४२

२३७, १. २. च. : जे आपि रांधवा रांधणुं, तेह मांदि घालि मीठुं घणुं. १. ठ. पाडी ('दालि'ने बदले). २. झ. बाई जीभई कही कां वली. ३. ४. ग.च.थां नथी. ४. क. तइ कांइ ए कही.

२६८. च.मां नथी. १. ग.मां नथी. २. क. न कहइ अणछती.

२३९. १. क. बाहइ हकारी; च. ते मुझने कां कही. २. ग. हुं छउं. ३. झ. विठकण पणइ. ४. क. आ; ख. गाडलिइ साड; ग. टलीया.

२३९. ४. ने बदले झ.मां आ प्रमाणे : मुखि बोलइ ते वचन अभंड ॥ लोक कहइ मत बोलउ तम्हे । एहना गुण सवि जाणुं अम्हे । एह सिउ वचन म बोलउ कोइ । जे बोलइ ते हारइ सोइ ॥ भूषिउ भाट वगायुं ढोर, सुद्ध ज्यारी बांध्युं चोर । सांड भांडनी रांमा ती रांड, ए सातईथी टलीइ मांड. लोके बोलवा लीधउ नोम, वढवा पाषइ रांड रहइ कीम.

२४०. १. च. गामबाहरि काठी तेउं; ट. जोतरिया एकट पलाण्या पोठी. २. झ. ट. चाली देसि गइ मरहोट्टि. ३. झ. राउल आगलि ३. पछी. झ.भां वधारो; पुर पयठाण पडिउ तसु द्रष्टि, राजभुवनि चाली विद्धष्टि ॥

२४१. च. मू साथि वढइ जे आज, इहां तेडावो महाराज, सो सुं वढीनिं साजी जाइ जेह, खड खाई पाणी पिइ तेह. १.२. झ.ट. राउ कहइ ए विठकणी रांड, जाणे दीसइ सांचिली भांड.

२४२. १. ग. मातो. च. माती ट. २. क.च. त्रिहुथा.

कहइ प्रधान पडावउ साद पडह वजाविउ नगर-मझारि	समरथ कोई करेसिइ वाद एक सेठि-नइ वहु त्रिणि च्यारि	२४३
सातमीइ सांभलिउ साद तेडउं आविउं पणि राउलउं	म वासउ पडहु भांजिसि वाद सेठि-कुटंब थयउं आकुलउं	२४४
सासू खूणइं सांतइ जाम राउला जण-नी दृष्टिइं पडी	डोकउं काढी जोवइ ताम चाली राउलि पालखि चडी	२४५
ससरा-सहित तिहां पहुतीवहू राउ भणइ वलि भांजउ भेउ	राइं मान जि दीधउं बहू अरध राज तुम्हे लेज्यो एह	२४६
इहां तेडी तुम्हे पूछउं सोढी सोढी तेडी तीणइ ठामि	तूं जाणइ केणी परि वढी वढसि विढावडि केहइ नामि	२४७
वढावडि-नउं नाम जि किसिउं वढी न जाणइ तूं बापडी	मुहि नीकलइ तेह जि भसिउं कांइ आवी-नइ राउलि चडी	२४८
विढावडि-ना भेद छइ च्यारि सोढी कहइ हारिउं छइ अम्हे	न जाणउ तउ मानउ हारि भेद भांजउ पणि च्यारि इ तुम्हे	२४९
दिवस छ मास वरस-नी राढि भाडउं खेत्र पटाइत सही	जाव-जीवनी केह-नइ पाडि चउथी सउकि-नी वढावडि कही	२५०

२४३. २. ख. करावा; ग. करइ; झ. विढकण साथि करावउ. ४. ख. पणि सार.

२४४. १. ख. सात वरसनी; ठ. बाहु. २. ग. वायसि; झ. पडह छबी कहइ भांजिसु.
३-४. च. ति वचन सेठि सांभल्युं, कुटुंब सघउं जोवा मल्युं.

२४५. १. ग. सांती. २. झ. मुहडं. ३. ४. च. ससरा सेठि नि साथि यई, पालखी
बिठी राउल गई.

२४७. १. क. कहु जाणइ छइ; ग. कहइं तूं केही परि जाणइ वढी. १-२. च. मां नथी.

२४८. १. ख. कहिउं; झ. वाद वढावडि. २. ख. बोळं तसुं; ग. मुहडइं; च. विढइ
तिसिओ; झ. बोलीजइ तिसिउ.

२४९. ४. च. ए भेद कही आपो तुम्हे.

२५०. १. ख. झ. दिवस मास; च. चउ मास. २. ख. झ. नही कुण; ठ. नही.

२५०. पछी झ. ट. मां वधारो : च्यारइ भेद कहा जूजूया, सोढी केडिइ लोक जे हया ।
सोढी हारि मनावी घणउं, लोक कहइ धिग २ जाणपणू ॥

माथिइ पाटा पाडया सात लोक बोलइ छह एक जि वात
काढी सोढी गर्दभि चधी आगलि काहली पणि तडतडी २५१

बहू-नइ आपिउं अधलउं राज सासू-ससरा सरियां काज
सात वरसनी राज जि लहिउं यमघंटाइं बिहुं-नइं कहिउं २५२

❀

ततक्षणि वणिग च्यारि आविया यमघंटाइं बोलाविया
कहउ तुम्हारइं फलपति किसी च्यारिइ बोलइ ते तिहां हसी २५३

फलपति होसिइ अम्ह-नइं एह झगडउ सांभलउ तुम्हे धुरि छेह
समुद्रि केतलउ अछइ नीर तुम्हे कही आपउ बावन वीर २५४

वचन तुम्हारउं कहु-नइ सही लक्ष्मी अम्हारी तुम्हे सवि लही
नीर-मान जउ नही कहउ तुम्हे बाहण तुम्हारां लेसिउं अम्हे २५५

यमघंटा तव बोलइ हसी वात सांभलउ तुम्हे उल्हसी
नदी आवती राखउ तुम्हे नीर-मान कही आपउं अम्हे २५६

२५१. २. क. एहवी; च. वलीआत. ४. च. तडतडी.

२५१. पछी झ.ट.मां वधारो : सोढी नइ देसुटउ हूउ, राजा नगरि कराविउ वूउ ।
मंत्री राजा प्रति कहइ हेव, वचन आपणुं पालीइ देव ॥

२५२. २. क.झ. सीधां. ३. ख. जव लेउ. ४. क. वचन जि; ख. सहु इमिइ; ग.
इनइ सहनइ कहिउ.

२५२. ३-४.ने बदले झ.ट.मां : जिमघंटा कहइ तेणी बहू, अरध राज जो लीधूं सहू ।
तिम जो बुद्धिवंत बाणीया, बुद्धिवंत अछइ प्राणीया । काज करेसिइ आपणी मतिइ, मइं जे वचन
कहिउं तुम्ह प्रतिइ ॥

२५३. च.मां २५३ थी ३१४ जुदा शब्दोभां. ते पछी शाब्दिक समानता घणा मोटा
प्रमाणमां, क्वचित कोई शब्द जुदो.

२५५. १-२.ने बदले झ. : वचन कुमार प्रतिइं अम्हे कहिउं तीणइ वचन सवे सांसहिउ ।
वीस कोडि सोनईया जेह ईणइ लीधा हाथिइं तेह ॥ २. ठ. लाळी तुमारी अमनि हूई. ४. क.
अम्ह घरि रहु; ग. अम्हारी तुम्हने हूई.

२५६. ख.मां आ कडी २५८ पछी छे. १. क. बोलइ हेव; ग. इम. २. क. बांधउ
नांकां नदीनां देव; ग. पण इसी. ३. क पछइ सागर तोलुं नीर. ४. क. एवूं वचन कहिसइ
ते वीर.

२५६. झ.ट.मां आ प्रमाणे : यमघंटा कहइ ए प्रतिकूलि, बाहणनइ भिसि पडिसि धूलि ।
कुमारबुधि सवि जाणुं अम्हे । ते ऊतर नवि होसिइ तुम्हे ॥ बांधउ नदी समुद्रि आवती, नीरमान
सवि आपूं रती ॥

बुद्धि एतली न मूझइ किमई ए तु हजी जिमाडिउ जिमइ
मूरख च्यारि जि आगइ हूआ तेह-सरीखा पणि तुम्हे थया २५७
कवण कवण ते मूरख च्यारि किहां हूआ ते कहउ विचारि
सांभलउ ते थई सावधान वचन अम्हारउ देज्यो कानि २५८
वस्तु

च्यारि मूरख, च्यारि मूरख, वसइ ऊजेणि
उन्हालइ पणि नयारि-मडिइ साधु एक आगलि जि मिलियउ
अणजाणिई तेणइ कहिउं धरमलाभ तिणि रिखिइ दीयउ
रिखि आघउ जव चालियउ परिसरि करइ विवाद
धरमलाभ मुझ-नई कहिउं पूछइं रिखि करि साद २५९
चउपई

आगलि जई-नई रिखि राखीउ धरमलाभ केह-नई दाखीउ
चिहुं-माहिइ जे मूरख कीहउ(?) धरमलाभ अम्हे तेह-नई दीउ २६०
एक मूरख बीजउ कहइ हूं अ बीजउ कहइ पाछउ था तूं अ
तिणि वारिइं चउथउ बोलियउ तेणइं तेह-नु ऊतर कहियउ २६१
❀

ऊजेणी अम्ह रहिवा-ठाम परिसरि जमलउं हूंतउं गाम
तेह गाम-नूं माथा-सिरउं तिहां हूंतउं माहरउं सासरउ २६२
सासरइ जावा सामहिउ जाम माइं सिखामणि दीधी ताम
तिहां गया हूंता मुद्रा धरे जिमवा ऊठाडइ नही नही करे २६३

२५७. २. क. हवडां बोलउ छउ तुम्हे इमइ; ख. ए ऊपरि ऊषाणु सुणउ.

२५८. ४. ख. अम्हारइ, कान; ग. अम्हारां दीउ कान.

ख.मां आ पछी २५६ मी कडी छे. ते पछी आट्छुं वधारे : जिमघंटाइ वलउ इसिउ,
विणिक च्यारि नइ वीतउ जसउ.

२५९. २. ख.झ. बाहरि नीकल्या हरषइं तेणि. ४. क. सद्युं; झ. जाणे सुरतरु अफलां
फलिउ. ५. झ. कहिउ. ७. क. मूरष करइ तिहां वाद; ठ. मंदि वाद; ग. परस्पर. ८. ठ. केहनि.

२६०. ठ.मां नथी. १. झ. पूछीउ. २. ग. झ. दीउ. ३. ख.ग. सही, झ. सुध.
४. ख. कही; ग. कहीउ भाई; झ. दीध.

२६१. २. ख. न थाउं. ३. झ. कलकलिउ. ४. झ. अटकलिउ.

२६१. पछी झ.ट.मां वधारे : रिषि कहइ जूठी म करउ वात, आवापणा कहउ अवदात ।
मूरिष निगति कहउ जूझई, जिणि परि जेहनी वात ज हुई ॥

२६२. २. ग. जाम.

माइ-वचन जु मन-माहि धरी	गयउ सासरइं टइंगर करी	
सासू-नइं जई कीध जुहार	दिइ आसीस अजरामर सार	२६४
तिहां जई-नइ बंडठउ जेतलइ	जिमवा ऊठाडइ तेतलइं	
हिचडां जिमी-नइ आव्या तोइ	माइ-नइं हाथिइं भूख न होइ	२६५
इम करतां आथमियउ सूर	आछण्या चोखा रांधिउ कूर	
ऊठाडिउ बली जिमवा-भणी	मुझ-नइं भूख नथी कांई घणी	२६६
पहिलउं जमाई आव्या आंह	प्राणइ किम विलगीजइ बांह	
आगइ जिमी आव्या छइ परइं	जिमाडीइ तु वडइ सासरइ	२६७
जमिसिइ जमाई पणि परभाति	रसोइ-माहि सूआरिउ राति	
कीधी माम जि आवी माहि	भूख लागी पणि पेट विदाहि	२६८
आघउं पाछउं जोवइ जाम	आछण चोखा दीठा ताम	
गाल भरी बडठउ जेतलइ	घर-नी स्त्रीइं दीठउ तेतलइं	२६९
मोटा गाल देखी संदेह	होठ बूरी-नइं बडठउ तेह	
बेटीइ बोलावी माइ	कांइ जमाई असरीखउं थाइ	२७०
ततखिणि आवी सासू जाम	बोलाविउ बोलइ नही ताम	
धाउ जमाई-नइं किसिउं थयउं	वैद्यराज-नइ तेडउं गयउं	२७१
आविउ वैद्य ऊतावलउ तिहां	जोइ नाडि नइ साहइ बांह	
मुख-छाया जोई तिणि वारि	धउलउ तंदुल दीठउ सार	२७२

२६३. १. ठ. सुडिउ. २. ख. सीरामण दीधु.

२६४. १-२. ख.झ. : गयउ सासरइ गहिगट करी, मित्र त्रिणि (झ. न्यारिइं तव) साबिइं धरी. २. ग टंगारव करी; ठ. टिगर.

२६५. २. झ. ऊठउ जिमवा कहिउं.

२६६. २. क. क.ख.झ. आण्या; ख. रांधावा षीर; ग. आछण. ३. ख. राति; ग. ऊठो जमाई जमवा; झ. निसि.

२६७. ४. क. बली जिमता लाजइं; ख. जमाइ चडइ; ग. जमाई जाइ तो; झ. विहाणइ ए जिमसिइ.

२६८. २. ख.ग. रसोडा. ३. ठ. ठाहि. ४. क. घणी पेट माहि; ग. पेट ज माहि.

२६९. २. ख.झ. अछाड्या; ग. आछण्या; ठ. आछण्या. ३. ग. जाम. ४. ख. अस्त्री जागी; ग. स्त्री दीवो लेई आवी ताम; झ. स्त्री दीवउ ल्यावी तेतलइ.

२७२. १. पछी ख.मां वधारो : जमाई बडठउ छइ जिहां. २.ने बदले झ. : आपकाजि जे छइ आकुलउ। तेहनइ मनि छइ एक ज भूष, द्रव्य करी पामीजइ संध्य. ३. ग. मुख उधाडी, ठ. तिणि वारि; ठ. बधउ तंदल दीठउ सार.

वैद्य कहइ ए तंदुल-व्याधि ल्यावउ छुरी देखाडउं ईम	नही अनेरा केह-नइ साधि दुष्ट व्याधि ए मोटी सीम	२७३
गाल चीरी-नइ काढउं कण आ जाणउ व्याधि-नउं मूल	काठ-माहि जिम दीसइ घुण तुम्ह-नइ परमेश्वर अनुकूल	२७४
कर्म तुम्हारउं अम्हारी बुद्धि थाइसिइ जमाई जु सटेक	चडइ जस नइ हुइ हस्त-सिद्धि तुम्ह-नइ भइंसि आपसिउं एक	२७५
पाछा थाउ काई रखा फिरि निवरउं थानक तेणइं कही	अणावउ ठीव राखइ भरी नाखि-न मूरख माहि सही	२७६
थूक राख बेहु ल्यावी करी सास कहइ अम्ह हुंती आधि	दाटउ बाहिरि खाडउ भरी भलइं जमाई हुई समाधि	२७७
वैद्य भइंसि लेई चालीउ मूरखपणउं मूं एती सीम	जमाई आणउं करि हालीउ भइंसी नीगमी ससरा-नी ईम	२७८
एहवउ मूरख हूं अ जि सही बीजउ बोलइ तीणइ वारि	धर्मलाभ तउ मूह-नइं कही गाढउ मूरख हूं अप्पार	२७९
एक वार हूं सासरइ गयउ जउ अम्हे आव्या नगर-दूआरि	आणउं करि पाछउ आवियउ पउलि दीधी रखा देउल-मझारि	२८०

२७३. ४. क. एतलइ ए सीम.

२७४. १-२. झ. काठिउ दाणउ चीरी गाल, कष्ट माहि छइ मोटउं साल । २. ग. हूइ जिस्थो घण.

२७४. पछी झ.मां वधारो : जउ हिव हीयडं करसिउ परं, तुम्ह जमाई साजउ करउं.

२७५. १. क.ख. धर्म. २. ख.झ. चडस्यइ; हुस्यई; ग. चडउं; च. जस कीरत; झ. अम्ह सिद्धि. ३. ख. सचेत; ग. सविसेक; ४. ग. दूष जमाईनुं जासिइं छेक.

२७६. ३. ख. कही; झ. करीनइ साहिउ बाहि. ४. ख. थूकि, बाहइं धरी; ग. थू कि नि थूकिन मूरिष एह ज माहि.

२७७. १. ग. राख हलावी; झ. भेलिउ आफणी. २. झ. पाडीइं षणी. ३. ठ. व्याधि. ४. ख.ग.झ. टाली व्याधि.

२७८. १-२. पछी झ.मां वधारो : एहवउ मूरिष हूउ हेव, धर्मलाभ अहानइ दिउ देव । एहवउ मूरिष हूंअ जि अछउं धर्मलाभ लेईनइ मछउं ॥ ३. झ. मुझ.

२७९. ४. ठ. गमार.

२८०. ४. ख. रहीयां बारि; झ. रखां अम्हे बारि. ठ. नगरि °

वात करतां राति जि गई एतलइ राति विवहर जि थई
मइ कहिउं पहिलउं बोलसिइ जेह दस लाडूआ हारिसिइ तेह २८१
तिहां आगलि रहियउ छइ चोर दृढपणइ छइ कठिन कठोर
सर्व लेई-नइ तेह जि गयउ हूं अणबोलिउ थई-नइ रहिउ २८२
दस लाडूआ-नइ कीधइ गमिउं मइं तउ सर्व-बस्व नीगमिउं
एहवउ मूरख जाणउ तुम्हे धर्मलाभ तउ लेसिउं अम्हे २८३

✽

त्रोजउ बोलइ तीणइ वारि हूं तु मूरख अतिहि गमार
कलत्र बे तु मइं परिग्रही बिन्हइ बाथइं आवइ सही २८४
विहंची आपिउं अधलउ देह कंदल-नउ तव आविउ छेह
एक वार घरि आविउ जाम जिमवा बइठी एक जि ताम २८५
बीजीइं बेहु धोया पाग जिमती हेरइ जाणइ काग
जिमतां ऊठी पग भांजीउ बीजीइ बीजउ गांजीउ २८६
एहवउ मूरख मूह-नइं जाणि धर्म-लाभ अम्हे लेसिउं प्राणि

✽

चउथउ तिणि वारिउ कलकलिइं धर्मलाभ लेवा टलवलिउ २८७
बे घरिणि हूंती अम्ह-तणइ एकि खाटि सूसिउं इम भणइ
डाबइ पासइ सूती एक जिमणइं पणि बीजी सुविवेक २८८

२८०. पछी झ.मां वधारो : नगरपासि देवी देहरइ, अहो जई सूता सुषभरइं.

२८१. १. ख. ग. ठ. नहीं आरति; झ. आरती नहीं करता वात. २. ग.ठ. तिवारइं
गई विवहर राति; झ. तिणि बेला हुई मध्यराति. ३. झ. आवइ नींद.

२८२. १. क. तिणि थानकि रहित घणा चोर; ग. आगइ रहिउ थुं; झ. आगइ तिहां.
२. ख. नर षरउ; झ. दुष्टपणइ.

२८३. २. ग. सर्वसु; झ. चोर आपणइ थानकि रमिउ.

२८४. ३. ख. झ. संग्रही. ४. ग. बिहु ए.

२८६. ३. ख. झ. जिमली.

२८७. १. ग.झ. हुंय अजाण. ३. ख. कलमल्यु, झ. ऊजमिउ. ४. झ. कमकमिउ.

२८८. १. क. बेहु. २. ख. सूती, झ. ठ. सईइ.

बेहु हाथ बिहूं ऊपरि धरि	ऊंदिरि दीवटि लेई संचरी	
हाथ न कीधा पाछा बेह	जाणिउं रखे जागोसिइ तेह	२८९
घर लगउं बलि डाढी मूछ	मूह-सरीखउनही कोई भूछ	
मूरखपणा-माहि पहिली लिही	धर्मलभ तउ मइ संग्रही	२९०
तेह मूरख-सरिखा जाणिवा	लहुडा मेटा मनि नाणिवा	
यमघंटा इम कहि-नइ रही	सहू विसर्जिउ साथिइ सही	२९१
राति रहिउ रणघंटा-पासि	वात करइ बिन्हइ आवासि	
माहरउं जीविउं तउ परमाण	तुझ-नइं साथइं लिउं निरवाणि	२९२
प्रभाति रणघंटा इम भणइ	ऊठउ स्वामी आवउ आंगणइ	
ऊठिउ कुमर ऊतारइ गयउ	मित्र-आगलि वृत्तांत जि कहिउ	२९३
❀		
कुमर भणइ तुम्हे आवउ साथि	जीतउं आपणि टली अणाथि	
कही जोयउं सम-दानि करी	पछइ राउलि लीधा धरी	२९४
कुमर सुलक्षण दीठउ राइ	हियडइ हरख किमिहि न समाइ	
आप आपणउ झगडउ कहिउ	राउ सुणी अणबोलिउ रहिउ	२९५
ततक्षणि कुमर करइ वीनती	सावधान तुम्हे रहउ एक रती	
प्रवहण लीधां बोलिउं इसिउं	जं मागिसिउ भरी आपिसिउं	२९६

२८९. १. ख. बिन्हइ हाथ; ग. बे हाथ. २. ख. दीवउ; झ. दीवा. ४. ग. जागइं.
 २९०. क. ठ. मां नथी. १. ग. नहं बलीउं कूच, झ. बली मूछ दाढी तिणि वारि, हसिवा जागी बहू नारि. ३. ग. लीह. ४. ग. लेसिउं सवि दीह; झ. लेसिउं थई सीह.
 २९०. पछी. झ. मां वधारो : ते तु च्यारि वढता रहा, ते लोके पणि मूरिष ते कया.
 २९१. १. ग. ठ. जाणि. २. क. तुम्हो हवइ इहां नाविवा; ख. बुधिवंत छइ पणि नवनवा. आ पछी ख.मां वधारो : रत्नचूड कुमर सहू ते कयाउ, एइनु काम विसेष थययउं । एहवा मूरिष छउ तुम्ह जाण, धन नीगमस्यउ पणि निव्वाण ॥ ग. धन नीगमीउं सो पुण निरवाणि.
 ठ. उहापण आवशि माहि निरवाणि. ३. क.ठ. रणघंटा.

२९१. ३-४.ने बदले झ.मां : जूजूया बोल विचारी कया, तेउ सथला ऊठीनइ नया । कुमरइ ते तु प्रीछिउं सहू, इम करतां असुर थिउं बहू ॥

२९२. २. झ. मन उल्हासि. ४. झ. सुझ.

२९२. २. ग. सूर आव्यो.

२९३थी ३१६ सुधी झ.ने पाठ स्वतंत्र—जुदा शब्दोमां ए ज वस्तु.

२९४. ३. क. साजना नइ करी, ख.च. समदाइं. ग. सामदामई. ४. क. जईइ फिरी; ग. पछइं लिवाह राउलि धरी.

२९६. २. ग. सुणो.

तात-तगउ कागल आवियउ	मसा-तगा अस्ति ल्याविजउ	
परइ अछइ जु अम्हारइ चाड	तुम्हे ल्यावउ मसा-ना-हाड	२९७
राउ भणइ तुम्हे कांइ कहिउं	बोलिउं तउ जोईइ निरवहिउं	
लक्ष्मी एहनी आपउ रही	जासिइ नाक कान बे सही	२९८
कुमर भणइ भरी आपउ जाण	अम्हे नवि लेउं कूडउं क्रियाण	
*		
दस-इ कोडि तिहां चिहुए कही	कुमरइं तेह जि लीधी सही	२९९
ततखिणि काणउ आविउ तिहां	कहु दे आंखि अम्हारी किहां	
जमली काढी मूकउ आंखि	तोली आपउं राजा-साखि	३००
ल्याविउ शस्त्र नइं काढिउ सार	काणउ नाठउ तीणइ वारि	
तिणि अवसरि माली आवियउ	तेणइं कुमर जि बोलावियउ	३०१
कांइ अम्हारउं आपउ तुम्हे	राय-वदीतउं लेसिउं अम्हे	
सउ पंचास लिउ तुम्हे सही	ओसीकल तुम्हे करउ रही	३०२
माली कहइ तउ कांइ लीउं	आवि भाई तु ताहरउं दीउं	
हाथ घलाविउ घट-माहि पछइं	वलतउं इम कहइ कांइ अछइ	३०३
ऊसरामण थया छउं अम्हे	महाराज सांभलिज्यो तुम्हे	
माली प्रीछवी रहिया जाम	सूत्रधार तिहां आविउ ताम	३०४
अम्हे जावा हीडउं छउं गामि	झगडउ टालउ लेईं द्राम	
अम्हे कांइ नही लीउं भई	रुलियाइत करउ-नइ लई	३०५

२९७. ४. ख. आपस्यउ; ग. आपो.

२९७ पछी क. मां नीचेना पाठ वधु:

पछइ आपु ससानां सींग, पहिलुं तुम्हे थया छउ रीग
कागलमां प्रीछवणी भली, कहिक घोडानु ल्यावउ वली
गाडानु आपु चीचूउ, तेत तणु ए ऊतर इउ
व्यारि वस्तु आपु तुम्हे सार, हवइं म करसउ कांइ इ कार

२९८. ३. ग. कही.

२९९. १. ग. ठ. आपो वाहाण. ४. ठ. तिहा कणि.

३००. ४. ख. तो वारइ कुमरय साषि.

३०१. १. क. काढिवा सारि; ग. काटल सार.

३०२. ४. ख. उसीगलउ; ग. उसीगल कहं तुम्हे भाई, ठ अम्हे थाउ सही.

३०३. १. ग. लेउं. २. क. हं; ग. देउं.

३०५. २. ग. भाई. ४. ग. लाई.

वल्तउं एम कहइ कुमार राय-नइं बेटउ आविउ सार
रुलियाइत कालमुहा तुम्हे किस्या जिसिउं चीति मुखि बोलउ तिस्या ३०६

रुलियाइत अम्हे थया छउं सही ओसीकल अम्हे हूआ भई
वणिग च्यारि ते तिहां आविया सागर-झगडा-ना भाविया ३०७

बोल तुम्हारउ करउ प्रमाण नीर-मान कहु तुम्हे सुजाण
नव सइ नवाणूं नदी राखि नीर-मान कहुं राय-साखि ३०८

राउ भणइ तुम्हे कहिउं करउ द्रव्य एह-नउं आपउ परहु
प्रधानइं तिहां कीधउ न्याय सोल कोडि द्रव्य लेई जाइ ३०९

इणि बुद्धिइं तिहां तूठउ राउ मागि मागि तूं उचित पसाउ
न्याय-घंट तुम्हे बांधउ हेव न्यायइं उलग सारइ देव ३१०

वस्तु

कुमर पभणइ, कुमर पभणइ, निसुणि तूं भूप
न्यायइं राजा जाणियइ, न्याय-धर्म त्रिहु भुवनि वखाणइ
न्यायइं लक्ष्मी ऊपजइ ते धनि धनि घरि घरि प्रमाणइ
न्यायवंत-नइं तिर्यंच अपि करइ सखाइत सार
न्याय-विण रावण मूकि करि भाई गया तिणि वार ३११

दूहा

तिणि वार राउ हरखियउ बंधावइ न्याय-घंट
वलिय जि तूठउ इम भणइ मुझ आपउ रणघंट ३१२

३०७. २. क. तुम्हि भई. ४. क. व ल्यावीआ.

३०८. ३. क. सवे नदी आवंती. ४. ठ. तोली नीर आपुं.

३०९. १. ख. हारिउं कहु.

३१०. २. ख. अचित. ३. ठ. बंधावु.

३११. ३. क. व्यापीअ; ख. दीपइ; ग. लोक. ५. क. जाणीअ; ख. झाइ संग्राम
संवाद जीपइ; ग. रहि जाणी; ठ. रधि माणिइ. ६-९. ख. झाइ सषाइत तस करइ, झाइ तणी
ए वाणि । झाइ रिण रावण मूउ, नरगि गथउ निरवाणि ।। ठ. नरनि सही. ७. क. भई अन्याय
निवारि; ठ. सषाइक लोक. ९. ठ. राज गयु एह लोक.

३१२. ३. क. कुअर इम.

रत्न-६

रणघंटा	तेडावि	करी	दीधउ	उचित	पसाउ	
विम्मासण	तुम्हे	म	करउ	कुमारह	साथइं	जाउ ३१३
तेह	वचन	मानी	करी	राय-नइं	कीध	प्रणाम
कुमरइ	जेहवउं	चींतविउं	सघलउं	सीधउं	काम	३१४

चउपईं

नगर-माहि	पुण	न्याय	जि	भयउ	खोटहडउ	जे	साधु	जि	थयउ	
कुमर	सजाईं	चालिवा	तणी	कीधी	पणि	ते	तिहां	अति	घणी	३१५
यमघंटा	मोकलावी	करी	चाल्यां	वाहण	सरवस	भरी				
पूर्यां	सड्ड	वाय-नइं	प्राणि	तामलती	आठ्या	निरवाणि				३१६

चूटक

बद्धावी	वाजइ	गयणि	नर-नारी	जोवइ	नयणि		
मृदंग	भेरि	ज	सार	ढमकइ	ढोल	अपार	
सार	सीकरि	छत्र	चामर	सोहए	ध्वज-पताका-सहित	आविउ,	
					वाहण	देखी	मोहए ३१७
पणि	पणि	करइ	उयारणां	भामिणि	बहिनर	सार	
माइ-बाप	बे	हरखियां	राजा-हरख		अपार	३१८	

३१३. १. ग. तेडी. २. क. दीघां. ३. ग. मत.

३१४. ३. ख. हूअउ जे ° ; ठ. सह न्याय.

३१४. पछी क.मां आटलुं वधारे :

राय भणइ तुम्हे करु, अह्म बेटी वीवाह
कुंभर तव बोलिउ नही, हूउ मनि उत्स
रुडइ दिमि लीधउं लगन, वीवा कगियु उदार
नामइ ते सुरमंजरी, परणिउं रत्नचूडकुमार.

३१५. २. क. खोटारु; ख. खोटइ इठइ; ग. सह साध ज भयो. ३-४. कीधी
बात चालवा तणी, हूई वीवाह तणी पूरणी.

३१६. २. ख. सवपर; ग. पूर्यां, सरवस्त; ठ. भणी. ३. ग. चाल्या. ४. क. पुहुता
तामलती अहिठाणि; ख. नगरी ग्यां जाणि; ग. ते जाणि. च. पुहुता ठाण.

३१६. पछी ख.मां 'चूटक'ने बदले 'छंद'. ३१७-३२१ क.झ.मां नथी.

३१७. २. ख. नगर नारि. ३. ख. झालर सार. ४. ख. ढम २ ढमकइ. ६. ग.
मन मोहए.

३१८. १. ख. धरि धरि करइ वधामणा, ग.मां ३१८ पहेलां 'लहण' छे,

प्राणप्रिया	आणंदिया	हरखिउ	सयल जि	लोक	
नगर ज	हरखिइं भेटियउ	टलियउ	सघलउ	शोक	३१९
वाहण-माहि-थी	ऊतरी	लागा	बाप-नई	पाइ	
सजन-सहित	घरि आविया	चरणं	नम्यो तिहां	माइ	३२०
माडी	आसीस	ऊचरइ	अखइ	होइजे	वच्छ
महियलि	रवि-ससि जां	लगइ	सागर-पाणी	सच्छ	३२१

त्रुटक

ऊतरियां	वाहण	सही	द्रव्य कोडी	त्रीस ज हुई	
हीर चीर	पटकूल	वहूय (?)	रणघंटा	साथई	वहूय (?)
दानि मानि	सहू	संतोखीउं	पहुता	मंदिरि आपणइं,	
			सजन सहूइ	पोखीउं	३२२

चउपई

रणघंटा	नइ	सुभगमंजरी	परणी पुणि तु	रतनसिरी	
नव नव	उच्छव	नव नव रंग	भोग भोगवइ	अतिहि सुचंग	३२३
सुगंध सालि	दालि	घृत-घोल	हीडोला	नइ	फूल-तंबोल
जस-कीरति	नइ	साहूकार	कुटुंब-वृद्धि	नइ	उत्तम सार
					३२४

३१९. ३. ग. भेलीओ.

३२०. १. ठ. थिया. ४. ख. नमीजई.

३२०. १. ख. दिई आसीस बहु. २. ख. चिरजीवि तूं वछ. ३. ख. ससहर.

३२१. क.मां : ऊतरी वहूणि वस्त्र जि करी, वीस कोडि शरवालई षरी । चीर पटकूल धन बहु, ल्याविउ रणघंटा नई बहु ॥ झ. धन सोवन बहु.

३२२. नी पंक्तिओ ख.मां उलटपुलट छे. २. ख. कोडी ज; ठ. तेत्रीस. ३. ख. माणिक. ४. ख. देषी मोहए दष्ट. ५-६. झ.मां नथी. ५. पछी ख.मां वधारी : याचक जन जय २ रव भणइ. ६. ख. सवे हरषीया; ग. पहतलां.

३२३. १. क. सुरमंजरी, ख. सोहगमंजरी. २. क. परणी घरि आवी पाधरी; झ. रतनमंजरी.

३२४. क.मां नथी. १. हीजोलाषाटइं; ग.ठ. हीडोलाट.

३२४ थी ३२९ ख.मां स्वतंत्र—जुदा ज शब्दोमां, ४- ख.ग.च. कुटुंबमेलावउ.

तिणि नयरी आख्या केवली	पाखलि संघ बइठउ मिली	
षापइं वचन जि पूछिउं इसिउं	करम विपाक बेटो-नउं किसिउं	३२५
नंद-गामि वसइ डोकरी	बेटउ एक बीजउ गिउ मरी	
थावर बेटउ नही घरि धन्न	पर्वणि लोक जिमइ पकवान्न	३२६
खीर खांड घी मागइ तिहां	माइ भणइ वच्छ देउं किहां	
रोतउ दिखि पाडोसिणि कहइ	खीर आपिसिउं घी पणि लहइ	३२७
खीर खांड घी तिणि आपिया	भाणइ प्रीसी विरला किया	
मास-खमण-नइं मुनि पारणइं	धर्म-लाभ दीधउ बारणइं	३२८
चित्त वित्त नइं उत्तम पात्र	थावर-नउं टाढउ थिउ गात्र	
जग चितामणि साहस-धीर	हरखइ ऊठी दीधी खीर	३२९
देवलोक-नउं बांधिउं आय	पाडोसणि विमासइ माइ	
बिहू कहिउं कुल उत्तम आपणउं	नीच करम तिहां बांधिउं घणउं	३३०
आउ पूरी-नइं गया देव-लोकि	रत्नचूड आविउ इह-लोकि	
पुत्र तुम्हारउ इणि परि हूउ	दान-प्रमाणइ धनवंत थयउ	३३१

३२५. २. ग. लोक बइठा तिहां. ३.४. क. पूरवभव बेटानुं वली, मणिचूड प्रति कहइ केवली.

३२६. २. क. बेटउ मागइ परमान्न; ग. भव्य अन्न; ठ. भव्यन.

३२७-३३० ने बदले क. मां आ प्रमाणे :

षीर षांड घी न प्रीसइं माइ, रोवा लागड तेणि ठाइ
षीर षांड घी मइं दीध, दान देई आहारह लीध.

३२७. ३. ख. रोता, मिली. ४. ख. आप्यउस.

३२८. १. ख. बिहु आपिया; ग. बेहुं आलीयां. ४ ख. आगणइ.

३२९. ख. दीधी भावइं षीर.

३३०. २. ग. बेहु नइं माय.

३३१. १-२. क: तेणइ पुन्यइं गयु देवलोक, रत्नचूड हूउ मृत्युलोक. २. ख. पाम्यउं ध्यान अति अवलोक; ग. आव्या मृतलोके; च. अवतर्यो मृत्युलोक. ४. ग. च. प्रभावइं.

पाडोसिणि ते विन्हइ मुई	अहंकारि ते	वेश्या हूई	
अनुमोदना करी एकि तिहां	रतनसिरी	पणि हूई	इहां ३३२
धर्मइं कुल-सोभागी आप	धर्मइं उत्तम मा नइं	वाप	
धर्मइं विद्या लक्ष्मी मित्र	धर्म-लगइ	सवि जीपइ शत्र	३३३
रतनचूड संसारी जीव	कूटकटाह	संसारह दीव	
जे वेश्या ते गुरु-उपदेश	वाहणि चडीउ	गर्भनिवेश	३३४
आज्ञाइं कुल-नू संयोग	नीच-कुल-नु	तेह जि भोग	
चिहु वणिगे वस्तु जे लही	क्रोध मान माया लोभ	सही	३३५
सूत्रधार-नी जे पावडी	राग-द्वेष बेहू	तडवडी	
समुद्रवाद कीधउ जे जाणि	च्यारि विकथा ते	निरवाणि	३३६
रणघंटा ते सुभाषित-बुद्धि	यमघंटा मिध्यात्व	प्रसिद्ध	
अंतरंग ते बुद्धि जाणिज्यो	चित्त-माहि सूधउँ	आणिज्यो	३३७

*

३३२-३४३. क.मां नथी. ३३२. १ झ. त्रिगिह. २. झ. इक वेश्या. ४. झ. रतनसुंदरी परणी छइ इहां.

३३३. च. झ.मां नथी. १. ख. शोभइ. २. ग. सहइ. ४. ग. तंत्र.

३३४. ३. ग. सदउपदेश; च. सहगुरु.

३३४. पछी ख. मां वधारो: धर्म तणउ एहवु निवेस.

३३५. १. ख. झ. अन्य. २ ख. धानक; ग. आज्ञा थइ धानकनो योग; च. अन्याय धानकनु योग. २. ख. जीव कुल; झ. जीवा योनि तेह जिनु.

३३५. पछी झ.मां वधारो : कांणी आंषि तणउ वृत्तांत, ते विनि मिश्र प्राणीउ जंतु । समकित मिध्यात्व सरीषु गिणइ, जिनवर हरिहर अंतर नवि मुणइ ॥
माली फुलकीड भेटणक, पुण्य करइ तस महिमा घणउ ।
पात्रदान दीधउं इणि सही, तउ एवडी ऋद्धि सवि लही ॥

३३६. २. क. तडीवडी; ख. ते बेवड तेवडी. ३-४. च. मां नथी.

३३७. १-२.च.मां नथी. १. ग. शुभाशुभ; ३. शास्त्रवात यमघंटाबुद्धि. २ झ. रणघंटा.

३३७. पछी झ.मां वधारो: गणधर गुरु न्यानी जिम कहिउ, सूधइ मनि ते सवि सहइउ.

कर्म-विपाक सह-इ साँभली	वैरागि पूर्या आन्था वली	
सुमति-सहित बार-इ व्रत लिया	बोधि-बीज-अंकुरा भया	३३८
सप्त-क्षेत्रि धन वेचिउं घणउं	दीन-दुस्थिततेह-नुं सिउं भणउं	
तप तपीउ वरतावी अमारि	महामंत्र ते घरि घरि बारि	३३९
ग्रही-धर्म ते इणि परि कीध	पंच महाव्रत हियडइ लीध	
खडग-धार सूधउ तप करइ	प्रमाद अंग-थिकउ परिहरइ	३४०
चउद पूरव इग्यारइ अंग	अवडाव्यां ते अतिहि सुचंग	
आराधी इम संयम-सिरी	छेहडइ अणसण अंगीकरी	३४१
पहुता देव-लोकि सातमइं	सतर सागर आउ तिहां गमइ	
एक वार अवतरसिइ वली	मुगति जाइसिइ करम सवि दली	३४२

*

रतनचूड-नउ सुणिउ विचार	पात्र-दान तिणि दीधउं सार	
दान-प्रभावइ एवडी रिद्धि	दान-प्रभावइ पामी सिद्धि	३४३
दान सोल तप भावन सार	दान-तणउ उत्तम विस्तार	
दानइ जस-कीरति विस्तरइ	त्रिणिण जीव पणि दानिइ तरइ	३४४

*

३३८. २. ग. उठीया; झ. हली. ३. ख. समक्ति लइ जिया, ग, च, झ, समक्तिसहित.
४. ग. बुद्धि.

३३९. १. ग. वित्त झ. नवइ पोपि. २. ख. ग. भणुं. ३. ख. म कयउ अहंकार;
च. वृप वीनवी. ३-४. ख. मां नथी.

३४०. १. ख. पालीउ. २. ग. ख. झ. छेहडे; अ सूधइ मनि संयम तिणि लीउ, ३. ग. करी
४. ग. थिका, परह्वीरी.

३४१. १. ठ. अग्यारह. २. ग. सरव सअंग, झ. भण्या भणाव्या. ३. ख. धरी.

३४१. पछी झ. मां वधारो : मास दिवस अणसण प्रतिपालि, शुभ ध्यानि तसु हूउ काल.

३४२. पछी झ. मां वधारो: देवलोकना सुप भोगवी, अनुकमि तेह तिहांथी चवी.

३४२. क. झ. ट. भाद्रवइ, ग. भाद्रवइं.

३४२. २. ख. अंगमइ; ग. सागर सात आय तिहां खपइं; झ. रमइ.

३. ख. महाविदेहि अवतरसिइ सही. ४. ख. टली; ग. निर्दली. झ. निर्दही.

३४३. २. ग. तिणवार. ३-४. ग. मां नथी. ३. झ. प्रमाणिइं. ४. ख. प्रसिद्ध.

३४४. १. ग. मां नथी. २. ख. ग. विशार. ४. च. दान देयतां इस्तर तरइ.

पनर-नवोत्तरि एह प्रबंध	पढतां गुणतां टलइ कर्मबंध	
बहुल बीज भाद्रवडइ हती	कवित नीपनउं भृगु-रेवती	३४५
वड-तप-गच्छि श्री-रतनसूरिंद	अद्भुत कला करी अभिनव चंद	
तास सीस सेवक ऊचरइ	खटपद चरण-कमल अणुसरइ	३४६
सवि सुख हूइ एणइ भणिइ	नर-नारी जे निश्चिइं गुणइ	
तस प्रि लक्ष्मी हुइ भरपूरि	जां तपइ वली चंद नइं सूरि	३४७
एह मंगल एह ज कल्याण	भणउ भणावउ जां ससि-भाण	
रतनचूड-नउं चरित्र ए सार	श्री-संघ-नइं हुइ जयजयकार	३४८

✽

३४५. १. २. क. पनर एकोत्तरई प्रबंध, रतनचूडनउ कहिउं संबंध.

१. क. ख. पनर एकोत्तरइं हुउ प्रबंध; झ. पनर बारोत्तरइंए. २. ख.ट. रतनचूड तणउ संबंध.

१. च. पनर एकोत्तरि नीपनो प्रबंध, रतनचूडनो ए संबंध.

३४६. क. ख. ठ.मां नथी. १. ग. तपगळ श्री जिनरयणसूरिंद. २. ग. अमृत; झ. पूरउ. ३. ग. तास तणो.

३४७. क. ठ.मां नथी. १. ख. ऊपजइ; ग. भणइं. २. ख. सुगति निर्मल लाभ इणि भण्यइ; ग. सुगतिमर्म लाभइं ईण गुणइं. झ. भाविइं सुणइ. ३. ४. ख. : अनंत कीरति संपद इणि जपइ, चंद सूरिज इम निर्मल तपइ; ग. अति कीरति संपद संपजइ, उत्तम थानिक ते उपजइं.

३४८. १. २. क.मां नथी. २. झ. जाणसुजाण. ३. क. रतनचूडनु सुणउ विचार; श्री संघनइं करइ जयकार (३२७). ४. च. श्री संघनि करइ जयजयकार; झ. हुयो.

पुष्पिकाओ

- क. इति श्री रत्नचूड रास संपूर्णं ॥छ॥ सकल पंडित शिरोमणि पंडित श्री ५ सूरविजयगणि तत् शिष्य प्रीतविजय लिखितं समाप्तं ।
- ख. इति रत्नचूडरासः ॥ श्री ॥ छः ॥
- ग. इति श्री रत्नचूड चोप । चउपई ॥ संपूर्णं ॥ संवत् १७१५ वर्षे चैत्र मासे कृष्णपक्षे ४ः॥ दिने । पंडित श्री ५ श्री सुमतिविजयग० शिष्य सु० साधुविजय लिखिते ॥ श्री
- च. इति श्री रत्नचूडरास संपूर्णः ॥ लिखित् १७२६ वर्षे माघ वदि ११ दिने ॥ दूहा—उत्तम आदरी आंय, ऊदाऊ भजीई नही । जिम हर धत्तूरांहि, विरूआंहि विरचइ नही ॥
- झ. इति श्री सुपात्रदानविषये रत्नचूड प्रबंध संबंध संपूर्णः ।
- ट. इति श्री पात्रदानविषये रत्नचूडकुमार चउपइ ॥ संपूर्णः ॥ श्री ॥
- ठ. अति रत्नचूडचरित्र संपूर्णं ॥ समाप्त ॥ मति ॥श्री॥ च्छ ॥श्री च्छ॥श्री॥छ॥श्री छ॥

परिशिष्ट

[लालभाई दलपतभाई भारतीय संस्कृति विद्यामंदिरना हस्तप्रतसंग्रहमांना पुण्यविजयजी संग्रहनी ८४६० क्रमांकनी हस्तप्रतमां पत्र १४३ थी १५३ पर आपेल 'रत्नचूडरास' (लेखनकाल विक्रम संवत् १५५८)नां महत्त्वनां पाठान्तर]

१.१. मगिस्तु	७०.१. सुण्ण द्रढ बांधी. ४ वेशाहरि
३.४. संपुन्न	७२.३. पाधारुं
४.१. सुरवरवासि. ४. वनसाहि	७४.२. *टिइ पुढी
१३.१. जि	७९.३. मूहरइ दहई
१५.२. लेसाल. ३. जि	८०.३. दूखणी
१६.२. सोहगमंजरी	८१.७. थयां
२१.१. दूमीउ	८२.४. कन्हा
२२.२. चिति	८५.२. सहीअपपू छई ए गपण
२३.२ ए वसिउं	८६.१. वेउ. ४. कुण लाह
२४.२. जीवुं	९२.३. कुशल
२६.४. तुं मात	९७.२. ऊषिसइ
२७.८. सीखामणि	९८. नथी
२८.३. तातिइं	९९.१. वसी
३०.१. अर्द्ध गलि	१०७.१. कुह दे
३१.२. सु	१०८.२. पूगी
३२.१. ए कवण सदीप	११०.३. ठाइ. ४. नदी माहि
३७.४. मोती थाल भरी वधावीयां	११२.३.४. ऊलटांसुलटां
३८.१. आतमाराम	११६.३. रळुगनि
३९. नथी	११८.३. कहु हिव
४१.४. भलिउं	११९.१. चाचरि. ३. आकोडिउ
४२.४. बाहिइं	१२१.५. ए व्रतंत. ७. चारउ पालउ
४५.२. पूगी आस जगीस. ३. अंगोहलि	९. अणकहिइ
५०. नथी	१२३.२. परसइ
५६.४. कोइ	१२८.४. कुंजर फिरइं
६४.१. च्यारि बोलइं	१३८.४. आहांथु
६५.२. मांजिसु	१३९.१. कूकडउ
६६.४. लाग्गा	१४०.४. मानप्रमाण
६८.३. मन	१४३.१. चंदणि
	१४६.२. हाहाकार

- १४७.३. कसेलव
 १४८.१. राखेसिउं
 १५१.१. राजाः प्रतिइ
 १५४.२. कोटी लेइं
 १७०.१. कोटीलउ
 १७३.४. एह वात सविसंभ लावीउं
 १७८.४. सकोई
 १७९.१. ईछपरीछइं हउ
 १८२.२. बलद एक साढीउ
 १८४.१. आमडइं
 १८६.२. राजनूं फिरी
 १९१.१. बालक प्रीय नइं
 १९२.२. सजाई
 १९४.४. एह जि
 १९७.२. जव
 २०२.२. जोउं कोरी नउं घर
 २१६.२. तुणि जोईसइं विहाणइ होइं
 २२१.४. बलदउ
 २२७.३. सहू अजाण. ४. वतूं
 २२९.४. पाषलिह
 २३२.४. राय-हाथइं
 २३६.४. कहु वाई वढावडि काई करूं
 २३७-२३९. नथी
 २४०.२. परठी
 २४४.२. पडह म वाइंसु
 २५०.२. नही कुण पाठि
 २५२.३. बरसनीई, लीउं. ४. सहू नइ
 २५६. नथी.
 २५९.२. बाहरि नीकलइं हरषइ जेणि.
 ६. परिवाळी नइ गयु.
 २६०.१. राहवीउ. ३. सही. ४. कही
 २६४.१.२. गयु सासरइ हूं गहिगट करी
 मित्र बित्रणइ साथइ धरी
 २६९.४. स्त्री जागी
 २७०.४. जमाई नइं

- २७३.४. द्रष्टि
 २७५.३. सटेक
 २७६.४. थुंकनि
 २७७.१. बे हलावी. ४. टाळी व्याधि
 २८०.४. रहियां बाहरि वाडि
 २८१.१. नही आरति. २. तिवारइ गई
 बिपहर रात्रि
 २८७.३. तिवारइं कलमलिउ
 २९०. नथी
 २९१.२. बुद्धिवंत छइं ए पणि नवा.
 आ पछी वधारे: रत्नचूडिकुमार ते
 कहिउं। एहनूं काज सविसेषुं हऊं
 २९४.३. समांदायक
 २९९.१. वहण
 ३१०.४. न्याइ लगइ सानिद्धि करइं देव
 ३११.६.९. झाइ तुरीय सषाइत करइं
 झाइ भणी ए वाणि ।
 झाइ विण रावण मूकि करि
 भाई गयां विण नरवाणि ॥
 ३१७.३. भेरी झळरि सार
 ३१८-३२२. नथी
 ३२४.२. हीडोलाटइं
 ३२८.४. आंगणइं
 ३३१.२. पाम्युं ध्यान अतिहि अवलोक
 ३३२.४. परणी छइं ईहां
 ३३५.१. अन्याइ भानकनुं
 ३३८.४. समक्ति अजूआलीयां
 ३४०.२. छेहडइं
 ३४६. नथी
 ३४७.१. सिव. २. मुगति निर्मल लाभइ
 हणइ गणिईं
 (अंत) ३३४॥ इति रत्नचूडरास संपूर्णः ॥
 पूर्णिमापक्षे कछोलीवालगच्छे
 भ० श्री ६ विद्यासागरसूरिभि
 आचार्य श्री ३ लक्ष्मीतिलकसूरि-
 शिष्य मुनि कर्मसुंदरेण लिषतः ॥

૨. રા.ના મહત્ત્વના શબ્દોની સૂચિ
(નિર્દેશ કઢી અને પંક્તિના ક્રમે)

અમઘોર ૧૬૧.૪	કડચી ૪૮.૪
અળાથિ ૨૯૪.૨	કચ ૫૯.૪
અધ્ધલડ ૨૮૫.૧	કળય ૭૦.૧, ૧૭૪.૨
અપારિ ૧૪૧.૨	કન્હલિ ૮૨.૪
અર્ધાંગુલિ (?) (પાઠાં. અર્ધાંગલિ) ૩૦.૧	કપટ ૭.૧
અસ્તિ ૮૮.૩	કંદલ ૨૮૫.૨
અંઘોલિ ૧૦૫.૧	કાસલિ ૧૦૮.૧
આહસિડં ૬૬૨	કુર્કુટ ૧૩૯.૧
આછળ્ળયા ૨૬૬.૨	કોહરી ૨૦૨.૨
આઠવિડ ૧૧૭.૨	ખમળ ૩૨૮.૩
આતાં ૫૩.૪	ખલલ્લેચ ૨૯.૪
આથિ ૧૯૧.૩	ખાજૂઈ ૨૩૬.૧
આનાલેલ્લળડં ૨૨૩.૧	લેલ ૨૫.૨, ૭૪.૩
આફળી ૨૮.૨, ૨૨૮.૨	લોટહુડડ ૩૧૫.૨
આમ તાત ૧૯૪.૧	ગરહળઈ ૫૬.૩, ૧૯૨.૧
આમલડ ૨૩૪.૧	ગાડલ ૨૩૯.૪
આહ ૯૭.૧	ગોટીલડ ૧૫૪.૨
આહળિડ ૧૯૮.૧	ગોલિ ૧૦૫.૨
આહેડી ૧૮૦.૩, ૧૮૬.૪	ઘોહટી ૮.૩
આંત્રડઈ ૧૮૪.૧	લડડડં ૧૫૧.૩
ડયારળાં ૩૧૮.૧	લરી ૧૮૬.૨
ડલગ ૩૧૦.૪	લાલ્લહલી ૪૪.૨
ડકસઈ ૯૭.૨	લાંત્રિળડં ૪૩.૪
ડદાલઈ ૨૯.૪	લિંહુટીડ ૧૫૮.૧
ડલગ ૧૪૮.૪	લેક ૬૨.૪
ડસરામળ ૩૦૪.૧	લેહ ૨૫૪.૨
ઓલગ ૪૭.૪	લોકરડડ ૧૧૪.૨
ઓલ્મૂ ૧૪૮ ૧	જગીસ ૪૫.૨
ઓસીકલ ૩૦૨.૪, ૩૦૭.૨	જમલડં ૨૬૨.૨
ઓસીકલ ૨૨૯.૨	જૂડં ૫૨.૪
કડઅલિ ૨૩૬.૧	જૂજૂડં ૬૭.૨

झगराइ ११२.४
 टङ्गर २६४.२
 ठीक ८९.३
 ठीव २७६.२
 डोकरी ३२६.१
 ताति २३८.४
 तामलती ३१६.४
 तुणि १०२.२
 तुणिउ २१६.२
 थाहर ४१.३
 दीकिरउ १०४.२, ११५.१
 द्वेठि २४०.२
 धीर-सुपारी १६४.२
 धुरि २५४.२
 नात्रउं ८५.२
 नाहर १३३.३
 नांगली १३८.३
 निमूनउ १४०.४
 निरतउं ४९.३
 निवरउं २७६.३
 नीक ८९.४
 नीहारइ १५५.३
 नुहइ १५५.४, २४१.३
 पइलइ ७१.४
 पटाइत २५०.३
 परवाहि (पाठां. वन-साहि) ४.४
 परहु ३०९.२
 पस्ति ८८.४
 पाखइ २२९.४
 पाखलि ४.२
 पांडव १६८.४, १७०.४
 पांहि २१५.१
 फडहटी ८.४
 फलपति २५३.३, २५४.१
 वदरउ २२१.४
 बहिनर ४४.४

बंड १८२.१
 बिवहरि २१९.१
 बिवहुर २८१.२
 बिवहुरि १५३.४
 भिल्या १६५.२
 भूँछ २९०.२
 मउडउं ९५.४
 मडफर २०.१
 माढी ३२१.१
 माथा-सिरउं २६२.३
 माम २६८.३
 मुकरि ८१.२
 रमाले १११.३
 रसोइ २६८.२
 'रहइ' २१८.२
 राखे ९०.२
 रांधणि २१५.१
 रुलउ ९४.२
 रुलियाइत २३०.४
 रुलियाइति ६१.४
 लगइ ३३३.४
 लागउं २९०.१
 लिही २९०.३
 वडावडि २३५.१
 वरतणि २१३.१
 वरांसिउ ८८.१
 वाटुलउं १५२.४
 वासइ २४४.२
 विगूवाइ २१६.२
 विढकणी २३९.३
 विढवाडि २३५.३
 विती २२७.४
 विरलउ ३२८.२
 विहूंचइ २८५.१
 विहि १७७.४, १८०.१
 वेकीइ २०४.३

वेचिडं ३३९.१
 सइर २३६.१
 सइ' फेटि ६१.१
 सखाइत ३११.२
 सटेक २७५.३
 सणीजउ' १७९.३
 सभीतरि २३४.३
 समवडि १७६.४
 समाधि २७७.४
 सरवस ३१६.२
 सरवालु ५१.२
 सरिसडं ६४.२
 सख्या ७.४
 सागउटउ १०.३
 सामहिउ २६३.१
 सायर ७९.३
 साहली ४८.४
 साहइ ११३.१
 साई १८७.२, २०३.१

सांझउरउ २१३.३
 सांतइ २४५.१
 सांपजइ १८२.२
 सांसहइ १३२.४
 सिद्ध ५०.४
 सीकरि ३१७.५
 सीप ३२.२
 सीम २७३.४, २७८.३
 सीरामण २५.३
 सुधि २११.३
 सूआरिउ २६८.२
 सूचउं ३३७.४, ३४०.३
 हालीउ २७८.२
 हासाकार १४६.२
 हींडोलाउ ४६.२, ७४.२
 हींडइ ३०५.१
 हुड १४३.२
 हुणहारउ १७४.१
 हेरइ २८६.२

शुद्धिपत्र

भूमिका			मूल पाठ			
पृष्ठ	पंक्ति	सुधारो	पृष्ठ	पंक्ति	सुधारो	
११	७	पडछायो	२	४	झाक	
	९	तेनो		२	सुरहट	
	१४	होईने		४	कहु	
	२१	तेटलुं ज		६	तणउं	
	२६	मोकलीए.		११	देसंतरि	
१२	३३	—ए	७	१७	जिम्म	
	१५	करी.		१८	कंठि	
	३०	मळतुं.		१९	बुद्धिईं	
१३	२	प्रधाने	८	६	ठाम	
	२२	मीठुं		१०	१०	काणउ
१४	२	थई गयां छे'	१२		२	रंडि
	४	पाणी	१५		२	तउ बीजी
१५	५	यमचंटा	१६		११	एहनउं
	१७	छडेला			७	गोळि
	१७	आवी.		११	तिहां	
	२५	गाम		१४	दिनि दिनि	
	४	रीते		१६	देवारउ	
	६	कोटि		१७	सीरावी	
	१४	वेश्या		१७	राउलि	
१६	२१	सुभाषित	१७	१५	राउलउं	
	२३	बीज ने		१७	भणइ	
	२३	रत्नचूड-कथागक ^१		१९	१३	लीधा
	९	जाणीता			१३	टीप
	१७	नथी. रचनाशैली			१५	जोइयई
२४	१५०९ना विरोधमां	२०	१२	संघ्यां		
२५	सूचक छे.		२२	९	पहरि	
२९	भूल छे.					

मूल पाठ

पृष्ठ	पंक्ति	सुधारो	पृष्ठ	पंक्ति	सुधारो
२३	१०	मुद्रा		९	पूछई
२४	९	पुणि इम		१६	वेचि-न
	१५	जोई	३२	७	पोठी
२५	१	एक	३८	५	सर्व-वस्त
	१५	वावरिउ		७	त्रीजउ
२६	८	आहेडउ		१४	कलकलिउ
२७	३	लेई	३९	३	सरीखउ नही

